

ISBN: 978-86-89417-01-2

Počet strán: 116

Predmet: **Zneužívanie detí na internete**–
Správa z výskumu Ombudsmana autonómneho pokrajiny

Vydanie: Prvé

Vydavateľ: **Ombudsman Autonómnej pokrajiny Vojvodiny**
Bulevar Mihajla Pupina 25
21000 Nový Sad, Srbsko
Tel. / Fax: +381 (0) 21 487 41 44
office@ombudsmanapv.org; www.ombudsmanapv.org
Ombudsman autonómneho kraja je členom Siete ombudsmanov
pre deti v Juhovýchodnej Európe - CRONSEE.

Za vydavateľa: Aniko Muškinja Heinrich, ombudsman autonómneho kraja
Marija Kordić, zástupkyňa ombudsmana na ochranu práv detí

Prípravu správy podporili: **Save the Children International**

Autori a autorky správy: Ankica Dragin
Oliver Muškinja
Marija Duškov
Željka Bundalo

Vytlačili: Tlačiareň "Futura", Nový Sad

Náklad: 400

Miesto a rok tlače: Nový Sad, 2013

Ombudsman Autonómnej pokrajiny Vojvodiny
Správa o výskume ombudsmana Autonómneho pokrajiny

ZNEUŽÍVANIE DETÍ NA INTERNETE

Program prevencie zneužívania detí v Juhovýchodnej Európe

Republika Srbija
Autonomna Pokrajina Vojvodina
POKRAJINSKI OMBUDSMAN

Save the Children

Obsah

Úvod.....	1
Predmet výskumu.....	2
Metodológia výskumu	3
Základné pojmy	4
Cieľ výskumu.....	4
Nástroje výskumu	5
Právne aspekty zneužívania detí prostredníctvom IKT	6
Ústava Republiky Srbsko.....	6
Medzinárodné dokumenty	6
Vnútroštátne právne predpisy	14
Strategický rámec.....	17
Konkrétne činnosti príslušných účastníkov	20
Prípady zneužívania detí prostredníctvom IKT	21
Údaje Oddelení policajného spravy na území AP Vojvodina	21
Oddelenie policajného spravy Nový Sad.....	22
Oddelenie policajného spravy Zreňanin	22
Oddelenie policajného spravy Pančevo	22
Oddelenie policajného spravy Sremska Mitrovica	23
Údaje Osobitného oddelenia na boj proti počítačovej kriminalite.....	23
Úloha aktérov pri ochrane detí pred zneužívaním detí na internete	24
Štátne inštitúcie.....	24
Úloha Osobitného prokurátora v boji proti počítačovej kriminalite.....	25
Poskytovatelia pevných a mobilných telefonických služieb a internetu	26
Názory na využívanie IKT a bezpečnosť detí a mládeže na internete.....	29
Žiaci základných škôl	30
Stredoškoláci.....	32

Rodičia	35
Odborníci, ktorí sa zaoberajú deťmi	39
Zástupcovia organizácií občianskej spoločnosti zaoberajúcich sa prevenciou zneužívania detí prostredníctvom IKT	46
Mediálne pokrytie prípadov zneužívania detí prostredníctvom IKT	53
Deti, násilie, internet a médiá	53
Prístup k mediálne „neviditeľnému“	54
Očividné a „medzi riadkami“	55
Elektronické násilie pod mediálnou lupou.....	59
Spoza virtuálneho zrkadla.....	62
Čo (nie) je prenesené verejnosti?	65
Závery	65
Právny rámec	65
Úloha a činnosť štátnych orgánov	66
Poskytovatelia internetu a distribútori mobilných telefonických služieb	67
Názory detí a mládeže.....	67
Názory rodičov.....	68
Odborníci, ktorí sa zaoberajú deťmi	68
Organizácie občianskej spoločnosti	69
Mediá	70
Odporúčania.....	70

Úvod

Správa, ktorá je pred vami, obsahuje výsledky výskumu „Zneužívanie detí na internete“ vykonaného v rámci projektu „Prevenčia zneužívania detí v juhovýchodnej Európe - Zneužívanie detí na internete“, ktorý sa zaoberá fenoménom zneužívania detí prostredníctvom informačných a komunikačných technológií (IKT), a to predovšetkým prostredníctvom počítačov a mobilných telefónov, resp. internetu.

Spolu s informáciami o tom, ako inštitúcie a iné príslušné štátne orgány, agentúry a ustanovizne v Republike Srbsko, resp. AP Vojvodina, ktoré sa zaoberajú deťmi, pristupujú k riešeniu zneužívania detí prostredníctvom (IKT), správa obsahuje aj názory a postoje detí a rodičov z vojvodinských základných a stredných škôl k tomuto spoločenskému javu, rovnako ako aj odborníkov z inštitúcií, ustanovizní a organizácií občianskej spoločnosti (OOS), ktoré sa zaoberajú deťmi v oblasti vzdelávania, sociálnej ochrany, ochrany zdravia a bezpečnosti. Osobitná časť správy sa skladá z údajov získaných od poskytovateľov internetových služieb a mobilných operátorov v Srbskej republike, ako aj z analýzy mediálnych správ o zneužívaní detí prostredníctvom IKT zverejnených v médiách v Srbsku počas roku 2012. Na konci správy sú uvedené závery a odporúčania Ombudsmana autonómneho kraja v súvislosti s krokmi, ktoré by príslušní spoločenský aktéri - inštitúcie, ustanovizne a organizácie - mali urobiť v rámci svojich právomocí a zodpovednosti v boji proti a v rámci prevencie zneužívania detí prostredníctvom IKT v AP Vojvodina a Republike Srbsko.

Projekt „Prevenčia zneužívania detí v juhovýchodnej Európe - Zneužívanie detí na internete“ je realizovaný do konca roka 2012 a začiatkom roka 2013 zo strany Ombudsmana autonómneho kraja, s podporou medzinárodnej organizácie „Zachráňme deti“ / Save the Children International /. Tento projekt je súčasťou programu, ktorý spomenutá organizácia vykonáva v regióne Západného Balkánu, a v rámci ktorého rovnaký projekt na tému zneužívania detí na internete uskutočňujú ešte ďalšie dve inštitúcie ombudsmana, obe zároveň ako členovia Siete ombudsmana pre deti v juhovýchodnej Európe: Ombudsman pre deti Republiky Srbsko a Ochranca ľudských práv a slobôd v Čiernej Hore.

Cieľom projektu „Prevenčia zneužívania detí v juhovýchodnej Európe - Zneužívanie detí na internete“ je zvýšiť kapacitu a možnosti uplatňovania práv detí v súlade s Dohovorom o právach dieťaťa OSN prostredníctvom zlepšenia systémov na ochranu detí pred všetkými formami zneužívania, zanedbávania a násillia proti nim, a to najmä deti, ktoré zažili násillie alebo zneužívanie prostredníctvom IKT, resp. internetu, alebo sú (boli) vystavené riziku, že sa stanú obeťami zneužívania týmto spôsobom.

Očakáva sa, že výskum zneužívania detí prostredníctvom IKT v AP Vojvodina, zverejňovanie jeho výsledkov, rovnako ako kampaň, pomocou ktorej by sa pritiahla pozornosť verejnosti na tento jav, prispeje k zvyšovaniu povedomia odbornej a laickej verejnosti o potrebe, aby sa všetci zodpovední spoločenský aktéri aktívne podieľali na jeho potlačení a prevenciu. V tejto súvislosti

sa očakáva, že projekt „Prevencia zneužívania detí v juhovýchodnej Európe - Zneužívanie detí na internete“ prispeje aj k nasledujúcemu:

- zlepšenie právneho rámca na ochranu detí pred vykorisťovaním prostredníctvom IKT;
- zosilnenie kapacít, zlepšovanie a koordinácia spolupráce s odborníkmi z príslušných inštitúcií, ustanovizní a organizácií podieľajúcich sa na ochrane detí, vo vzťahu k fenoménu zneužívania detí prostredníctvom IKT;
- zvýšenie úrovne povedomia odbornej i laickej verejnosti o formách, príčinách a dlhodobých, spoločensky katastrofálnych dôsledkoch zneužívania detí prostredníctvom IKT;

Inštitúcia Ombudsmana autonómneho kraja ďakuje všetkým jednotlivcom, inštitúciám, ustanovizniám, organizáciám a hospodárskym spoločnostiam, ktoré si uvedomujú dôležitosť tohto výskumu, a ktoré prispeli k jeho realizácii.

Predmet výskumu

Zneužívanie detí prostredníctvom IKT sa v laickej a aj odbornej verejnosti tiež nazýva elektronickým, digitálnym alebo virtuálnym násilím, a jeho najčastejšie formy vzťahujúce sa k výskumu prezentovanému v tejto správe, sú vysvetlené v prvej kapitole, ktorá sa zaoberá metodikou výskumu. Vo vzťahu k veku páchatel'a a obeť, môže to byť napr. vrstovnícke alebo páchané dospelými na deťoch. Elektronické násilie všeobecne charakterizuje posielanie alebo zverejňovanie urážlivého alebo násilného obsahu (text, obrázky, videá, atď.) pomocou internetu prístupného cez počítač, mobilný telefón alebo iné elektronické a / alebo digitálne komunikačné prostriedky.¹

Elektronické násilie má niekoľko podtypov²:

- rôzne elektronické správy s nevhodným obsahom (napr. vulgárnosti a urážky, posmech, hrozby a klamstvá, ako napr. falošné obvinenia, klebety, atď.)
- klamlivé vystupovanie;
- zverejňovanie osobných a / alebo dôverných informácií alebo fotografií, ktoré nie sú určené verejnosti;
- zlomyseľné odpojenie alebo vylúčenie niekoho z on-line skupiny,
- založenie alebo účasť v skupine v sociálnej sieti, ktorá je „proti“ niekomu (napr. s cieľom šikanovať alebo ponižovať túto osobu) a podobne.

¹Upravené podľa Popadić,Dragan. (2009). „Násilie v školách.“ UNICEF a Psychologický ústav. Belehrad (s. 45) a Predrag, Jasenka et al. (2011). "Skúsenosti a postoje detí, rodičov a učiteľov voči elektronickým médiám." UNICEF Chorvátsko. Záhreb. (Zdroj: http://www.unicef.hr/upload/file/353/176706/FILENAME/Izvjestaj_-_Iskustva_i_stavovi_djece_roditelja_i_ucitelja_prema_elektronickim_medijima.pdf, sprístupnené 5. marca 2013).

²Tamtiež, s. 46 a s. 6-7.

Elektronické sa od iných druhov násilia líši predovšetkým v tom, že ukladá potrebu preskúmania samého pojmu a jeho kľúčových vlastností (napr. fyzické, psychické, vrstovnicke, individuálne, skupinové, atď.). Tento druh násilia sa odohráva vo „virtuálnom priestore“, a na jeho vykonávanie sa musí použiť niektorý elektronický prostriedok, vhodné médium alebo komunikačný kanál (počítač alebo mobilný telefón s prístupom na internet). Elektronické násilie nikdy nemôže byť brané len ako virtuálna komunikácia inšpirovaná „zlým“ zámerom. V prípade tohto násilia sa môže stať, že sa príjemcovia správy nedobrovoľne alebo nevedome stanú spoluvinníkmi vo vzťahu k tretím osobám, a bez želania, aby sa ním stali, alebo bezvedomia, že preposielajú nejaký obsah, sa dopúšťajú násilia voči niekomu inému. Anonymita (zdanlivá) pri elektronickej komunikácii podporuje páchatel'ov násilných činov, obeť demoralizuje, a samotná povaha tohto typu komunikácie prispieva k tomu, že násilníkmi ale aj obeťami sa viac či menej vedome stáva oveľa viac ľudí, než by sa mohlo na prvý pohľad zdať.

Odborná i laická verejnosť začala vidieť elektronická násilie v kontexte zneužívania detí prostredníctvom IKT ako problém až s rozšírením informačných a komunikačných technológií do súkromnej sféry, keď počítače a internet boli dostupní nielen deťom a mládeži doma, ale keď v tejto populácii „(ne) byť“ na sociálnej sieti, alebo mať určitý počet „priateľov“ sa stalo akýmsi „symbolom postavenia“, vnímaného ako záležitosť vrstovnickej prestíže, dokonca aj potreby. So problémom (skutočným a potenciálnym) zneužívania pomocou IKT sa stretávajú nielen deti a mládež, ich rodičia, učitelia a ďalší odborníci, ktorí pracujú s deťmi, ale aj celá spoločnosť, vrátane štátnych orgánov vo všetkých troch zložkách štátnej moci, podnikateľského a občianskeho sektora a médií.

Predmetom výskumu „Zneužívanie detí na internete“ je zneužívanie detí prostredníctvom IKT na území AP Vojvodina. Správa sa zvlášť zaoberá tým ako inštitúcie a ustanovizne, ktoré podľa predpisov majú najväčšiu zodpovednosť a právomoc zaoberať sa týmto javom, najmä vo vzťahu k deťom, rovnako ako médiá a mimovládne organizácie, ktoré sa špecializujú v oblasti násilia páchaného na deťoch, vidia fenomén zneužívania detí IKT v AP Vojvodina, aký majú voči nemu postoj, ako aj, čo si myslia, že je potrebné urobiť s cieľom prevencie a potlačenia tohto javu.

Metodológia výskumu

Metodológia výskumu „Zneužívanie detí prostredníctvom informačných a komunikačných technológií“ zakladá sa na návrhu metodiky vypracovanej zo strany konzultanta organizácie

vlastníka projektu „Save the Children International“. Vzhľadom na to, že sa jedná o regionálny výskum, ktorý sa vzťahuje na územie AP Vojvodina (AKV), Republiky srbskej a Čiernej Hory, metodika je v právnom a jazykovom prispôsobená kontextu a charakteristike územia, alebo oblasti, v ktorom prebieha výskum, zatiaľ čo rámcová štruktúra výskumu ostáva bezo zmeny.

Základné pojmy

Pojmy, ktoré sa v procese výskumu a v správe používajú, sú vo veľkej miere cudzieho pôvodu, a sú vo všetkých oblastiach výskumu prevažne neznáme všetkým, ktorí sú nejakým spôsobom v kontakte s problémom zneužívania detí na internete. Z tohto dôvodu je na začiatku popisu metodiky výskumu veľmi dôležité definovať základné pojmy tak, aby boli zrozumiteľnejšie a aby bola správa pochopená správnym spôsobom, s použitím výrazov, ktoré najlepšie opisujú problém, ktorým sa tento výskum zaoberá.

Vykorisťovania detí na internete, resp. zneužívanie detí prostredníctvom informačných a komunikačných technológií (IKT) znamená násilie, vykorisťovanie, zneužívania a / alebo obťažovanie detí dospelými alebo vrstovníkmi.³ Tento druh zneužívania zahŕňa ukazovanie nevhodného obsahu deťom, navádzanie detí na nezákonnú činnosť, grooming (angl. grooming), sexting (angl. sexting), internetové šikanovania (angl. cyber-bullying) a ďalšie druhy násilného správania, ktoré ohrozujú práva dieťaťa.

Tabuľka 1. Vysvetlenie základných pojmov

Vysvetlenie pojmov	
	Proces, v ktorom sa deti presvedčajú, alebo vyzývajú k účasti na interakciách so sexuálnym obsahom na internete alebo telefóne, a pri tom sú často vystavené nežiaducemu pornografickému obsahu.
	Posielanie znepokojujúceho obsahu (explicitné texty, fotografie, videá) pomocou informačných a komunikačných technológií druhej osobe (zvyčajne prostredníctvom SMS, MMS, e-mailu, Facebook alebo MySpace a ďalších sociálnych sietí a chatov).
	Internetové šikanovanie je keď osoba alebo skupina ľudí používa internet, mobilný telefón, on-line hry, sociálne siete alebo hociktorý iný tvar informačných a komunikačných technológií, aby sa vyhrážali, znepokojovali alebo ponižovali niekoho iného.

Cieľ výskumu

Cieľom tohto výskumu je v niekoľkých dôležitých bodoch týkajúcich sa:

- a) identifikovať konkrétne otázky týkajúcich sa práv detí a zneužívania detí pomocou IKT
- b) získanie lepšieho porozumenia kontextu právnej ochrany detí pred vykorisťovaním pomocou ICT zodpovedaním nasledujúcich otázok výskumu:
 1. Aký je existujúci medzinárodný právny rámec na ochranu detí pred zneužívaním

³V tejto správe a vo výskume sa pojmy „zneužívanie detí na internete“ a „zneužívanie detí prostredníctvom informačných a komunikačných technológií“ používajú ako synonymá.

prostredníctvom IKT;

2. Aký je vnútroštátny právny rámec v Republike Srbsko v tejto oblasti a ako sa implementujú medzinárodné záväzky štátu na národnej úrovni;
3. Aké nástroje na ochranu sú k dispozícii;
4. Akými pravidlami sa riadia hlavné telefonické a internetové spoločnosti;
5. V akej miere sú tieto pravidlá v súlade s medzinárodnými a národnými normami a predpismi v oblasti ochrany detí pred zneužívaním prostredníctvom IKT.

c) Pochopenie problému zneužívania detí prostredníctvom IKT v širšom kontexte:

1. Ktoré skupiny detí sú viac náchylné k tomuto druhu zneužívania;
2. Aké podmienky prispievajú k vystaveniu detí tomuto typu zneužívania;
3. Spôsoby, ktorými sa toto prejavuje a aký je mechanizmus spolupráce medzi zodpovednými za ochranu detí pred zneužívaním prostredníctvom IKT;
4. Aké dôsledky má tento typ zneužívania na jednotlivca a spoločnosť ako celok.

d) Určenie osvedčených postupov najlepšej praxe na zabránenie zneužívania detí prostredníctvom IKT:

1. Aké sú existujúce mechanizmy na prevenciu zneužívania detí prostredníctvom IKT a ktoré sú osvedčené postupy ochrany na regionálnej a medzinárodnej úrovni;
2. Aké sú odporúčania a závery inštitúcie ombudsmana autonómneho kraja týkajúce sa systému ochrany detí pred zneužívaním prostredníctvom IKT.

Nástroje výskumu

Výskum je založený na kvalitatívnom zbere dát, ktorý bol uprednostnený pred kvantitatívnym, pretože fenomén zneužívania detí si vyžaduje komplexný vedecký prístup, ktorý sa najviac zameriava na dojmy, vedomosti, názory a zámery vybranej vzorky. Svetové výskumnícke trendy ukazujú, že je kvalitatívna metóda efektívnejšia a zmysluplnejšia, pokiaľ ide o tieto druhy sociálnych problémov. Zameraním výlučne na kvantitatívne údaje pri vysvetľovaní fenoménu zneužívania detí prostredníctvom informačných a komunikačných technológií by sa nemohla dosiahnuť relevantná a spoľahlivá analýza (vzhľadom na nedostatok relevantných kvantitatívnych údajov), a preto je kombinácia kvalitatívnych metód s kvantitatívnymi najužitočnejšia pre tento druh výskumu.

Ak vezmeme do úvahy skutočnosť, že štúdiá používa rôzne úrovne a typy údajov, metód a nástrojov, v pokračovaní nasleduje ich prehľad:

Zber dát prostredníctvom *fokusových skupín*, ktoré boli organizované s deťmi, dospelými a rodičmi mali cieľ analýzu úrovne povedomia o rizikách, ktorým sú deti a mladí ľudia vystavení pri používaní IKT. Cieľové skupiny s odborníkmi v oblasti, ktoré sa zaoberajú deťmi, mali za cieľ analýzu kapacity a prepojenia zodpovedných inštitúcií a pochopenie pojmu zneužívania prostredníctvom IKT, ako aj mechanizmov ochrany;

V rámci výskumu bol vykonaný *hlbkový rozhovor* so zástupcami organizácií občianskej spoločnosti, ktoré sa zaoberajú prevenciou zneužívania detí prostredníctvom IKT. Tento nástroj

bol zameraný na analýzu potrieb a kapacít organizácií občianskej spoločnosti, ktoré sa zaoberajú bojom proti zneužívaniu detí prostredníctvom IKT;

Písomný *dotazník* bol použitý na zber dát od spoločností, ktoré poskytujú telefonické a internetové služby. Účelom tohto nástroja bola analýza mechanizmov ochrany detí pri používaní IKT z pohľadu spoločnosti ako poskytovateľa služieb. Rovnaký nástroj bol použitý pri zhromažďovaní údajov od príslušných orgánov, ako sú ministerstvá, agentúry, alebo iné organizácie s cieľom analyzovať hlásené prípady zneužívania detí prostredníctvom IKT;

Štúdia zahŕňa aj *analýzu mediálneho obsahu*, ktorý sa vzťahuje na problém zneužívania detí prostredníctvom IKT s cieľom analyzovať prístup médií k zneužívaniu detí prostredníctvom IKT a prezentáciu tohto javu verejnosti;

Zber dát z dokumentov týkajúcich sa vnútroštátnych právnych predpisov, medzinárodných dokumentov a kódexov správania súkromného sektora prostredníctvom tzv. *porovnávacjej analýzy obsahu*⁴ malo za cieľ zanalyzovať domáci a medzinárodný právny rámec na ochranu detí pri používaní IKT.

Právne aspekty zneužívania detí prostredníctvom IKT

Zneužívanie detí prostredníctvom IKT je spoločenský jav, ktorý je stále viac viditeľnejší a rozpoznateľnejší v súčasnej spoločnosti. Tento jav si preto vyžaduje primeraný a efektívny systém prevencie a ochrany detí a za týmto účelom boli schválené a prijaté viaceré právne predpisy v rámci medzinárodného práva, rovnako aj v domácom zákonodarstve.

Právne dokumenty, ktoré vytvárajú základ právnej analýzy v tejto správe, a ktoré obsahujú príslušné normy a štandardy súvisiace s prípadom výskumu, sú uvedené nižšie ako odkaz na medzinárodné dokumenty, domácu legislatívu a strategický rámec, ako aj etické kódexy poskytovateľov internetových služieb, pokiaľ ide o ochranu detí pred vykorisťovaním pomocou IKT.

Ústava Republiky Srbsko

Ústava Srbskej republiky obsahuje všeobecné ustanovenia týkajúce sa ochrany detí pred akoukoľvek formou zneužívania. V článku 64 zaručuje deťom právo na uplatňovanie ľudských práv primerane veku a duševnej vyspelosti dieťaťa, a tiež, že deti sú chránené pred psychickým, fyzickým, ekonomickým alebo akékoľvek iným vykorisťovaním a zneužívaním.

Medzinárodné dokumenty

Všeobecná deklarácia ľudských práv stanovuje, že každý má právo na život, slobodu a osobnú bezpečnosť. Nikto nesmie byť držaný v otroctve alebo nevoľníctve: otroctvo a obchodu s

⁴Angl. *deskresearch*.

otrokmi sú zakázané vo všetkých formách. Nikto nesmie byť mučený alebo podrobovaný krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu. Materstvo a detstvo majú nárok na osobitnú starostlivosť a pomoc.

Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach stanovuje, že každé dieťa má bez akejkoľvek diskriminácie na základe rasy, farby pleti, pohlavia, jazyka, náboženstva, národnostného alebo sociálneho pôvodu, majetku alebo rodenia, právo na ochranu zo strany svojej rodiny, spoločnosti a štátu, a toto vyžaduje jeho postavenie maloletého.

Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach stanovuje, že osobitné opatrenia na ochranu a pomoc by sa mali prijať v mene všetkých detí a mladých ľudí bez akejkoľvek diskriminácie na základe pôvodu alebo z iných dôvodov. Deti a mládež musia byť ochránení pred hospodárskym a sociálnym vykorisťovaním. Ich zamestnávanie prácou, ktorá by škodila ich morálke alebo zdraviu, je životu nebezpečná alebo by mohla brzdiť normálny vývoj, bude trestné podľa zákona.

Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien stanovuje opatrenia týkajúce sa toho, aby rodinné vzdelávanie zahŕňalo aj riadne pochopenie materstva ako spoločenskej funkcie a uznanie spoločnej zodpovednosti mužov a žien pri výchove a rozvoji detí, mysliac na to, že sa vo všetkých prípadoch musia vziať do úvahy predovšetkým záujmy dieťaťa.

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (článok 5) stanovuje právo na slobodu a osobnú bezpečnosť každej osoby.

Právny dokument, ktorý sa špecificky venuje ochrane detí a súvisí s predmetom tohto výskumu je predovšetkým **Dohovor o právach dieťaťa**, prijatý dňa 20. novembra 1989 Uznesením 44/25 Valného zhromaždenia OSN.⁵ Dohovor o právach dieťaťa je prvý medzinárodný právny dokument, ktorý obsahuje zoznam všetkých práv detí, nástroj, ktorý zahrnul celú škálu ľudských práv - občianskych, kultúrnych, ekonomických, politických a sociálnych práv. Štyri základné princípy Dohovoru sú nediskriminácia, venovanie sa najlepším záujmom dieťaťa, právo na život, zachovanie života a rozvoj a rešpektovanie názorov dieťaťa. Dohovor chráni práva detí stanovením štandardov zdravotnej starostlivosti, vzdelávania, právnych, občianskych a sociálnych služieb.

Preambula Dohovoru o právach dieťaťa pripomína, že vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv je vyhlásené, že detstvo má nárok na osobitnú starostlivosť a pomoc.

Ustanovenie článku 1 Dohovoru definuje pojem dieťa. Dieťaťom je každá ľudská bytosť mladšia ako osemnásť rokov, pokiaľ podľa právneho poriadku, ktorý sa na dieťa vzťahuje, nie je plnoletosť dosiahnutá skôr.

⁵Tento Republika Srbsko, ako právny nástupca Zväzovej federatívnej republiky Juhoslávie, Juhoslovanskej zväzovej republiky a Srbska a Čiernej Hory, ratifikovala 18. decembra 1990.

Ustanovenia článku 3 Dohovoru stanovujú, že je záujem dieťaťa najdôležitejší pri akejkoľvek činnosti týkajúcej sa detí, bez ohľadu na to, či ju uskutočňujú verejné alebo súkromné zariadenia sociálnej starostlivosti, súdy, administratívne alebo zákonodarne orgány. Štáty, zmluvné strany, sa zaväzujú zabezpečiť dieťaťu takú ochranu a starostlivosť, aká je nevyhnutná pre jeho blaho, pričom berú ohľad na práva a povinnosti jeho rodičov, zákonných zástupcov alebo iných jednotlivcov právne zodpovedných za dieťa, a na tento účel podnikajú všetky potrebné legislatívne a administratívne opatrenia.

Všetky formy zneužívania detí, ktoré ohrozujú a narušujú fyzickú, psychickú a sexuálnu integritu, predstavujú porušenie jedného zo základných práv dieťaťa, a to je právo na život, zachovanie života a rozvoj je uvedené v článku 6 Dohovoru.

Ustanovenie článku 13 hovorí, že dieťa má právo na slobodu prejavu, ktorá zahŕňa slobodu vyhľadávať, prijímať a rozširovať informácie a myšlienky každého druhu, bez ohľadu na hranice, či už ústne, písomne alebo tlačou, prostredníctvom umenia, alebo inými prostriedkami podľa voľby dieťaťa.

Článok 17 ustanovuje, že zmluvné strany uznávajú dôležitú úlohu hromadných oznamovacích prostriedkov a zabezpečujú dieťaťu prístup k informáciám a materiálom z rôznych národných a medzinárodných zdrojov, predovšetkým takých, ktoré sú zamerané na rozvoj jeho sociálneho, duchovného a mravného blaha a jeho telesného a duševného zdravia.

Ustanovenia článku 19 predpisujú, že zmluvné strany prijímú všetky potrebné zákonodarné, administratívne, sociálne a výchovné opatrenia pre ochranu detí pred akýmkoľvek telesným alebo duševným násilím, urážaním alebo zneužívaním, zanedbávaním alebo nedbanlivým zaobchádzaním, trýznením alebo vykorisťovaním, vrátane sexuálneho zneužívania počas obdobia, keď sú v starostlivosti rodičov, zákonných zástupcov alebo akýchkoľvek iných osôb, ktorým je dieťa zverené. Takéto ochranné opatrenia musia v prípade nutnosti zahŕňať účinné postupy pre vytváranie sociálnych programov poskytujúcich potrebnú podporu dieťaťu a tým, ktorí sa o dieťa starajú. Týka sa to aj iných foriem prevencie a zisťovania, oznamovania, upozorňovania, vyšetrovania, liečenia a následných opatrení, vzťahujúcich sa na prípady zlého zaobchádzania s deťmi tak, ako je uvedené vyššie, a tiež, v prípade nutnosti, uplatnenie súdnych prostriedkov.

Článok 34 ustanovuje, že štáty, ktoré sú zmluvnými stranami, sa zaväzujú chrániť dieťa pred všetkými formami sexuálneho vykorisťovania a sexuálneho zneužívania. Za týmto účelom prijímajú predovšetkým nevyhnutné vnútroštátne, dvojstranné a mnohostranné opatrenia, aby zabránili:

- zvädzaniu alebo donucovaniu detí k akejkoľvek nezákonnej sexuálnej činnosti;
- vykorisťovaniu a zneužívaniu detí na prostitúciu alebo na iné nezákonné sexuálne praktiky;

- vykorisťovaníu a zneužívaníu detí pre pornografiu a pornografické materiály.

Článok 36 ustanovuje, že štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, chránia dieťa pred všetkými ostatnými formami vykorisťovania škodlivé pre dieťa.

Dohovor MOP⁶ č. 182 o najhorších formách detskej práce definuje pojem „najhoršie formy detskej práce“: užívanie, získavanie alebo ponúkание dieťaťa na prostitúciu, výrobu pornografie alebo na pornografické predstavenia.

Článok 6 stanovuje, že každý člen vyvíja a implementuje programy opatrení na odstránenie najhorších foriem detskej práce ako prioritu. Každý členský štát, s prihliadnutím na význam vzdelania pri odstraňovaní detskej práce, prijme účinné a časovo definované opatrenia s cieľom:

- zabrániť zapájaniu detí do najhorších foriem detskej práce;
- poskytnúť potrebnú a vhodnú priamu pomoc pri odoberaní detí z najhorších foriem detskej práce a pri ich rehabilitácii a sociálnej integrácii;
- zabezpečiť prístup k bezplatnému základnému vzdelaniu a všade tam, kde je to možné a potrebné, odborné vzdelávanie detí, ktoré boli zachránené z najhorších foriem detskej práce;
- identifikovať a nájsť deti, ktoré sú vystavené osobitnému riziku;
- uznať osobitné postavenie dievčat.

Dohovorom Rady Európy o boji proti obchodovaniu s ľuďmi určené sú niektoré opatrenia, ktoré je potrebné vykonať s cieľom zabrániť a potlačiť obchodovanie s ľuďmi. Nábor, preprava, premiestňovanie, ukrývanie alebo prevzatie dieťaťa za účelom zneužívania sa považuje za „obchodovanie s ľuďmi“. Navrhnuté sú aj preventívne opatrenia, vrátane vzdelávacích programov pre chlapcov a dievčatá počas ich školskej dochádzky, ktoré zdôrazňujú neprijateľnosti sexuálnej alebo rodovej diskriminácie a jej katastrofálne dôsledky, význam rodovej rovnosti a dôstojnosti a integrity každého človeka. Za zmienku stojí najmä ustanovenia Dohovoru o tom, že keď vek obete je neistý a existuje dôvodné podozrenie, že obeťou je dieťa, táto osoba bude považovaná za dieťa, a bude mu venovaná osobitná ochrana až do potvrdenie jeho veku. Tento Dohovor upravuje vyšetrovanie, zákonné stíhanie a procesného práva.

Dohovor Rady Európy o počítačovej kriminalite v roku 2001 predstavuje prvý medzinárodný dokument, v ktorom sa vyslovene spája detská pornografia a počítačový systém. Dohovor hovorí, že každá zmluvná strana prijme také legislatívne a iné nevyhnutné opatrenia potrebné, aby sa v jeho vnútroštátnom práve za trestný čin považovalo nasledujúce konanie, ak sa vykonáva vedome a nezákonne:

- výrobu detskej pornografie za účelom jej distribúcie prostredníctvom počítačového systému;
- poskytovanie alebo sprístupňovanie detskej pornografie prostredníctvom počítačového systému,

⁶Medzinárodnej organizácie práce, ako agentúry OSN, ktorá podporuje sociálnu spravodlivosť a medzinárodné uznávané ľudské a pracovné práva.

- *distribúcia alebo prenos detskej pornografie prostredníctvom počítačového systému,*
 - *získavanie detskej pornografie prostredníctvom počítačového systému pre seba alebo pre iné osoby;*
 - *vlastníctvo detskej pornografie v počítačovom systéme alebo na médiách na ukladanie dát.*
-

Termín „*detská pornografia*“ zahŕňa pornografický materiál, ktorý vizuálne zobrazuje:

- mladiství⁷, ktorí sa zúčastňujú na explicitnom sexuálnom akte;
- osoba, ktorá je podľa vzhľadu mladistvá, a ktorá je zapojená do explicitného sexuálneho aktu;
- realistické fotografie predstavujúce mladistvú osobu, ktorá sa zúčastňuje na explicitnom sexuálnom akte.

Dohovor Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním v prvej časti vychádza z predpokladu, že aj deti a aj páchatelia stále viac IKT. Účelom tohto Dohovoru je nasledujúce:

- predchádzanie a boj proti sexuálnemu vykorisťovaniu a sexuálnemu zneužívaniu detí;
- ochrana práv detí, ktoré sa stali obeťami sexuálneho vykorisťovania a sexuálneho zneužívania;
- zlepšenie medzivládnej a medzinárodnej spolupráce v boji proti sexuálnemu vykorisťovaniu a sexuálnemu zneužívaniu detí.

Článok 6 tohto Dohovoru stanovuje, že každá strana prijme všetky potrebné legislatívne alebo iné opatrenia, ktoré zabezpečia, aby deti v základnom a stredoškolskom vzdelávaní, získali informácie o nebezpečenstve sexuálneho vykorisťovania a sexuálneho zneužívania, ako aj o prostriedkoch na vlastnú ochranu, podľa ich vlastných sily, ktoré sa vyvíjajú s priebehom času. Informácie, ktorá bude v prípade potreby, podané v spolupráci s rodičmi, budú prezentované v širšom kontexte informácií o sexualite a pri tejto príležitosti bude venovaná osobitná pozornosť situáciám, ktoré sa týkajú rizika, najmä ak sú tieto situácie v oblasti využívania nových informačných a komunikačných technológií.

Ustanovenia článku 9 Dohovoru stanovujú, že každá strana bude podporovať súkromný sektor, najmä sektor informačných a komunikačných technológií, aby sa podieľali na rozvoji a implementácii sektorových politík zameraných na zabránenie sexuálneho vykorisťovania a sexuálneho zneužívania detí, a aby aplikovali vnútorné normy prostredníctvom predpisov a opatreniach. Ďalej, že je nevyhnutné podporovať médiá, aby poskytovali relevantné informácie o všetkých aspektoch sexuálneho vykorisťovania a sexuálneho zneužívania detí, s patričným dôrazom na nezávislosť médií a slobodu tlače.

⁷Obe pohlavia – pozn. autora

Článok 20 ustanovuje trestné činy súvisiace s detskou pornografiou a jeden z nich je vedomé poskytovanie prístupu k detskej pornografii pomocou informačných a komunikačných technológií.

Článok 23 Dohovoru definuje pojem „presviedčanie detí na sexuálne účely“ a stanovuje, že každá strana prijme všetky potrebné legislatívne alebo iné opatrenia, aby kriminalizovala návrh, ktorý dospelá osoba s úmyslom predloží dieťaťu pomocou informačných a komunikačných technológií s cieľom spáchania hocikakého trestného činu proti nemu, ak je tento návrh nasledovaný materiálnymi činmi, ktoré vedú k takémuto stretnutiu.

Stanovuje tiež, že je potrebné prijať legislatívne alebo iné opatrenia, ktorými sa zabezpečí, že vyšetrowanie a trestné konanie budú vykonávané v najlepšom záujme dieťaťa a dodržaním jeho práv.

Účelom *Dohovoru Organizácie Spojených národov proti nadnárodnému organizovanému zločinu* je efektívnejšie zlepšenie spolupráce v oblasti predchádzania a boja proti nadnárodnému organizovanému zločinu. Dohovor sa vzťahuje na prevenciu, vyšetrowanie a stíhanie trestných činov, ktoré sú nadnárodného charakteru, pretože:

- sú vykonané v niekoľkých štátoch;
- spáchané v jednom štáte, avšak podstatná časť jeho prípravy, plánovania, riadenia alebo kontroly prebieha v inom štáte;
- spáchané v jednom štáte, ale je v nich zapojená organizovaná zločinecká skupina, ktorá sa zaoberá trestnou činnosťou vo viac ako jednom štáte;
- spáchané v jednom štáte, ale má podstatný vplyv v inom štáte.

Protokol o prevencii, potláčaní a trestaní obchodovania s ľuďmi, osobitne so ženami a deťmi dopĺňa tento Dohovor a vykladá sa spoločne s ním. Jeho účelom je prevencia a boj proti obchodovaniu s ľuďmi, s osobitným dôrazom na ženy a deti.

Tento protokol sa vzťahuje na zastavenie, vyšetrowanie a stíhanie trestných činov ustanovených v súlade s článkom 5 tohto protokolu. Ďalšie časti protokolu sa vzťahujú na pomoc obetiam nelegálneho obchodovania s ľuďmi a ich ochranu, výmenu informácií a tréning, bezpečnosť a kontrolu dokladov.

Osobitná ochrana detí pred vykorisťovaním je zabezpečené prijatím *Opčného protokolu k Dohovoru o právach dieťaťa, o predaji detí, detskej prostitúcii a detskej pornografii*. Táto medzinárodná zmluva obsahuje ustanovenia týkajúce sa:

- zoznam opatrení na vykonávanie práva dieťaťa na ochranu;
- zákaz predaja, detskej prostitúcii a detskej pornografii;
- trestné konanie a sankcie;
- ochrana detí obetí;

- preventívne opatrenia;
- medzinárodná spolupráca a pomoc.

Štáty, zmluvné strany, zdôrazňujú potrebu chrániť deti pred všetkými formami vykorisťovania, ako sú definované v Dohovore, ale idú ešte o krok ďalej, poukazujúc na rastúce riziká, predovšetkým kvôli ľahšiemu prístupu k pornografii na internete a ďalším technológiám v rozvoji. Obavy z tejto tendencie sú zvýraznené v preambule tohto dokumentu. Je dôležité spomenúť, že zmluvné štáty pripomínajú Konferenciu o boji proti detskej pornografii na internete, ktorá sa konala vo Viedni v roku 1999, a zvlášť zdôrazňujú jej záver, ktorý sa odvoláva na univerzálnu nebezpečnosť výroby, distribúcie, vývozu, prepravy, dovozu, úmyselného držania a reklamy detskej pornografie, a zdôrazňuje význam užšej spolupráce a partnerstva medzi vládou a internetovým priemyslom.

Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy R (91) 11 o sexuálnom vykorisťovaní, pornografii a prostitúcii a obchodovaní s deťmi a mladistvými vyzýva na prijatie všeobecných opatrení na zvýšenie úrovne verejného povedomia, vzdelávanie a informácie nasledujúcim spôsobom:

- vytvorením zodpovedajúcej dokumentácie sexuálneho zneužívania detí;
- uvedením informácií o nebezpečenstvách sexuálneho vykorisťovania a zneužívania, ktorým môžu byť deti a mladiství vystavení, a o spôsoboch ochrany do programu výučby na základných a stredných školách;
- podporou programov zameraných na zlepšenie informovanosti a školení osôb, ktoré

pracujú vo funkcii na podporu a ochranu detí a mládeže v oblasti vzdelávania, zdravotníctva, sociálnej starostlivosti, spravodlivosti a polície, s cieľom umožniť im identifikovať prípady sexuálneho vykorisťovania a prijať potrebné opatrenia.

V tomto odporúčaní sú obsiahnuté aj ustanovenia o trestnom práve a trestnom konaní.

Rezolúcia 1099 (1996) Parlamentného zhromaždenia Rady Európy o sexuálnom zneužívaní detí je určená členským štátom v súvislosti s bojom proti detskej pornografii v akejkoľvek forme (publikácie, videá, internet). Členské štáty Rady Európy sa vyzývajú, aby spojili svoje úsilie a svoje zdroje v boji proti detskej prostitúcii, pornografii a obchodovaniu s ľuďmi, s cieľom zastaviť sexuálne zneužívanie detí. Zhromaždenie vyzýva, aby prijali nasledujúce skutky ako nové trestné činy:

- vlastníctvo pornografického materiálu, ako sú videá, dokumenty, alebo fotografie, ktoré zahŕňajú deti;
- výroba, doprava a distribúcia pornografických materiálov, ktoré ukazujú maloletých;
- záznam a vysielanie pornografických snímok maloletých.

Je potrebné prijať predpisy, ktoré zabezpečia, aby všetky formy sexuálneho zneužívania detí boli klasifikované ako závažné trestné činy, pretože takéto konanie nemôže byť zaradené do

kategórie menej závažných trestných činov, a aby do vnútroštátnych právnych predpisov uviedla zásada, že maloletý mladší ako 15 rokov nemôže dať súhlas na sexuálny vzťah s dospelou osobou. Zhromaždenie vyzýva členské štáty, aby prijali konkrétne opatrenia s cieľom ukončiť sexuálne motivovaný turizmus.

Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy (2001) 16 o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním uznáva, že reklama a médiá, najmä internet, hrajú významnú úlohu v šírení, ale aj v predchádzaní výskytu sexuálneho zneužívania detí. Cieľom tohto odporúčania je plánovanie a uplatnenie opatrení, pravidiel a praxe, ktoré sa týkajú boja proti sexuálnemu vykorisťovaniu, ktoré berie do úvahy názory a skúsenosti detí samotných. Odporúčanie sa vzťahuje na zriadenie štátneho mechanizmu, ktorý by zabezpečil pravidelné informácie o osvedčených postupoch a najúčinnějších opatreniach na zabránenie sexuálneho vykorisťovania detí. Špeciálna časť sa týka internetu a v nej sa uvádza, že je potrebné zapojiť poskytovateľov internetu do zvyšovania povedomia o sexuálnom vykorisťovaní prostredníctvom využitia moderných komunikačných technológií a jeho rizikách, a to najmä na internete.

Nevyhnutná je spolupráca poskytovateľov internetových služieb s orgánmi štátnej správy pri identifikácii sexuálneho zneužívania, v boji proti rôznym prostriedkov zneužívaniu na internete, ktoré môžu byť použité na účely sexuálneho vykorisťovania detí.

Je nevyhnutné, aby poskytovatelia internetových služieb s týmto cieľom urobili nasledujúce:

- rozvíjať etický kódex správania, ktorý zodpovedá súčasným informáciám a komunikačné technológie na prevenciu sexuálneho zneužívania detí;
- identifikovať zneužitie kódexu a technológií;
- prijať opatrenia na predchádzanie a boj proti takémuto zneužívaniu;
- poskytovať informácie pre rodičov, opatrovateľov, všetky druhy osoby, ktoré sú zodpovedné za deti, a tiež samotným deťom o rizikách sexuálneho vykorisťovania na internete (o tom, ktoré formy vykorisťovania a zneužívania detí existujú a aké opatrenia treba prijať na ich ochranu);
- otvoriť telefonickú linku a povzbudiť občanov hlásiť prípady detskej pornografie alebo podnecovania k detskej prostitúcii na internete, čím štátnym orgánom umožnia, aby vykonali určené právne opatrenia.

Je tiež potrebné stanoviť výskumné priority týkajúce sa hodnotenia využívania internetu, aby sa zabránilo sexuálnemu zneužívaniu detí prostredníctvom IKT.

Uznesenie Parlamentného zhromaždenia Rady Európy 1307 (2002) o sexuálnom zneužívaní detí, poukazuje na problém sexuálneho zneužívania detí, ktorý sa zhoršuje od príchodu internetu, ktorý poskytuje anonymitu a jednoduchosť použitia a skutočnosť, že spôsob, ktorým sa nadväzujú kontakty neobmedzený. Zhromaždenie vyzýva, aby boj proti sexuálnemu zneužívaniu vo všetkých jej formách bol vyhlásený za národný cieľ, aby sa dala prednosť odstráneniu

nebezpečenstva hroziaceho deťom prostredníctvom internetu. Zhromaždenie vyžaduje, aby každý členský štát zabezpečil prostriedky na boj proti trestnej činnosti prostredníctvom počítačov, najmä detskej pornografii, a za týmto účelom vytvoril personálne a technicky vybavené policajné jednotky zložené z osôb, ktoré sú školené v oblasti detských práv a nových technológií. Zároveň by sa mala zlepšiť spolupráca s odborníkmi na internet na národnej a medzinárodnej úrovni, aby sa rozvíli vhodné technické a právne nástroje na ochranu detí pred nezákonným a škodlivým obsahom týkajúcim sa sexuálneho zneužívania. Pozornosť treba obzvlášť venovať motivovaniu občanov, aby prihlásili sexuálne zločiny a zneužívanie detí, aby horúca linka pre mimoriadne prípady bola zadarmo, a poskytnúť pomoc, najmä finančnej povahy, organizáciám občianskej spoločnosti, ktoré sú už aktívne v tejto oblasti, najmä pokiaľ ide o využívanie nových technológií ako je internet.

Vnútroštátne právne predpisy

Zákon o rodine v §6 stanovuje, že každý je povinný konať v najlepšom záujme dieťaťa vo všetkých činnostiach týkajúcich sa detí. Štát má povinnosť prijať všetky potrebné opatrenia na ochranu dieťaťa pred nedbanlivosťou, fyzickým, sexuálnym a citovým zneužívaním, a akýkoľvek druhu zneužívania. Štát má povinnosť rešpektovať, chrániť a podporovať práva dieťaťa.

Zákon o základoch systému vzdelávania a výchovy v §45 zakazuje násilie, zneužívanie a zanedbávanie detí. V odseku 1 §45 sa uvádza, že v inštitúciách je zakázané fyzické, psychické a sociálne násilie, zneužívanie a zanedbávanie detí a žiakov, telesný trest a osobné urážky, asexuálne zneužívanie detí a žiakov alebo zamestnancov.

Základná ochrana pred zneužívaním maloletých v pornografii je obsiahnutá v *Trestnom zákone* Srbskej republiky.

V §185 Trestného zákona definuje trestný čin „ukazovanie, nadobúdanie a držanie pornografického materiálu a zneužívanie detí na pornografiu“, tiež obsahuje aj tresty za rôzne formy vykonávania tejto časti:

- Kto mladistvému predá, ukáže alebo verejne predstaví alebo inak prístupní texty, fotografie, audiovizuálne alebo iné predmety s pornografickým obsahom alebo mu ukáže pornografické predstavenie bude potrestaný peňažnou pokutou alebo odňatím slobody až na šesť mesiacov.

Keď je trestný čin spáchaný na dieťati, potresce sa odňatím slobody na šesť mesiacov až troch rokov.

- Každý, kto zneužije mladistvého na výrobu fotografií, audiovizuálnych alebo iných predmetov s pornografickým obsahom alebo na pornografické predstavenie, potrestá sa

odňatím slobody na šesť mesiacov až päť rokov. Keď je trestný čin spáchaný na dieťaťu, potrestá sa odňatím slobody na jeden až osem rokov väzenia.

- Kto získa pre seba alebo iného, vlastní, predáva, verejne sprístupňuje, elektronicky alebo inak sprístupňuje fotografie, audiovizuálne alebo iné predmety s pornografickým obsahom, ktoré boli vyrobené zneužívaním mladistvej osoby, potresce sa odňatím slobody na tri mesiace až tri roky.

Tieto predmety budú skonfiškované.

V § 185a. sa definuje trestný čin „nútenie mladistvej osoby na prítomnosť pri pohlavnom styku“ a tresty za tento trestný čin.

- Kto prinúti mladistvého byť prítomný pri znásilnení, pohlavnom styku alebo podobnom čine alebo inom sexuálnom úkone, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až päť rokov a peňažným trestom.

Ak je tento trestný čin je spáchaný násilím alebo hrozbou, alebo voči dieťaťu, potrestá sa vinník odňatím slobody na jeden až osem rokov.

V § 185b. je definovaný trestný čin „zneužitia počítačovej siete alebo iných komunikačných prostriedkov na spáchanie trestných činov pohlavného zneužívania voči mladistvej osobe“, a trest za tento trestný čin: Kto sa s cieľom vykonania trestného činu znásilnenia, pohlavného styku s bezmocnou osobou, pohlavného styk zneužitím služobného postavenia, kupliarstva, ukazovania, nadobúdania a vlastníctva pornografického materiálu a zneužitím detí na pornografiu a nútením maloletej osoby na prítomnosť pri pohlavnom styku, použitím počítačovej siete alebo iných komunikačných prostriedkov dohodne s mladistvou osobou na stretnutí a príde na dohodnuté miesto kvôli tomuto stretnutiu, potrestá sa odňatím slobody od šiestich mesiacov do piatich rokov a peňažným trestom. Kto takýto čin vykoná voči dieťaťu, potrestá sa odňatím slobody na jeden až osem rokov.

Zákon o organizácii a pôsobnosti orgánov štátnej správy v boji proti počítačovej kriminalite činnosti určuje vzdelávanie, organizáciu, pôsobnosť a právomoc osobitných vládných orgánov pre odhaľovanie, stíhanie a súdenie za trestné činy definované týmto zákonom. Podľa tohto zákona počítačová kriminalita je trestná činnosť, v ktorej objekt alebo nástroj trestných činov sa vyskytujú počítače, počítačové systémy, počítačové siete, počítačového dáta a ich produkty v materiálnej alebo elektronickej podobe. Tento zákon sa používa na odhaľovanie, stíhanie a súdenie trestných činov proti bezpečnosti počítačových dát ustanovených v Trestnom zákonníku a stanovuje, že na zaobchádzanie s prípadmi takýchto trestných činov sa vytvorí Špeciálna jednotka pre boj proti počítačovej trestnej činnosti pri Vyššej prokuratúre v Belehrade. Špeciálna

jednotka vykonáva úlohy v oblasti presadzovania práva, pokiaľ ide o trestné činy v rámci útvaru boja proti počítačovej kriminalite Ministerstva vnútra Republiky Srbsko.

Zákon o elektronických komunikáciách uvádza, že ciele a princípy regulácie elektronických komunikácií zakladajú sa na zabezpečení vysokej úrovne ochrany osobných údajov a súkromia užívateľa, ako aj zaistenie bezpečnosti a integrity verejných komunikačných sietí a služieb. Týmto zákonom je stanovený postup operátora – osoby, ktorá vykonáva činnosť elektronickej komunikácie pri dodávaní údajov zodpovedným orgánom a ochrany dôvernosti údajov. Tento zákon upravuje ochranu práv užívateľov a zákazníkov v §116, ktorý sa vzťahuje na zlomyselné a obťažujúce volania. Prevádzkovateľ verejne dostupných telefonických služieb, ktorému zákazník písomne oznámi zlomyselný alebo obťažujúci telefonát, je povinný zaznamenať identifikačné údaje tohto prichádzajúceho hovoru. Ak bol zlomyselný alebo obťažujúci hovor vykonaný z čísla jeho účastníkov, prevádzkovateľ je povinný varovať tohto účastníka, alebo v prípade ďalšieho telefonátu prijať iné vhodné opatrenia, aby sa zabránilo ďalšiemu obťažovaniu. Ak prevádzkovateľ zistí, že znepokojujúce volania sú z účastníckeho čísla zo siete iného operátora, musí prevádzkovateľ odovzdať správu o obťažovaní tomuto príslušnému operátorovi. Ak existuje riziko narušenia bezpečnosti a integrity verejných komunikačných sietí a služieb, musí prevádzkovateľ o tom a možných prostriedkoch ochrany informovať účastníkov.

S predmetom tohto výskumu nepriamo súvisia nasledujúce zákony:

- *Zákon o trestnom konaní*, ktorý upravuje procesnoprávne mechanizmy na zisťovanie skutočností v trestnom konaní,
- *Zákon o mladistvých páchatel'och trestných činov a trestnoprávnej ochrane mladistvých osôb*, ktorým sa zabezpečuje osobitná ochrana osobnosti maloletých ako poškodených a zavádza špecializáciu pre všetkých aktérov v rámci trestného konania,
- *Zákon o polícii* zabezpečuje špecializáciu policajtov konajúcich v prípadoch trestných činov proti maloletým,
- *Zákon o sociálnej ochrane* definuje dieťa ako užívateľa práv a služieb sociálnej ochrany,
- *Zákon o ochrane zdravia* upravuje právo detí na zdravotnú starostlivosť
- *Pracovný zákonník* stanovuje, že pracovný pomer môže byť nadviazaný s osobou, ktorá má minimálne 15 rokov. Osoba mladšia ako 18 rokov sa môžu nastúpiť do zamestnania so súhlasom rodičov, adoptívnych rodičov alebo opatrovníkov, a to iba v prípade, že práca neohrozuje jej zdravie, mravnosť alebo vzdelávanie, a práca nie je zákonom zakázaná.
- *Zákon o verejnom informovaní* obsahuje ustanovenia o ochrane maloletých v médiách,
- *Zákon o vysielaní* upravuje všeobecné programové štandardy a ukladá zákaz vysielať programov, ktoré poškodzujú fyzický, psychický alebo mravný vývoj detí a mladistvých,
- *Zákon o reklame* obsahuje ustanovenia týkajúce sa reklamy určenej maloletým,
- *Zákon o elektronickej obchode* upravuje podmienky a spôsob poskytovania služieb informačnej spoločnosti,

- *Zákon o ochrane osobných údajov a*
- *Zákon o ochrane spotrebiteľa.*

Etické kódexy spoločností ako je Telekom Srbsko a VIP Srbsko nie sú dostatočné z hľadiska detských práv, pretože obsahujú len obmedzené ustanovenia o právnej ochrane vo fáze prihlasovania nového zákazníka, počas doby zákazníckeho vzťahu, a ustanovenia o ochrane údajov.

Výnimkou je spoločnosť Telenor Srbsko, ktorá prispieva k zabezpečeniu on-line. Správa spoločnosti Telenor Srbsko o udržiateľné podnikaní v roku 2011⁸ uvádza, že spoločnosť v polovici roku 2010. podpísala dohodu s Ministerstvom vnútra Republiky Srbsko o strategickej spolupráci za účelom zavedenia filtrov, ktoré by blokovali prístup k nelegálnym webovým stránkam s prvkami pohlavného zneužívania detí. Zákazníci Telenoru, ktorí sa pokúsia o prístup k stránke takéhoto typu cez mobilný telefón alebo počítač, budú presmerovaný na stránku s nápisom „Stop“. Od začiatku tohto projektu bolo evidovaných 116 takýchto prípadov. V rovnakom čase Ministerstvo vnútra Republiky Srbsko predložilo Telenoru zoznam lokalít, na ktorých Ministerstvo a Interpol zistili, že obsahujú nelegálne materiály.

Strategický rámec

Stratégia pre rozvoj informačnej spoločnosti v Republike Srbsko do roku 2020 obsahuje ustanovenia o bezpečnosti informácií, a určené sú nasledujúce tri priority: zlepšenie právneho a inštitucionálneho rámca pre informačnú bezpečnosť, ochrana kritickej infraštruktúry, boj proti počítačovej kriminalite, vedecko-výskumná a rozvojová práce v oblasti informačnej bezpečnosti.

Stratégia poukazuje na to, že okrem zvýšenej potreby zručností súvisiacich s používaním IKT, internetu zmenil dynamiku, internet zmenil spôsob a dynamiku šírenia vedomostí a informácií vo všetkých oblastiach. Je potrebné integrovať IKT do všetkých aspektov vzdelávacieho procesu, s cieľom účinnejšieho a efektívnejšieho vzdelávania.

Podľa Stratégie, informačná bezpečnosť znamená ochranu systémov, údajov a infraštruktúry s cieľom zachovania dôvernosti, integrity a dostupnosti informácií. Primeraná úroveň informačnej bezpečnosti vo všetkých formách použitia IKT je jedným z predpokladov pre vytvorenie udržiateľnej informačnej spoločnosti. Je potrebné prijať predpisy v oblasti informačnej bezpečnosti, ktorými sa budú ďalej regulovať štandardy informačnej bezpečnosti, oblasti informačnej bezpečnosti, ako aj pôsobnosť a úlohy jednotlivých inštitúcií v tejto oblasti. Dokument tiež poukazuje na dôležitosť vedeckého výskumu v oblasti informačnej bezpečnosti.

Národný akčný plán pre deti je strategický dokument vlády Republiky Srbsko, ktorý definuje všeobecnú politiku krajiny voči deťom na obdobie do roku 2015. Je to plán prioritných opatrení,

⁸Report on SustainableBusinessOperations 2011

http://www.telenor.rs/media/TelenorSrbija/fondacija/Fondacija_Izvestaj_2011-ingleski.pdf. Sprístupnené 22. marca 2013.

aktivít a programov, ktoré sa majú zrealizovať v najbližších rokoch s cieľom vytvoriť čo najpriaznivejšie životné podmienky pre deti, ich rast a sociálne začlenenie. Jednou z priorit je ochrana detí pred zneužívaním, zanedbávaním, vykorisťovaním a násilím, a plánované aktivity sú nasledovné:

- definovanie krátkodobej, strednodobej a dlhodobej politiky štátu vo vzťahu k ochrane detí, resp. rámec, v ktorom sa budú ďalej rozvíjať programy a služby a prijímú legislatívne a iné opatrenia;
- vytvorenie viaczorťného orgánu, ktorý vypracuje Národnú stratégiu na ochranu detí pred všetkými formami zneužívania, zanedbávania, vykorisťovania a násilia (NCZD) a sledovať jej uplatňovanie;
- prijatie Národnej stratégie na ochranu detí pred všetkými formami zneužívania, zanedbávania, vykorisťovania a násilia (NCZD) vládou Republiky Srbsko.

Zvlášť sa kladie dôraz na nasledujúce aktivity spojené s ochranou detí pred zneužívaním, zanedbávaním, vykorisťovaním a násilím, informovaním a zvyšovaním citlivosti verejnosti:

- systematické a neprestajné zvyšovanie citlivosti občanov, vrátane detí (formou médií, prednášok, publikácií, kampaní proti násiliu na ženách a deťoch, brožúr o nenásilných metódach výchovy detí, a podobne), o právach dieťaťa na ochranu pred zneužívaním a zanedbávaním;
- informovanie verejnosti o tom, ako rozpoznať zneužívané a zanedbávané dieťa a komu sa obrátiť o pomoc. Školenia deti ako sa chrániť.
- usmerňovanie médií, aby o zneužívaní a zanedbávaní detí písali vhodným spôsobom, bez senzácií, rešpektujúc dôstojnosť dieťaťa a rodiny, a v tomto zmysle neprestajne vzdelávať novinárov.

Vzdelávanie odborníkov pracujúcich s deťmi a získavanie vedomostí a zručností na ochranu detí pred všetkými formami zneužívania, zanedbávania, vykorisťovania a násilia predstavuje zvláštny typ činnosti, pre ktorú treba:

- určiť minimum vedomostí a zručností, ktoré by ľudia pracujúci s deťmi mali mať, a ktoré sú nevyhnutné pre prevenciu, identifikáciu, hodnotenie a reakciu na zneužívanie a zanedbávanie detí;
- vytvoriť vhodné vzdelávacie programy („vzdelávacie balíčky“) pre rôzne profily odborníkov, ktoré berú do úvahy rozsah ich práce;
- vykonávať akreditáciu programov a nepretržité vzdelávanie odborníkov.

Národná stratégia pre prevenciu a ochranu detí pred násilím (za obdobie od roku 2008 do roku 2015 a akčný plán na implementáciu tejto stratégie) predpovedá vývoj bezpečného prostredia, v ktorom bude uskutočnené právo každého dieťaťa na ochranu pred všetkými formami násilia a

zriadený národný systém prevencie a ochrany detí pred všetkými formami zneužívania, zanedbávania a vykorisťovania. Konkrétne ciele tejto stratégie sú nasledovné:

- zvyšovanie povedomia verejnosti a detí o problematike násilia a vytváranie postojov o neprijateľnosti všetkých foriem násilia vo všetkých prostrediach s ich aktívnou účasťou;
- rozvíjať toleranciu porozumením a prijímaním rôznorodosti a podporovanie nenásilných foriem komunikácie;
- posilňovanie a podpora (biologickej, pestúnskej, osvojiteľskej) rodiny v prevencii a ochrane detí pred násilím;
- podnecovanie a podpora účasti detí na rozvoji a realizácii programov na prevenciu a ochranu pred násilím;
- rozvoj služieb pre prácu s obeťami a páchatel'mi násilia;
- získavanie nových vedomostí a zručností deťmi a ľuďmi, ktorí pracujú s deťmi, týkajúcich sa spôsobov, ako zabrániť a ochrániť deti pred násilím.

Návrh národnej stratégie na prevenciu a ochranu detí pred obchodovaním a zneužívaním v pornografii a prostitúcii (2012-2016) je súhrnným dokumentom definujúcim všeobecné a špecifické strategické ciele a opatrenia na národnej úrovni, ktorého plnením sa zlepši existujúci systém a pomôže riešiť tento problém. *Akčný plán na prevenciu a ochranu detí pred zneužívaním v pornografii použitím informačných a komunikačných technológií* bol vytvorený za obdobie rokov 2012-2014 a predstavuje dokument, ktorým sa má zrealizovať časť *Národnej stratégie na prevenciu a ochranu detí pred obchodovaním s ľuďmi a zneužívaním v pornografii a prostitúcii (2012-2016)*.

Všeobecný protokol o prevencii a ochrane detí pred zneužívaním a zanedbávaním obsahuje nasledujúce ciele:

- informovanie profesionálov, ktorí pracujú s deťmi a pre deti, rovnako ako širokú verejnosť, vrátane detí, ako sa správať v prípade podozrenia na detské obeť zneužívania a zanedbávania, alebo v prípade, že sa nimi môžu stať;
- začatie nevyhnutnej spolupráce medzi odborníkmi zo všetkých oblastí s cieľom ochrániť deti;
- dosiahnutie spoločnej úrovne chápania základných princípov a cieľov ochrany;
- vytvorenie účinných a funkčných postupov, ktoré zaistia, že v prípade potvrdeného zneužívania a zanedbávania, existuje rýchly a koordinovaný postup, ktorý chráni dieťa pred ďalším zneužívaním a zanedbávaním a poskytuje primeranú pomoc dieťaťu a rodine.

Na vytvorenie efektívnej, funkčnej, viacrezortnej siete na ochranu detí pred zneužívaním a zanedbávaním nevyhnutná je spolupráca ministerstiev, v ktorých právomociach sú rodinného práva a sociálnej starostlivosti, spravodlivosti, vnútra, zdravotníctva a vzdelávania. Koordinačnú úlohu pri ochrane práv detí má Ministerstvo práce, zamestnanosti a sociálnej politiky. V rámci

Osobitného protokolu o ochrane detí a žiakov pred násilím, zneužívaním a zanedbávaním vo vzdelávacích inštitúciách je potvrdené, že vývoj moderných komunikačných technológií vedie k násiliu používaním informačných technológií. Tento jav sa tiež nazýva elektronické násilie a zahŕňa správy odoslané prostredníctvom e-mailu, SMS, MMS, cez internetové stránky, chat, fóra a podobne.

Konkrétne činnosti príslušných účastníkov

Ministerstvo telekomunikácií a informačnej spoločnosti v roku 2009 v rámci svojej pôsobnosti začalo iniciatívu na zlepšenie bezpečnosti detí na internete v projekte na vytvorenie webovej stránky „*Klikni bezpečne*“, na ktorom sú mladým ľuďom a rodičom prístupné rôzne informácie, vzdelávací a zábavný obsah, prostredníctvom ktorého sa môžu dozvedieť viac o bezpečnom používaní internetu.

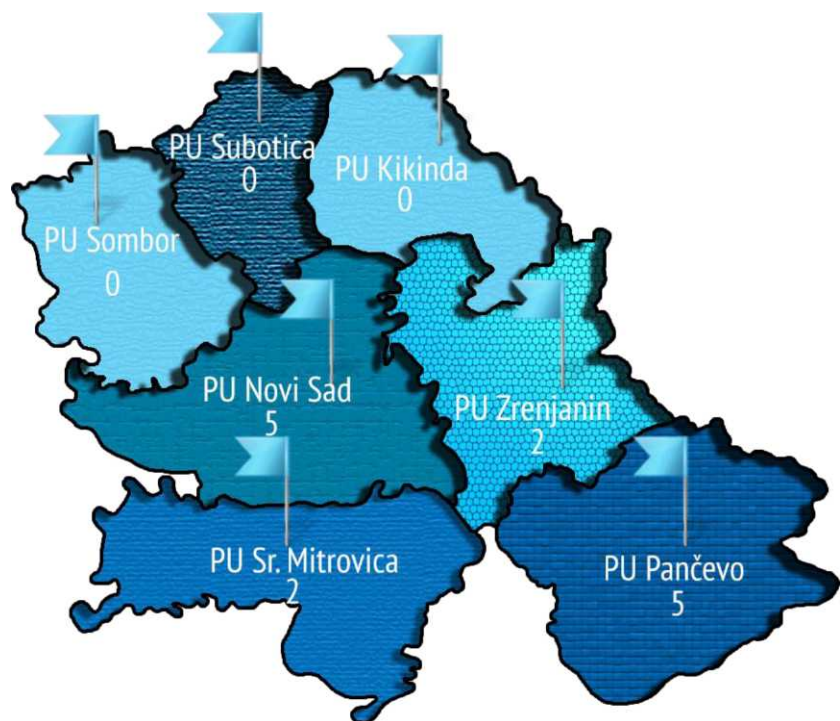
Sekretariát pre šport a mládež AP Vojvodina v roku 2012 v rámci projektov v programe „Mládež“ a realizácie *Akčného plánu pre mladých v AP Vojvodina 2011-2014* uskutočnilo projekt „*STOP elektronickému násiliu – tréning pre vrstovníckych vzdelávateľov (peer education)*“.

Prípady zneužívania detí prostredníctvom IKT

Údaje Oddelení policajného spravy na území AP Vojvodina

Údaje Oddelení policajného spravy (OPZ) v AKV, resp. policajných staníc na ich území zobrazujú počet hlásených, zamietnutých a ďalej vyšetovaných prípadov v rokoch 2011 a 2012.

Obrázok 1. Prehľad počtu hlásených prípadov na policajných oddeleniach

Počas rokov 2011 a 2012 na území Vojvodiny zaznamenali veľmi malý počet prípadov týkajúcich sa zneužívania detí prostredníctvom internetu. Na území *troch policajných oddelení* (Sombor, Subotica a Kikinda) *neboli zaznamenané žiadne prípady*, zatiaľ čo na území ďalších štyroch policajných útvarov evidovali celkom 14 prípadov. Najväčší počet (päť) bol zaznamenaný na území Policajného oddelenia mesta Nový Sad ako najväčšieho policajného oddelenia, a rovnaký počet zaznamenali aj na území Policajného oddelenia Pančevo. Po dva prípady boli registrované na území Policajných oddelenie Zreňanin a Sremska Mitrovica.

Oddelenie policajného spravy Nový Sad

Podľa údajov OPZ Nový Sad v priebehu roku 2011 boli podané *tri trestné oznámenia voči trom osobám* za trestné činy zobrazovania, nadobúdania a držania pornografického materiálu a zneužívania detí na pornografiu. Tieto trestné činy sú upravené podľa §185 Trestného zákonníka Republiky Srbsko.⁹

Do novembra 2012 na území tohto policajného oddelenia boli polícii podané *dve trestné oznámenia* proti dvom osobám za trestné činy zobrazovania, nadobúdanie a držania pornografického materiálu a zneužívania detí na pornografiu.¹⁰

Z celkovo piatich prípadov u štyri z nich bolo počítačoch podozrivých nájdených veľa materiálov s pornografickým obsahom, v ktorých poškodení boli maloleté osoby. V jednom prípade poškodené je desaťročné dieťa, ktorému podozrivý ukazoval pornografické filmy.

V rokoch 2011 a 2012 OPZ Nový Sad nepodalo trestné oznámenie za trestný čin zneužívania počítačovej siete alebo iných komunikačných prostriedkov na spáchanie trestných činov pohlavného zneužívania maloletej osoby.

Oddelenie policajného spravy Zreňanin

Na území OPZ Zreňanin *hlásené sú dva prípady* zneužívania detí na internete. V jednom prípade sa jednalo o internetové šikanovania, v ktorom páchatelia boli deti alebo osoby mladšie 14 rokov. Vzhľadom na to, že osoby mladšie ako 14 rokov v súlade s miestnymi predpismi nie sú trestne zodpovedné, nebolo voči nim začaté trestné konanie.¹¹

Druhý prípad sa týkal sextingu a prípad je v čase písania tejto správy stále v priebehu vyšetrovania.

Oddelenie policajného spravy Pančevo

OPZ Pančevo počas rokov 2011 a 2012 bolo hlásených *päť prípadov* zneužívania detí na internete. V roku 2011 bol zaznamenaný jeden prípad ohrozovania bezpečnosti (§138 Trestného zákona Republiky Srbsko), kde sa jednalo o posielanie znepokojujúcich správ prostredníctvom SMS a sociálnej siete Facebook. Trestné oznámenie v tomto prípade bolo zamietnuté.

V roku 2012 bol zaznamenaný jeden prípad, ktorý je regulovaný Trestným zákonom Republiky Srbsko (§185), a ktorý sa vzťahuje na zverejňovanie, nadobúdanie a držanie pornografického materiálu a zneužívanie maloletej osoby na pornografiu. V tomto prípade bol pornografický materiál ukázaný maloletej osobe pomocou mobilného telefónu. Trestné oznámenie týkajúce sa tohto prípadu je spracované a v čase písania tejto správy je konanie v procese.

⁹Všetci páchatelia boli muži, dvaja narodený v roku 1963 a jeden v roku 1977.

¹⁰Obaja páchatelia boli muži, z ktorých jeden sa narodil v roku 1948 a druhý v roku 1990.

¹¹Správa o tejto trestnej činnosti bola predložená na Vyššej prokuratúre v Zreňanine.

Zvyšné tri hlásené prípady súviseli so zasielaním fotografií s urážlivým obsahom (pomocou falošných profilov na Facebook-u). Správy o týchto prípadoch boli postúpené príslušným prokuratúram a momentálne sa na nich pracuje.

Oddelenie policajného spravy Sremska Mitrovica

Na území OPZ Sremska Mitrovica hlásené sú *dva prípady* zneužívania detí na internete a to oba v roku 2012. V jednom prípade išlo o ohrozenie bezpečnosti, resp. násilnicke spáchané pomocou hrozby adresovanej na sociálnej sieti Facebook.

Druhý prípad sa týkal trestného činu zobrazovania, nadobúdania a držania pornografického materiálu a zneužívania maloletej osoby na pornografiu (§185 Trestného zákonníka Republiky Srbsko), spáchaný bol nahrávaním maloletej osoby a ukazovaním pornografických materiálov iným maloletým osobám prostredníctvom MMS správ.

Podľa údajov OPZ sú oba prípade spracovávané.

Údaje Osobitného oddelenia na boj proti počítačovej kriminalite

Zvláštne oddelenie pre boj proti počítačovej kriminalite založené je Zákomom o organizácii a pôsobnosti orgánov štátnej správy v boji proti počítačovej kriminalite z roku 2005 pri vtedajšej Okresnej prokuratúre v Belehrade, s pôsobnosťou na celom území Srbskej republiky. Zmenami a doplnkami zákona v roku 2010 do predmetu pôsobnosti tohto oddelenia boli pridané aj zločiny proti sexuálnej slobode, v ktorých sa ako objekt alebo nástroj spáchania trestných činov vyskytujú počítače, počítačové systémy, počítačové siete a počítačové dáta, ako aj ich produkty vo fyzickej alebo elektronickej podobe.

Podľa veľmi detailných a systematických údajov tohto oddelenia, ktoré boli predložené na účely tejto štúdie, v období, na ktoré sa vzťahuje tento výskum(2011 a 2012) zaznamenaných je niekoľko desiatok trestných oznámení, vyšetrovaní, obvinení a rozsudkov.

Tabuľka 2. Údaje Osobitného oddelenia na boj proti počítačovej kriminalite za 2011/2012

Rok	Trestné oznámenie	Počet osôb	Vyšetrovanie	Návrh na obžalobu	Návrh na začatie vyšetrovania	Obžaloby	Rozsudky
2011	40	40	39	39	1	1	30
2012	17	19	14	14	-	-	6
Spolu	57	59	53	53	1	1	36

Prehľad zozbieraných údajov poukazuje na pokles trestných oznámení v roku 2012 v porovnaní s rokom 2011, a samým tým aj zníženie počtu osôb, proti ktorým boli podané trestné oznámenie, začalo vyšetrovanie a boli obžalovaní. Počas roku 2012 nebol predložený ani jeden návrh prokurátora o začatie vyšetrovania a do času písania tejto správy nebolo vznesené ani jedno

obvinenie. Počet rozsudkov do novembra 2012 bol päťkrát nižší ako počet vynesených rozsudkov počas roku 2011.

Charakteristika podozrivých a obvinených na základe analýzy získaných údajov:¹²

- Trestné činy pohlavného zneužívania detí a mladistvých v Srbsku páchajú muži (doposiaľ nebola ako páchatel' zaznamenaná žena)
- Sú to starší muži: 34% z nich má viac ako 45 rokov, a 30% má medzi 25 a 45 rokmi;
- Väčšina z nich žije vo Vojvodine (40%), v Belehrade a okolí (22%), zatiaľ čo v mestách s viac ako 200.000 obyvateľmi je 40% páchatel'ov;
- Polovica páchatel'ov sú absolventmi strednej školy, vysoké školy skončilo 24% z nich. V troch prípadoch páchatel' dokončil doktorandské štúdium;
- Technicko-technologickými profesiami sa zaoberá 30%, zatiaľ čo zamestnaných bolo rovnako ako nezamestnaných (44%);
- Nehnutel'nosti vlastní 22% páchatel'ov;
- Väčšina páchatel'ov začali svoje vlastné rodiny, 18 z nich je v manželstve, rozvedených šesť a dvaja žijú v mimomanželskom zväzku;
- Deti má 44% páchatel'ov;
- Päť páchatel'ov bolo oslobodených zo slúženia vojenskej služby (choroba, postihnutie), zatiaľ čo 64% ukončilo vojenskú službu;
- Odsúdených je päť osôb, z ktorých jeden páchatel' bol odsúdený viackrát.

Úloha účastníkov pri ochrane detí pred zneužívaním na internete

Štátne inštitúcie

V rámci výskumu „Zneužívanie detí na internete“ sa inštitúcia Ombudsmana autonómneho kraja obrátila s dotazníkom nasledujúcim inštitúciám a agentúram:

1. Ministerstvo spravodlivosti a verejnej správy
2. Ministerstvo práce, zamestnanosti a sociálnej politiky
3. Ministerstvo zahraničného a vnútorného obchodu a telekomunikácií
4. Špeciálna prokuratúra pre počítačovú kriminalitu
5. Republiková agentúra pre vysielanie (RRA)
6. Republiková agentúra pre elektronické komunikácie (RATEL)

Inštitúcia ombudsmana autonómneho kraja dostala spätnú väzbu iba od dvoch zo šiestich uvedených inštitúcií a to z Ministerstva spravodlivosti a verejnej správy a od Osobitného prokurátora pre počítačovú kriminalitu. Zástupcovia Ministerstva spravodlivosti a verejnej správy upozornili, že ministerstvo nie je zodpovedný za vybavovanie sťažností týkajúcich sa

¹²Záznamy Osobitného oddelenia na boj proti počítačovej kriminalite.

zneužívania detí prostredníctvom internetu, a preto nemá údaje, ktoré sú na účel tejto štúdie požadované.

Na druhej strane, *Osobitná prokuratúra*, ako môžeme vidieť v predchádzajúcej časti, zaslala podrobnú správu s požadovanými údajmi, ktoré mali veľký význam pri vykonávaní tohto výskumu.

Definície výrazov

Pokiaľ ide o vysvetlenie pojmu zneužívania detí prostredníctvom internetu a informačných a komunikačných technológií, *Osobitná prokuratúra* tvrdí, že tento pojem zahŕňa nelegálne činnosti uvedené v tabuľke 3.

Tabuľka 3. Zneužívanie detí prostredníctvom internetu

Zneužívanie detí prostredníctvom internetu podľa výkladu *Osobitnej prokuratúry* zahŕňa:

- výrobu detskej pornografie;
- poskytovanie alebo prístupňovanie detskej pornografie;
- šírenie alebo prenos detskej pornografie;
- držanie detskej pornografie;
- vedomé získavanie prístupu k detskej pornografii použitím informačných alebo komunikačných technológií;
- využitie IKT s cieľom zoznamovania sa s mladistvými osobami a deťmi a dohadovanie stretnutí s cieľom spáchania trestných činov proti sexuálnej slobode.

Ako je zrejmé z vysvetlenia pojmu zneužívania detí na internete, kľúčová v týchto vysvetleniach je *pornografia*. *Osobitná prokuratúra* pre počítačovú kriminalitu sa predovšetkým zaoberá spracúvaním takýchto a obdobných trestných činov, vzhľadom na to, že domáca legislatíva nepozná ďalšie formy zneužívania detí na internete, ako je sexting, grooming, internetové šikanovanie a podobne.

Úloha *Osobitného prokurátora* v boji proti počítačovej kriminalite

Úlohou špeciálnej jednotky pre boj s počítačovou kriminalitou je predovšetkým stíhanie páchatel'ov týchto typov trestných činov, za účelom dosiahnutia všeobecnej a osobitnej prevencie. Hoci *prokuratúra* ako taká má svoju úlohu až po spáchaní trestného činu a funguje, aby konala v prípadoch týchto trestných činov, významnejšími v prevencii týchto trestných činov sú súdne orgány, resp. súd. Na *Osobitnej prokuratúre* ako najväčší problém vo vzťahu k trestnej činnosti zobrazovania, nadobúdania a držania pornografického materiálu a zneužívania maloletej osoby na pornografiu a ďalších a za podobné trestné činy, vidia *mierne tresty*. Týmto spôsobom, ukladaním miernych trestov, proces prevencie nie je efektívny a otáznym začína byť aj samotný zmysel trestania.

Komunikácia s aktérmi

Pokiaľ ide o komunikáciu s ďalšími aktérmi zapojenými do ochrany detí pred zneužívaním prostredníctvom internetu, Osobitná prokuratúra uvádza, že koná v súlade so Zákonom o trestnom konaní. Prokurátor je oprávnený požadovať predloženie informácií od štátnych orgánov, inštitúcií, organizácií, podnikov a poskytovateľov internetových služieb, ako aj všetkých ostatných relevantných aktérov, s cieľom zhromaždiť príslušné informácie a dôkazy potrebné pre trestné konanie. Komunikácia a spolupráca prebieha na základe uvedených právomocí, s cieľom, aby boli v najkratšej možnej lehote predložené požadované informácie, a aby sa na ich základe mohlo konať. V každom prípade, v ktorom je zapojená Osobitná prokuratúra, angažované je aj Oddelenie na boj proti počítačovej kriminalite Ministerstva vnútra Republiky Srbsko, Služba špeciálnych vyšetrovacích metód - Oddelenie zberu a spracovania digitálnych dôkazov rovnakého ministerstva, poskytovatelia internetových služieb a ďalšie príslušné útvary.

Spolupráca s príslušným ministerstvom a odborníkmi

Spolupráca Osobitného prokurátora s rezortným ministerstvom a odborníkmi, ktorí sa zaoberajú problematikou zneužívania detí na internete je považovaná za veľmi dobrú, a všetky strany sú pripravené vykonávať svoju prácu na najvyššej možnej úrovni a v najkratšom možnom čase. Zvlášť pozoruhodný je projekt Ministerstva telekomunikácií a informačnej spoločnosti z roku 2009 s názvom „**Klikni bezpečne**“ (<http://www.kliknibezbedno.rs>), ktorý mladým ľuďom a ich rodičom pomáha pri bezpečnom používaní internetu.

Odporúčania

Úrad osobitného prokurátora pre boj proti počítačovej kriminalite odporúča na zlepšenie ochrany detí pred zneužívaním na internete vidí vo:

- vzdelávaní detí o najbezpečnejších spôsoboch používania internetu, vrátane realizácie projektov v školách;
- efektívnej úlohe médií pri presadzovaní a zviditeľňovaní tejto problematiky verejnosti;
- sprísnení trestných sankcií za spáchanie týchto druhov trestných činov.

Poskytovatelia pevných a mobilných telefonických služieb a internetu

Úlohu poskytovateľov pevných a mobilných telefonických služieb, rovnako ako aj poskytovateľov internetových služieb v oblasti ochrany detí na internete možno interpretovať rôznymi spôsobmi. Sami poskytovatelia svoju úlohu pri ochrane detí na internete, však vnímajú jednotvárne. Poukazujú na to predložené odpovede zástupcov poskytovateľov na území Srbskej republiky, ktorí sú vo veľmi malom počte reagovali na výzvu prispieť svojim podielom na výskume. Pri zbere údajov Úrad verejného ochrancu práv zaslal dotazník na adresy 16 spoločností (tabuľka 4), ktoré sa zaoberajú poskytovaním mobilných a pevných telefonických služieb a internetu.

Tabuľka 4. Zoznam poskytovateľov, ktorým boli zaslané dotazníky

Poskytovatelia, ktorým sú distribuované dotazníky v rámci výskumu „Zneužívanie detí na internete“		
TelekomSrbija, a.s., Belehrad	Vip mobile s.r.o., Belehrad	TelenorSrbija, Belehrad
SBB, Belehrad	OrionTelekom, Belehrad	EUnet, s.r.o., Belehrad
Beotelnet ISP, s.r.o., Belehrad	MadNet, s.r.o, Pančevo	SKS Company, Senta
Sabotronic, s.r.o, Senta	Tippnet, s.r.o., Subotica	Parabola, s.r.o., Temerin
Voysat, s.r.o., Ada	BusComputers, Kikinda	Nordnet, s.r.o., Subotica

Z celkového počtu 16 poskytovateľov predložili odpovede štyria a to: *SBB –Srbská káblová sieť, OrionTelekom, Tippnet a Voysat*. Aj keď je reakcia veľmi slabá (25% z celkového počtu poskytovateľov, ktorým boli zaslané dotazníky) a hoci sa z údajov štyroch poskytovateľov nemôže urobiť všeobecné závery o niektorých dôležitých otázkach v oblasti ochrany detí pri používaní IKT, je zrejmé, že niektoré z postojov v odpovediach všetkých štyroch poskytovateľov zastúpené častejšie ako iné (tabuľka 5).

Tabuľka 5. Zhrnutie predložených odpovedí od poskytovateľov

Vysvetlenie zneužívania detí pomocou IKT	Všetci poskytovatelia uviedli, že pod pojmom zneužívania detí na internete, resp. pomocou IKT, rozumejú zneužívanie za účelom dosiahnutia iných cieľov, ako je zhromažďovanie osobných údajov alebo vykonávanie násilných činov, ktoré znamenajú trestnú zodpovednosť.
Úloha internetových a telekomunikačných spoločností v <u>prevencii</u> zneužívania detí pomocou IKT	Poskytovatelia nevidia svoju úlohu v prevencii zneužívania detí na internete, pretože sú presvedčení, že ich úlohou je iba poskytovanie služieb a zabezpečovanie podmienok na ich využívanie. Svoju úlohu vidia až keď niektorá z príslušných inštitúcií od nich požiadajú konkrétne údaje kvôli podozreniu z trestného činu. Myslia si, že by teoreticky mohli rodičov zoznámiť s určitými technikami a metódami kontroly používania internetu a telefónu, ale kvôli skutočnosti, že to nespadá do rozsahu ich činnosti, nevidia v tom žiadnu zvláštnu úlohu pre seba.
Úloha internetových a telekomunikačných spoločností pri <u>ochrane detí</u> pred zneužívaním pomocou	Poskytovatelia služieb v tejto oblasti svoju úlohu najvýraznejšie vidia v komunikácii s orgánmi štátnej správy. Filtrovanie obsahu, blokovanie určitého druhu obsahu nespadá do rozsahu služieb poskytovateľa služieb, iba ak ide o obsah produkovaný

IKT	<p>priamo poskytovateľom. Na druhej strane si poskytovatelia myslia, že by mohli hrať väčšiu úlohu vo vzdelávacích projektoch a kampaniach.</p>
<p>Doterajšie kroky poskytovateľov v oblasti ochrany detí, ktoré využívajú ich služby</p> <p>Znalosť povinností vyplývajúcich zo zákona v súvislosti so zneužívaním detí prostredníctvom IKT</p> <p>Opatrenia, ktoré poskytovatelia prijali na zvýšenie bezpečnosti detí, ktoré využívajú ich služby</p> <p>Znalosť dostupných technických mechanizmov a metód prevencie zneužívania a ochrany detí na internete, a mechanizmy, ktoré sami poskytovatelia používajú</p> <p>Existencia etického a/alebo kódexu správania s opatreniami na ochranu detí pred zneužívaním pomocou IKT</p> <p>Priorita prevencie a ochrany detí pred zneužívaním pomocou IKT</p> <p>Priame alebo nepriame zapojenie predstaviteľov</p>	<p>Je potrebné zdôrazniť, že jeden poskytovateľ robil kampane na základných školách v meste, v ktorom pôsobí, s cieľom vzdelávať deti o tom, ako správne a bezpečne používať internet. Ostatní poskytovatelia sa domnievajú, že oblasť ochrany spadá výnimočne do pôsobnosti štátnych orgánov, a že tieto sú tie, ktoré by mali mať iniciatívu a poskytnúť jasné smernice, ako by sa malo postupovať.</p> <p>Traja zo štyroch zástupcov, ktorí vrátili vyplnené dotazníky, priznali, že im povinnosti vyplývajúce zo zákona nie sú známe, a jeden z nich uvádza, že Zákon o elektronickej komunikácii poskytovateľom služieb nariaďuje zachytávať a zadržiavať údaje, resp. poskytovať údaje na základe rozhodnutia súdu, ak je to nevyhnutné v procese trestného konania.</p> <p>Poskytovatelia neurobili konkrétne opatrenia, ale ide hlavne o ústne oznámenia pri uzavieraní dohody o poskytovaní služby, predovšetkým internetu.</p> <p>Na druhej strane poskytovatelia uvádzajú, že by pre vysoko efektívny systém obmedzenia nevhodného typu obsahu potrebovali súhlas užívateľa, a tiež to, že takéto vyvinuté systémy v súčasnej dobe neexistujú.</p> <p>Dvaja predstavitelia poskytovateľov odpovedali, že nepoznajú dostupné mechanizmy a metódy ochrany detí pred zneužívaním, kým ďalší dvaja zdôrazňujú, že najjednoduchší spôsob ochrany detí na internete je existencia iba jedného hesla, ktoré pozná iba rodič a pripojenie na internet iba v prítomnosti rodiča. Po skončení môže rodič skontrolovať navštívené stránky, históriu navštívených internetových obsahov.</p> <p>Traja zástupcovia poskytovateľov odpovedali, že v ich spoločnosti neexistuje etický a/alebo kódex správania so zvláštnym dôrazom na zneužívanie detí na internete. Dvaja zástupcovia tvrdia, že prijatie takéhoto dokumentu nie je plánované a jeden opýtaný predpokladá, že budú túto možnosť v budúcnosti zvažovať.</p> <p>Traja zástupcovia poskytovateľov odpovedali, že ochrana detí pred zneužívaním pomocou IKT nie je medzi ich prioritami, kým si jeden myslí, že táto téma je prioritou celej spoločnosti, a nielen poskytovateľov služieb. Jeden z opýtaných dodáva, že je potrebné, aby štát začal s iniciatívou, a nie sami poskytovatelia.</p> <p>Traja predstavitelia poskytovateľov hovoria, že neboli priamo alebo nepriamo zapojení do prípadu zneužívania detí v rámci ich</p>

poskytovateľov
v prípadoch zneužívania
detí pomocou IKT v rámci
ich práce

Pravidelná komunikácia
alebo formálna spolupráca
poskytovateľov so štátnymi
inštitúciami
a mimovládny
organizáciami v rámci boja
proti zneužívaniu detí
prostredníctvom IKT

práce pre samotného poskytovateľa služieb. Jeden zástupca tvrdí, že bol v kontakte s takýmto prípadom, a jednalo sa o spoluprácu s príslušnými orgánmi na základe súdneho príkazu. Oficiálna spätná reakcia zo strany samotných štátnych orgánov nebola, takže po tom, ako sa prípad zverejnil, skonštatovali, že ich účasť bola úspešná.

Dvaja predstavitelia poskytovateľov služieb tvrdia, že neexistuje žiadna forma spolupráce so štátnymi orgánmi, kým dvaja tvrdia, že spolupráca a komunikácia existuje s príslušnými agentúrami, ale sa odohráva v oblastiach, ktoré nemajú veľa spoločného so zneužívaním detí prostredníctvom IKT.

V prípade organizácií občianskej spoločnosti, zástupcovia poskytovateľov, ktorí odpovedali v dotazníku, uvádzajú, že komunikácia a spolupráca nezačala s ani jednou z nich.

Z odozvy zástupcov poskytovateľov možno vyvodit' záver, že by najväčšiu úlohu v ochrane a prevencii zneužívania detí prostredníctvom IKT mal prevziať štát, ktorý by mal začať iniciatívy, kampane a projekty, v ktorých by poskytovatelia mali skôr podpornú úlohu. Aj keď sa v dnešnej modernej spoločnosti, spoločnosti moderných technológií, internet rozšíril z domov na mobilné telefóny a ďalšie moderné zariadenie, telefonické spoločnosti môžu mať väčšiu úlohu pri ochrane a predovšetkým v prevencii zneužívania detí prostredníctvom IKT. Okrem svojej „tradičnej“ úlohy, ktorú kedysi mali, a ktorá súvisela s komunikáciou výnimočne pomocou rozhovorov, telefón sa teraz stal prístrojom, ktorý má všetky funkcie počítača, a internetu v jeho používaní, najmä pre mladých ľudí, zaberá veľmi dôležité miesto.

Názory na využívanie IKT a bezpečnosť detí a mládeže na internete

Názory na využívanie IKT a bezpečnosť detí a mládeže na internete zisťovaní sú pomocou ohniskových skupín so žiakmi základných a stredných škôl, ich rodičmi a odborníkmi, ktorí pracujú s deťmi.

Celkom 10 *fokusových skupín* bolo organizovaných v školách v *deviatich miestach vo Vojvodine*, a zúčastnilo sa ich *celkovo 80 žiakov* základných škôl (44 chlapcov a 36 dievčat) a *74 študentov stredných škôl* (40 dievčat a 34 chlapcov). V rovnakom počte vojvodinských miest sa konalo celkom päť cieľových skupín s rodičmi a bolo v nich zapojených *43 rodičov* (34 matiek a deväť otcov).

Vo *fokusových skupinách* s *39 odborníkmi z celkového počtu 17 vojvodinských miest* miestnych samosprávnych celkov bolo 14 zástupcov a 25 zástupkyň miestnych úradov a inštitúcií, sociálnych centier, policajných útvarov, prokuratúry, škôl, školských rád, študentských domovov, detských domov a zariadení pre deti s postihnutím.

Žiaci základných škôl

Používanie počítačov u detí je teraz nevyhnutné. Avšak namiesto vzdelávacieho a informačného, počítač je v rukách detí a mladých ľudí v prvom rade prostriedkom zábavy. Potvrdzujú to postoje detí a dospelých zaznamenané počas tohto výskumu.

Počas skupinových diskusií, ktoré boli vykonané so žiakmi vo veku 10 až 13 rokov, prišli sme k záveru, že je každému z nich každodenne internet dostupný. *Vojvodinskí žiaci tvrdia, že na internete a pri počítači denne strávia 30minút až tri hodiny.* Vzhľadom na záväzky v škole počas týždňa rodičia deťom často obmedzujú čas strávený na internete, ale cez víkendy sú flexibilnejší, čo znamená, že koncom týždňa deti strávia na počítači aj hodinu alebo dve viac.

Z rozhovorov sa prišlo k záveru, že takmer všetci aktéri ohniskových skupín zo základných škôl sú aktívni na niektorej zo sociálnych sietí. Avšak v tejto súvislosti je znepokojujúce ich tvrdenie, že ich profily na týchto sieťach *prvýkrát otvorili rodičia alebo príbuzní, niektorým dokonca pred niekoľkými rokmi.* Väčšina detí uviedla, že za priateľov na sociálnych sieťach prijímajú iba známe osoby. Pre tých, ktorí sa rozhodnú pridať do zoznamu a nejakého neznámeho, dôvodom je zvyčajne veľa spoločných priateľov s ostatnými deťmi, podobné záujmy a iné. Jedna dievčina povedala, že prijala žiadosť o priateľstvo od neznámeho staršieho chlapca, ale po tom ako komentoval jej fotografie a požadoval osobné informácie, povedala o tom rodičom a vymazala ho zo zoznamu priateľov.

V tomto ohľade, *deti sú jednotné v tom, že by nebolo dobré, aby niekomu, koho spoznali cez internet, dávali svoju adresu alebo telefónne číslo.* Tento postoj väčšiny detí vysvetľuje strachom zo zneužitia ich údajov, pretože nevedia, čo by osoby, ktoré vyžadujú osobné údaje, mohli urobiť. Pri vývoji diskusie niektoré z nich priznali, že boli v podobnej situácii, ale takúto osobu zablokovali, ignorovali alebo jej dali nepravdivé informácie.

Sú takí, ktorí sa domnievajú, že je opodstatnené, aby dali neznámemu priateľovi z internetu svoje osobné údaje, ale až keď si táto osoba získa ich dôveru.

Jeden žiak povedal, že prijal za priateľa neznámu osobu z Indonézie, za ktorú sa predpokladá, že bol muž. Keď ho neskôr požiadal o telefónne číslo, chlapec dostal strach a všetko povedal rodičom, ale pretože ho táto neznáma osoba ďalej neobťažovala, stále sa nachádza na zozname jeho priateľov.

Príklad dievčaťa, ktoré vysvetlilo, že by poskytnutím informácií o adrese bydliska mohla pomôcť neznámej osobe, aby vykradla ich dom, poukazuje na to, že niektoré deti nie sú si vedomé skutočného nebezpečenstva, ktoré číha na internete, a myslia si, že výsledkom zneužitia údajov získaných prostredníctvom sociálnych sietí môžu byť iba materiálne škody.

Pokiaľ ide o osobné fotografie, aktéri ohniskovej skupiny súhlasili, že by tieto kvôli vlastnej bezpečnosti neposielali neznámym osobám, ktoré spoznali na internete. Z rozhovorov sme sa

dozvedeli, že všetci aktéri skupiny dávajú fotografie na svoj profil na Facebooku, ale môžu ich vidieť iba ich priatelia. Kým niektorí to robia zriedka, ďalší pravidelne, a dokonca aj často (napr. po dovolenke, narodeninách a podobne), väčšinou všetci potvrdili, že to robili pod dohľadom rodičov alebo starších súrodencov.

Jeden z aktérov sa sťažoval, že nechce zverejniť osobné fotografie na sociálnych sieťach, ale mama a sestra ho stále presviedčajú, aby tak urobil.

Žiačka siedmej triedy nám povedal o svojom súčasnom probléme, ktorý má s týmto. Neznámy človek jej zavolať na telefóne a požadoval, aby mu poslala svoju fotografiu. Keď sa sťažovala rodičom, povedali jej, že je potrebné riešiť tento „problém“ a poslali ju, aby zavolať na horúcu linku. Keďže nemá dostatok kreditu na volanie, ešte stále tak neurobila hoci obťažovanie cez telefónne neprestalo.

Neznámi ľudia často trvajú na osobných údajoch a spoznaní sa „naživo“. *Zatiaľ čo by sa väčšina detí neodvážila osobne stretnúť s ľuďmi, s ktorými sa stretli na internete*, medzi nimi boli aj tí, ktorí tvrdili, že by takéto pozvanie prijali. Niektorí z nich by so sebou zobrali rodičov, bratov, sestry alebo priateľov, a jedno dievča by v záujme vlastnej bezpečnosti išlo so svojím psom. Za miesto stretnutia si zvyčajne vyberú miesta, kde je veľa ľudí.

Falošný profil má niekoľko žiakov, a používajú ich len na hranie on-line hier. Iba jedno dievča povedalo, že si otvorila falošný profil, aby sa tak dostala bližšie k chlapcovi, ktorý sa jej páčil, ale svoj falošný profil čoskoro vymazala, keďže ju chlapec ignoroval.

Účasť v súťaži na internete, kde je potrebné dať svoje osobné údaje, nie je rovnako atraktívna pre všetkých aktérov diskusných skupín. To znamená, že väčšina uviedla, že by sa ich nikdy nezúčastnili, zatiaľ čo niektorí z nich by súhlasili, ak by cena bola dostatočne atraktívna. Niekoľko by dalo svoje údaje iba v prípade, že sa jedná o „známu“ súťaž, a sú aj takí, ktorí by sa prihlásili iba so súhlasom rodičov.

Jeden z aktérov si myslí, že účasťou v niektorej zo súťaží cez internet by sa mohol preniesť vírus do počítača, a z tohto dôvodu sa im radšej vyhýba. Dvaja z aktérov povedali, že sa zaregistrovali, ale s nepravdivými informáciami, avšak ani sami nevedeli, čo by urobili, keby vyhrali cenu.

Rodičia často používajú tresty ako výchovnú metódu, a jednou z najúčinnejších je zákaz používania internetu. Deti hovoria, že ich rodičia sa často uchýľujú k tejto výchovnej metóde, myslia si, že odopretie internetu ako veľmi dôležitej aktivity pre dieťa, by mohlo prispieť k zlepšeniu jeho / jej prospechu v škole a v ďalších mimoškolských aktivitách.

Na druhej strane je zaujímavé dozvedieť sa, že takmer všetci aktéri fókusovej skupiny by porušili trest, ktorí im rodičia dali. *V situáciách, kedy by boli u priateľov alebo príbuzných, väčšina detí by sa chopila príležitosti a išla na internet*. Niektoré z nich povedali ostatným v skupine, že ako náhle ich rodičia vyjdú z domu a zatvoria dvere, oni si hneď sadnú k počítaču. Tento svoj postup

ospravedlňujú postojom, že ak rodičia nevedia, že neposlúchli, nie je to nič dôležité. Jeden žiak sa posťažoval, že ho jeho rodičia nemajú potrebu trestať, pretože on sám sebe stanovil časový limit na používanie internetu, vzhľadom na to, že je v opačnej situácii a môže všetok svoj voľný čas stráviť pri počítači.

Aktéri ohniskovej skupiny vo veku 10 až 13 rokov si myslia, že sú úplne bezpeční a ochránení, čo sa týka používania internetu. Avšak ich vnímanie rizika sa často týka iba vírusov, ktoré môžu napadnúť ich počítačový systém a zabrániť jeho používanie, a pod dostatočnou ochranu rozumejú antivírusové programy.

Takéto odpovede opäť ukazujú na záver, že deti v tomto veku ešte stále nemajú dostatočné povedomie o potenciálnom nebezpečenstve ani o mechanizmoch ochrany pred zneužitím na internete.

Medzi žiakmi základných škôl boli tiež deti, ktoré mali nepríjemné skúsenosti na internete. Trinásťročná dievčina nám povedala, že ona a jej kamarátka si cez Skype a pomocou webovej kamery dopisovali s chlapcom z Arábie, ktorý má okolo tridsať rokov. Po nejakom čase ju začal oslovovať „drahá“ a povedal jej, že sa možno „jedného dňa stane jeho drahá“. Dievča bola vydesená, po rozhovore s rodičmi zablokovali jeho profil, a tak znemožnili, aby ju opätovne kontaktoval.

Druhej účastníčke známe prostredníctvom sociálnej siete posielali rôzne urážlivé a vyhrážajúce správy. Keď sa rozhodla odstrániť ich zo zoznamu priateľov a povedať o tom triednemu učiteľovi, oni si vytvorili falošný profil s jej menom a oznámili na ňom, že je v romantickom vzťahu s iným dievčaťom. Vtedy s ňou školský psychológ pracoval na prekonaní nepríjemných pocitov vyvolaných spomenutou udalosťou.

Mladší účastníci/aktéri fókusovej skupiny ako nepríjemnosť na internete vidia žarty priateľov, ktorí im pošlú videoklipy, ktoré ich mohli vyľakať (napr. so strašidkami alebo zombie, ktoré sa vyskakujú z krabice).

Deti v priebehu rozhovorov povedali, že by na provokácie a nepríjemné správy, ktoré im niekto cez sociálne siete posielal, nereagovali, ale by takú osobu vymazali zo zoznamu priateľov, ignorovali alebo ju zablokovali.

Stredoškólcí

Deťom a mladým ľuďom vo veku od 14 do 18 rokov sa internet stal životným štýlom a mladí sa stále viac týmto spôsobom kamarátia, bavia, hrajú, učia a trávia voľný čas. Na sociálnych sieťach spoznávajú nových kamarátov alebo sa bavia so starými, nachádzajú informácie týkajúce sa ich záujmov, hrajú hry, sledujú filmy a čítajú správy.

V súlade so svojimi rozličnými potrebami a záujmami, mladí na internete strávia jednu až štyri hodiny denne. Existujú aj extrémne prípady, ktoré vedú zostať pri počítači aj celý deň, najčastejšie hrajúc hru. Sociálne siete, You Tube, filmy a hudba sú tiež na povinnom zozname, ktorý priťahuje ich pozornosť, keď sú na internete.

Väčšina študentov stredných škôl, ktorí sa zúčastnili v ohniskových skupinách, povedali, že ignorujú žiadosti o priateľstvo, ktoré im na sociálnych sieťach posielajú neznáme osoby. Sú aj takí, ktorí si neznámu osobu najprv „dobře preštudujú“ a žiadosť o priateľstvo prijímú, iba ak vidia, že majú viac spoločných priateľov, alebo ak majú rovnaké alebo podobné záujmy. Prijemný vzhľad neznámej osoby opačného pohlavia hrá niekedy kľúčovú úlohu pri prijatí priateľstva na niektorej zo sociálnych sietí.

Niekoľko účastníkov uviedlo, že na začiatku prijímali všetky žiadosti o priateľstvo, ale že teraz veľmi starostlivo a opatrne zvažujú všetky žiadosti, ktoré prijímajú od cudzích ľudí. Jeden respondent uviedol, že pozná 70 percent svojich on-line priateľov, zatiaľ čo zvyšných prijal kvôli hre, ktorú hrá na sociálnej sieti.

Zaujímavá bola odpoveď jednej účastníčky ohniskovej skupiny, ktorá povedala, že prijíma žiadosti o priateľstvo iba od osôb, ktoré dobre pozná a sú jej blízke. Na otázku moderátora, koľko má priateľov na Facebooku, odpovedal – „okolo 500“.

Informácie o adrese alebo telefónnom čísle väčšina účastníkov skupinových diskusií považuje za osobné, a preto by ich nedali neznámym osobám na internete. Niektorí na také žiadosti odpovedajú zaslaním nepravdivých údajov, alebo neznámu osobu jednoducho zablokujú.

Väčšine účastníkov fókusových skupín sa nestalo, že by neznáma osoba od nich žiadala, aby jej poslali svoju fotografiu cez internet, ale tvrdia, že by neurobili, keď by boli v takej situácii. Iba dve účastníčky poslali svoje fotografie neznámej osobe cez internet. Každá z nich povedala, že si s osobou, s ktorou sa zoznámili prostredníctvom sociálnej siete, vymenili osobné fotografie, ale zdôrazňujú, že v súvislosti s tým nemali žiadnu nepríjemnú skúsenosť. Veľký počet účastníkov pravidelne na svoj profil na sociálnych sieťach dáva fotografie (z dovolení, exkurzií, večierkov, osláv narodenín, večerných vychádzok a podobných udalostí) a väčšina z nich umožnila, aby tieto fotografie videli iba ich priatelia. Fotografie niektorých účastníkov sú k dispozícii všetkým. Hovoria, že sa pri voľbe fotografií rozhodujú pre tie, na ktorých „dobře vyzerajú“ a niekoľkí z nich prijímajú aj návrhy rodičov.

Niektorí účastníci sa podelili z ostatnými o svoje skúsenosti pri osobnom zoznámení sa s ľuďmi, s ktorými dovtedy komunikovali výhradne cez internet. Časť z nich usporiadala stretnutie v meste, kým boli v spoločnosti priateľov. Niektorí poukazujú na pozitívne skúsenosti a hovoria, že sa tak zrodili priateľstva, ktoré dodnes trvajú. Jedna z účastníčok povedala, že sa zoznámila s chlapcom, s ktorým stále v kontakte. Prišiel po ňu autom a šli spolu von. O možných nebezpečenstvách nerozmýšľala.

Zaujímavý je príbeh účastníka, ktorý uviedol, že určitý čas komunikoval s neznámym dievčaťom cez sociálnu sieť. Keďže sa mu páčil aj jej fyzický vzhľad, dohodli sa, že sa osobne stretnú. Hovorí, že bol nepríjemne prekvapený pri prvom stretnutí, pretože dievča nespoznal „pretože nebola ani trochu podobná tej na fotke“.

Väčšina účastníkov fókusovej skupiny tvrdí, že nemali nepríjemné skúsenosti pri používaní internetu a mobilných telefónov. Pár z nich dohovril, že oni mali nepríjemný zážitok na používanie internetu a mobilných telefónov. Niekoľkí občas dostali znepokojivú správu alebo fotku, ale necítil potrebu obrátiť sa niekomu o pomoc. Zatiaľ čo popierajú osobného nepríjemnosti, niektorí z opýtaných podelili so skupinou skúsenosti svojich priateľov a známych. Tak napríklad jedno dievča vyfotila intímne časti svojho tela a poslala fotografiu chlapcovi, ktorý ju neskôr zverejnil na sociálnej sieti. Fotografie boli k dispozícii všetkým, a dokonca ich videli aj rodičia dievčaťa. Podľa ich vedomostí, chlapcove správanie ostalo bez následkov. Iné dievča neznáme osoby sledovali a následne ju znepokojovali telefonicky, dávajúc jej najavo, že vedľa, čo má oblečené, kam ide a podobne. Niekoľkokrát sa neúspešne pokúsila zmeniť telefónne číslo, aby sa nakoniec obrátila mobilnému operátorovi. Jedná z účastníčok nám povedala, že jej sestre jej bývalý chlapec posielal výhražné správy, strašiac ju bombou a nožmi. Obťažovanie sa zastavilo až po tom, ako ho prihlásili polícii.

Verejné plánovanie bitiek na sociálnych sieťach nie je cudzí zjav medzi účastníkmi skupinového rozhovoru a niektorí z nich mali takéto skúsenosti. Dvomi dievčatám známe z Facebooku oznámili čas a miesto bitky, ale incidentu bolo zabránené po tom, ako sa obrátili rodičom a škole. Chlapci hovoria, že v ich prípade dôvodom na bitku zvyčajne je (ne) náklonnosť dievčaťa.

Žiadnemu z respondentov sa nestalo, aby od nich mobilný poskytovateľ internetových služieb vyžadoval heslo na prihlásenie do e-mailu alebo na Facebook, aby im zlepšil účet. V prípade, že sa im to stane, majú jasný názor, že by požadované informácie neposkytli.

Malý počet účastníkov/aktérov potvrdil, že s rodičmi rozpráva o bezpečnom používaní internetu. Tieto rozhovory sú často po tom, ako rodičia zistia prostredníctvom médií nejaký znepokojujúci prípad zneužívania detí prostredníctvom informačných a komunikačných technológií. Vtedy skúšajú radami

upozorniť a dať deťom pokyny, ako sa chrániť pred nežiaducim obsahom. Značný počet účastníkov/aktérov uviedlo, že im rodičia najčastejšie povedia, že im dôverujú alebo im iba poradia, aby „dávali pozor a neurobili nejakú hlúposť“.

Rodičia väčšina respondentov si uvedomuje, ako deti používajú internet. Mladí ľudia však tvrdia, že pre mnohých rodičov je komunikácia prostredníctvom internetu veľká neznáma a že rodičia nemajú záujem, aby sa sami bližšie zoznámili s jeho používaním.

Účastníci/Aktéri sa domnievajú, že sú na tom lepšie ako ich rodičia, čo sa týka informačnej a počítačovej gramotnosti a používania internetu. Podľa jedného študenta, jeho otec „nevie ani zapnúť počítač“. Na druhej strane časť rodičov kvôli svojej práci alebo z osobného záujmu veľmi dobre pozná a aktívne používa internet. Niektorí z nich majú svoje vlastné profily na sociálnych sieťach, ale deti v tomto veku často ignorujú ich žiadosti o „priateľstvo“ a týmto spôsobom si chránia svoje súkromie.

Vzhľadom na dobu, ktorú deti trávajú na internete, neprekvapuje skutočnosť, že mnoho rodičov sa snaží obmedziť deťom používanie internetu v situáciách, kedy to považujú za nevyhnutné a kedy by to mohlo mať pozitívne dôsledky v iných oblastiach (najmä s cieľom zintenzívnenia učenia a zlepšenie zlých známok). Avšak iba zanedbateľný počet účastníkov/aktérov ohniskových skupín povedal, že by dôsledne rešpektované tento rodičovský „trest“. V takýchto situáciách, hovoria, majú prístup na internet prostredníctvom moderných mobilných telefónov. *Napriek rodičovskému zákazu, na internet idú prostredníctvom mobilných telefónov pri prvej príležitosti, keď navštívia priateľov, alebo keď ostajú bez rodičovského dozoru.*

Študenti ukázali veľkú sebadôveru vo vzťahu k práci s internetom, ale poukázali na čiastočnú nedôveru v ostatných užívateľov sociálnych sietí. Konkrétne argumenty, ktoré účastníci/aktéri fókusových skupín majú, ukazujú na ich dobrú informovanosť a rozvinuté povedomie o možných nebezpečenstvách číhajúcich na internete. V súlade s tým si takmer všetci účastníci/aktéri myslia, že sú dostatočne bezpečný pri používaní internetu a že nie je potrebné ďalšie vzdelávanie v tejto oblasti. „Nevyberú si práve mňa z toľkých ľudí“, hovorí jeden z účastníkov zdôrazňujúc, že si je vedomý existencie nebezpečenstva, ale si je istý, že sa jemu vyhne.

Rodičia

Rodičia, ktorí sa podieľali na skupinových diskusiách, potvrdili niekoľkohodinovú prítomnosť ich detí na internete. Pokiaľ sa jedná o mladšie deti, je to zvyčajne v priemere jedna až dve hodiny denne a pod dohľadom rodičov. Staršie deti strávia denne s počítačom viacej času (zvyčajne asi tri hodiny), ale možnosť používania internetu cez mobilný telefón zabraňuje rodičom plný prístup a kontrolu času a obsahu, ktorý deti navštevujú na internete.

Podľa rodičov, ktorí sa podieľali na ohniskovej skupine, ich deti väčšinu času počas dňa trávajú na sociálnych sieťach, vrátane Facebooku, a v menšej miere Skype a Twitter. Internetové hry tiež

príťahuje pozornosť detí, najmä chlapcov. Niektoré matky vyjadrili veľké znepokojenie nad tým, že ich *deti môžu sedieť dlhé hodiny pri počítači a hrať hry*. Jedna účastníčka povedala, že jej syn často „odpracuje celý pracovný čas“ na počítači. Stránky, ktoré podľa názoru rodičov deti navštevujú menej, sú YouTube, potom stránky, ktoré ponúkajú hudobný obsah, filmy, šport, módu, internetové stránky o autách a podobne.

Iba v jednej škole rodičia žiakov poukázali na možnosť elektronického učenia ako pozitívnej strany internetu. Táto škola na svojich internetových stránkach ponúkla vzdelávacie programy z rôznych predmetov, ako aj cvičné testy, čo má podľa názoru rodičov pozitívny účinok a prispieva k lepšiemu a rýchlejšiemu získavaniu vedomostí. Je dôležité si uvedomiť, že tieto inovácie vo výučbe môže súvisieť s tým, že riaditeľ tejto školy je vyštudovaný informatik.

Väčšina rodičov si myslí, že internet má svoje výhody a nevýhody. Základnou výhodou internetu je podľa rodičov rýchlosť a dostupnosť rôznych informácií. Internet je moderný spôsob komunikácie, ktorý je, ako jedna matka povedala, „lacnejší ako telefón“. Rodičia sa domnievajú, že používanie internetu povzbudzuje kreativitu a logické myslenie. Prostredníctvom internetu umožnené je učenie pre potreby povinnej školskej dochádzky, a tento spôsob komunikácie sa stala neoddeliteľnou súčasťou každodenného života, uzatvárajú rodičia.

Predsa len, internet má svoje chyby. Rodičia sa domnievajú, že deťom sa neselektívne ponúka príliš veľa informácií, z čoho sú deti často zmätené. Deti prichádzajú rýchlo k neovereným informáciám na internete a prijímajú ich ako pravdivé a správne. Internet berie deťom veľa času, bez toho, aby si toho boli vedomé. Podľa rodičov, deti zleniveli v rozmyšľaní, málo čítajú knihy, strácajú pracovné návyky. Verbálna komunikácia s ostatnými je oveľa horšia než u predchádzajúcich generácií: deti sa nevedia ani slovne ani písomne vyjadrovať, zabúdajú správne písať (napr. jedna matka povedala, že dnešné deti namiesto písmena Ď píšu dj, a sh miesto písmena š). Z toho vyplýva, že sa deti zabudli kamarátiť naživo a že sa mladí odcudzili aj od rodiny aj od priateľov. Rodičia hovoria, že deti niekedy sedia vedľa seba a komunikujú prostredníctvom SMS. Príliš veľa času na počítači vytvára závislosť. Pobyt v uzatvorenom priestore, fyzická a mentálna nečinnosť, podľa názoru rodičov môžu byť príčinou rôznych zdravotných problémov.

Názory rodičov, ktorí sa podieľali na diskusných skupinách, na to, či je nebezpečnejší skutočný alebo virtuálny svet, sa delia. Časť rodičov sa zhoduje na názore, že skutočný aj virtuálny svet je rovnako krásny a nebezpečný. Rodičia, ktorí sa domnievajú, že skutočný svet je oveľa nebezpečnejší než virtuálny, a zdôrazňujú, že

Deťom nie je dostatočne známe nebezpečenstvo, ktoré číha na internete, ale ani rodičia nepoznajú najlepšie riziká, ktorým sú ich deti vystavené, keď sú v sieti.

všetky nebezpečenstvá pochádzajú práve z reálneho sveta, títo sa viac boja, keď ich deti idú vo večerných hodinách do mesta, pretože nebezpečenstvo číha v uliciach, kde rodičia nemajú úplnú kontrolu nad deťmi, a nie doma, kým trávajú čas na počítači a sú pod ich dozorom.

Jedna matka uviedla, že „skutočný svet je viac bolestivejší, pretože virtuálne nemôže bolieť“. Vysvetľujúc svoj názor, že je virtuálny svet nebezpečnejší, rodičia neuvádzajú konkrétne dôvody, ale poukazujú na to, že je virtuálny svet pre nich neznámy, a že nemajú vhodné kontrolné mechanizmy.

Takmer všetci rodičia si myslia, že ich deti medzi priateľmi na sociálnych sieťach majú iba ľudí, ktorých poznajú. Ako uvádzajú, sú to ich rodinní príslušníci, príbuzní, priatelia zo školy, z rôznych krúžkov, z klubov. Niektorí z nich povedali, že staršie deti v rodine majú na starosti kontrolu ich

mladších bratov a sestier, kým sú na internete. Rodičia dôverujú svojim deťom a veria, že sú dobre informované a vedomé všetkých nebezpečenstiev možného zneužívania na internete, a že zodpovedne pristupujú k rôznym obsahom, ktoré sú im ponúkané.

Väčšina rodičov má profil na Facebooku. Zvyčajne sú rodičia malých detí priateľmi svojich detí na tejto sociálnej sieti, pretože sa domnievajú, že týmto spôsobom majú náhľad do profilu dieťaťa, informácie o priateľoch, ktoré prijímajú alebo o fotografiách, ktoré tam dávajú.

Žiadny z rodičov nepočul o výrazoch sexting, grooming a šikanovanie cez internet. Potom, ako im bol vysvetlený ich význam, rodičia sa snažili poskytnúť príklady z vlastných skúseností. Jedna matka povedala, že ju dcéra upozornila na príbeh o dievčati, ktoré spáchalo samovraždu, pretože ju na Facebooku otravoval nejaký muž, a tak sa o tom porozprávali. Ďalšia respondentka poradila svojej dcére, aby dbala na to, aké fotografie stavia na profil (aby neboli provokatívne, napr. aby neposielala pusu do kamery), aby tak neurobila nesprávny dojem a nevyvolala možnú neželanú reakciu druhých.

Často sa stáva, že rodičia kvôli nedostatku informácií o primeranej ochrane detí pred vykorisťovaním na internete vezmú veci do vlastných rúk, alebo nechajú deti samé vysporiadať sa s problémom. Napríklad jedna matka zakázala svojej dcére dopisovať si s neznámym mužom, ktorý ju obťažoval, ale potom sa ona / matka / rozhodla pokračovať korešpondenciu s ním, aby preverila, o akú sa osobu jedná. V inom prípade dievča dostávalo urážlivé komentáre na jej vzhľad a rozhodla sa sama to zmeniť. Za pár mesiacov dievča schudlo 15 kilogramov. Hovoriac o tom, matka chcela zdôrazniť, že dcéra sa predsa len samostatne úspešne vysporiadala s problémom, poukazujúc na veľmi stresujúce obdobie, cez ktoré dievča prešlo spolu s celou rodinou. Je však zaujímavé, že matka hrdo zdôraznila skutočnosť, že ani ona, ani jej dcéra nežiadali nikoho o pomoc, pretože si mysleli, že im nikto ani pomôcť nemôže.

Väčšina rodičov si nie je vedomá, či sa ich deti naživo stretli s ľuďmi, s ktorými sa prvýkrát skontaktovali cez internet a sociálne siete. Zopár z nich podelilo osobnú skúsenosť s ostatnými opýtanými v ohniskovej skupine. Jedna matka povedala, že sa jej dcéra prostredníctvom sociálnych sietí zoznámila s dievčaťom, pretože sa chceli obidve prihlásiť na rovnakú vysokú školu, a potom spolu bývali šesť mesiacov. Existujú rodičia, ktorí podporujú priateľstvá svojich detí s mladými ľuďmi z iných krajín, pretože veria, že týmto spôsobom si zlepšia cudzí jazyk.

Rodičia nie sú schopní mať stálu kontrolu nad deťmi, keď sú na internete, ale snažia sa, aby vedeli o obsahoch stránok, ktoré navštevujú, a aby tieto boli prispôbené veku detí. To sa týka predovšetkým rodičov mladších detí. Snažia sa dosiahnuť dohodu s deťmi a nejakým spôsobom im obmedziť dobu surfovania na internete, dávajúc tak prednosť školskej práci. Rodičom starších detí je oveľa ťažšie stanoviť kontrolu a obmedziť im čas používania internetu, pretože v ich veku nájdu rôzne spôsoby ako zaobiť pravidlá a rodičovskú kontrolu, ak ich vnímajú ako obmedzujúce. Rodičia sú si vedomí, že internet nie je k dispozícii len na počítači doma, ale deti majú mobilné telefóny, s ktorými majú prístup na internet, takéto tresty potom často nemajú zmysel.

Jedna matka sa chválila ako ona „vybabre s deťmi“, keď im chce zakázať internet, a to tak, že úmyselne sa oneskorí v zaplatení účtov za túto službu, a potom povie, že jednoducho zabudla. Ďalšia opýtaná sa pochválila ako našla najbezpečnejší spôsob, ako zabrániť synovi prístupu na internet, ak sa jej zdá, že je to potrebné. Každý večer, keď ide spať, monitor z počítača dieťaťa jednoducho vezme so sebou do spálne na poschodí. Priznáva však, že to nie je jednoduché, a že možno začne používať metódu svojej kamarátky, ktorá počítačovú klávesnicu dieťaťa vozí so sebou v aute.

Existujú rodičia, ktorí sú používajú drastickejšie opatrenia. Jedna matka, inak učiteľka, hovorila, že ona a jej manžel majú heslo na prístup do počítača. Každý z troch synov môže používať internet len vtedy, keď o tom rodičia rozhodnú, a to s prihliadnutím na vek detí a ich rôzne potreby a záujmy.

Rodičia sa domnievajú, že rozhovorom a podporou môžu ochrániť svoje deti od všetkých nepríjemností a nebezpečenstiev, ktoré číhajú na internete. Faktom je, že internet sa stal súčasťou každodenného života a je prístupný všetkým, a že hlavnou úlohou rodičov by malo byť informovať deti o rizikách, ktoré hrozia na internete, a tým im poskytnúť čo najlepšiu ochranu. Väčšina rodičov sa tiež domnieva, že zákazom sa nič nedá dosiahnuť, pretože je deťom oveľa zábavnejšie to, čo je zakázané. To potvrdzujú aj odpovede detí, ktoré hovoria, že trest zákazu používania internetu by nemohli vydržať, takže by takmer všetci z nich využili príležitosť, aby si, kým sú u kamaráta, iba pozreli, čo sa deje na sociálnej sieti, alebo si zahrali hru.

Z rozhovorov s respondentmi sme prišli k záveru, že mnoho rodičov vie, že existujú rôzne filtre na sledovanie obsahu na internete, ale ich väčšina nepoužíva. Niektorí hovoria, že dôvodom je skutočnosť, že sú dnešné deti oveľa viac počítačovo gramotnejšie ako ich rodičia, preto nemajú potrebu za takýmto typom kontroly. Iní si myslia, že tieto programy sú neúčinné, a že je s deťmi nevyhnutné porozprávať sa, získať ich dôveru, podporovať ich a poučiť ich, ako sa chrániť. Malý počet rodičov je oboznámený s možnosťami ochrany na internete a používajú ochranné filtre. Jedná sa o filtrovací program *K9 Web Protection*, ktorý blokuje prístup k určitým obsahom a časovo obmedzuje používanie internetu, *Relieve Key Logger* a *My Computer Security*.

Odborníci, ktorí sa zaoberajú deťmi

Informácie vzťahujúce sa k poňatiu pojmu zneužívania detí prostredníctvom informačných a komunikačných technológií potvrdzujú, že existuje zhoda medzi takmer všetkými účastníkmi fókusových skupín s odborníkmi, ktorí pracujú s deťmi a ktorí tento jav vidia ako nejakú formu zneužitia. Každý z nich zo svojej odbornej perspektívy a skúsenosti v praxi vysvetlil ďalšie chápanie tohto javu.

Zástupcovia policajných útvarov definujú zneužívanie detí prostredníctvom informačných a komunikačných technológií ako zásah do súkromia, vystavovanie a zneužívanie osobných údajov. Podľa definície iného účastníka uvedený termín implikuje sexuálne zneužívanie prostredníctvom internetu a priame porušovania detských práv, predovšetkým v prípade pornografie a pedofílie. Niektorí z opýtaných, ktorí pracujú v policajných útvarov, si myslia, že používanie sociálnych sietí bez kontroly, plánovanie bitiek, výhražné správy, nevhodné fotky na internete a zneužívanie detí rovesníkmi môžu byť označené pojmom zneužívania detí prostredníctvom informačných a komunikačných technológií.

Zástupcovia škôl definovali pojem zneužívania detí prostredníctvom informačných a komunikačných technológií, ako zneužívanie detskej nevedomosti na rôzne účely. Niektorí z nich pod zneužívaním chápu sexuálne vykorisťovanie, druhí mučenie detí cez Skype alebo iné sociálne siete.

Všetci sa zhodujú, že hlavným problémom je očividné nepochopenie termínu, resp. skutočnosť, že zákon nedefinuje jasne, ako zaobchádzať a stíhať prípady zneužívania detí na internete. Polícia koná iba v prípade, že príde k trestnému činu, a veľmi často sa obeť sami musia rozhodnúť, či sami začnú alebo nezačnú konať.

Jeden z účastníkov vysvetlil spomínaný termín ako vedomé či nevedomé zneužitie osobných údajov, kde pod vedomým zneužívaním chápe každú situáciu, v ktorej jedno dieťa zámerne využíva rovesníkov za účelom uspokojenia osobných záujmov, zatiaľ čo nevedomé zneužívanie sa vykonáva výberom fotografií, ktoré po zverejnení na internete vyvolávajú urážlivé reakcie a komentáre.

Zástupca vedenia školy sa domnieva, že zneužívanie detí prostredníctvom informačných a komunikačných technológií znamená zneužívanie detí prostredníctvom sociálnych sietí.

Úradníci pracujúci v orgánoch AP Vojvodina vysvetľujú tento jav ako pascu pre naivných a dodávajú, že je tento druh zneužívania detí, podľa ich chápania, využívanie nezrelosti detí a naivity s cieľom verejného sprístupnenia súkromných údajov zo strany zlomyseľných jednotlivcov alebo skupín. Dodávajú, že je to nejakým spôsobom vplyv na povedomie detí bez kontroly cez nevhodný obsah, čo má za následok trvalú škodu. Jedna z účastníčok identifikovala zneužívanie ako manipuláciu v zmysle sexuálneho zneužívania a zavádzanie detí.

Zástupcovia detských domovov pod digitálnym zneužívaním chápu duchovné zneužívanie, pretože sú deti prostredníctvom rôznych hier organizované a usmerňované v nežiaducich smeroch. Keďže sa na všetko pozerajú ako na hru a nepremýšľajú o dôsledkoch, vedome či nevedome vynášajú množstvo vecí zo svojho osobného života na verejnosť. Toto je v podstate zneužívanie sociálnych sietí alebo nejaká iná forma podvodu s rôznym cieľom, získavanie a poskytovanie údajov.

Účastník ohniskovej skupiny z prokuratúry si myslí, že zneužívanie zahŕňa zneužitie všetkých informácií o dieťati, ako neznámymi osobami tak aj zo strany rodičov a blízkych priateľov, a nemusí to nutne znamenať sexuálne vykorisťovanie detí.

Tento druh vykorisťovania jeden z účastníkov označuje ako zneužitie (údajov, osobnosti, sexuálne) prostredníctvom internetu alebo mobilných telefónov, ktoré sú prostriedkom na nepriame získanie dieťaťa a jeho zneužitia. Detská pornografia je jedným z pojmov zahrnutých výrazom digitálne zneužívanie.

Podľa názoru zástupcu centra sociálnej práce je to každý druh zneužitia niečích údajov. To znamená aj zneužívanie zo strany rovesníkov, ktorí zverejňujú osobné fotografie a videá (zo zábav, osláv narodenín, výletov), a tým ohrozujú vlastné a aj súkromie iných, ďalej prístup k nevhodnému obsahu a nedostatočnú informovanosť detí a mladých ľudí o tom, ako využívať sociálne siete. Digitálne zneužívanie zahŕňa aj sexuálne zneužívanie (zverejňovanie intímnych vecí z vlastného života), fotografovanie detí a púšťanie záberov verejne, čo je v rozpore s ich právom na súkromie. Jedna opýtaná dodala, že pojem zneužívanie detí na internete znamená aj neadekvátnosť v rodičovstve, potvrdzujúc to skutočnosťou, že rodičia zverejňujú fotografie svojich novonarodených detí na sociálnych sieťach.

Pre účastníkov skupinových diskusií, ktorí prišli zo študentských domovov, digitálne zneužívanie znamená výrobu a distribúciu detskej pornografie, vrátane zneužívania a zosmiešňovanie, narušenie súkromia a vykorisťovanie (ako z hľadiska dieťaťa k dieťaťu, tak aj vo vzťahu dospelých v porovnaní s dieťaťom). Podľa ich chápania je to akékoľvek zneužitie s významom trestného činu, ktoré má ďalekosiahle negatívne dôsledky pre deti, alebo zneužívanie detskej nevedomosti a naivty.

Podľa zástupcov škôl ich úlohou v zabraňovaní a prevencii násilia na internete je poradenská činnosť, vzdelávanie detí a rodičov o výhodách internetu a ochranných mechanizmoch.

Zástupca školskej správy vysvetľuje, že nedávno začal nový spôsob hodnotenia škôl, externé hodnotenie, ktoré sa vykonáva v sekcii siedmich kľúčových noriem a jednou z oblastí je bezpečnosť školy, a na otázku, či je škola bezpečným miestom sa odpovedá aj na základe otázky zneužívania sociálnych sietí.

V centrách sociálnej práce povedali, že ťažiskom ich práce nie je prevencia, ale poradenská činnosť a iba ak existuje konkrétny problém. Niektoré z nich organizujú a zúčastňujú sa diskusií, ale myslia si, že to všetko nestačí. Odborní pracovníci urobili prednášku v škole a poradensky pracovali so žiakmi ďalej. Činnosť so študentmi jedného. Avšak nemajú spätnú väzbu o tom, aký účinok táto prednáška mala. Jedna respondentka poukazuje na to, že v záujme ochrany detí je veľmi dôležitá kultúra komunikácie, a že všetko, čo má čo do činenia s deťmi, by malo byť dôverné a tajné.

Zástupcovia Vlády AK Vojvodiny povedali, že ich úloha nie je zameraná v tomto smere, ani neboli členmi žiadnej skupiny zaoberajúcej sa touto problematikou, nemajú žiadne skúsenosti, a ani neurobili žiadne kroky v tejto otázke.

Zástupcovia detského domova povedali, že čas používania internetu je pre chovancov ohraničený, ale deti chodia do herní a otvárajú si profily, čo predstavuje najväčšiu hrozbu, pretože ich tam vychovávatelia nemôžu kontrolovať. V tejto ustanovizni sa však často organizujú rôzne vzdelávacie prednášky.

V školách a domovoch sociálnych služieb pre deti postihnutím existuje pravidlo, že počas pobytu detí v počítačovej učebni sú službukonajúci vychovávatelia neustále prítomní a používanie internetu týchto detí je plne pod kontrolou. Podľa internej dohody nemôžu byť zamestnanci a deti priateľmi na sociálnych sieťach. S cieľom prevencie elektronického zneužívania z času na čas organizujú dielne pre rodičov.

Účastníci zo študentských domovov uvádzajú, že veľa komunikujú s deťmi a okamžite reaguje, keď sa dozvedia o možnom probléme. V rámci digitálnych tried v každom domove sú zvýraznené pravidlá používania počítača a časové obmedzenia, v niektorých domoch nie je žiadny limit alebo zamedzenie

Zaujímavé je, že otázka súkromia dieťaťa je vnímaná odlišne v rôznych študentských domovoch. Zatiaľ čo niektorí vykonávajú pravidelnú kontrolu, učitelia sú v triede a na počítačoch používajú rôzne filtre na ochranu a zobrazenie obsahu, v iných domovoch veria, že akákoľvek forma kontroly je narušeniu súkromia dieťaťa.

prístupu k nevhodnému obsahu. Existujú písomné pravidlá používania počítača a pre osobnú potrebu je čas obmedzený, zatiaľ čo pre školské povinnosti im je počítač vždy k dispozícii. Robí

sa preventívne, a ak existuje podozrenie na nejaké nebezpečenstvo, deti sú vyzývané, aby hlásili problémy tímu na ochranu pred násilím, zneužívaním a zanedbávaním, organizujú diskusie, úspešne spolupracujú s rodičmi študenta.

Prokuratúry nemajú priamu skúsenosť v oblasti digitálneho násillia. Ich úloha nie je preventívna, ale postupujú len keď je už trestný čin spáchaný, a aj vtedy prípad odovzdávajú Osobitnému oddeleniu na boj proti počítačovej kriminalite.

Podľa slov účastníka je v polícii podobná situácia, pokiaľ ide o zneužívanie detí prostredníctvom informačných a komunikačných technológií, pretože reagujú až po to hlásení obete. Prevencia nie je povinnosťou polície a zástupcovia iba jedného policajného oddelenia uviedli, že organizovali prednášky pre žiakov piatych tried o bezpečnom používaní internetu.

Zo všetkých účastníkov ohniskových skupín zložených z odborníkov, ktorí pracujú s deťmi, iba jedna účastníčka počula výrazy sexting, grooming a traja výraz internetové šikanovanie. Ale nikto nemohol presne definovať význam týchto pojmov. Ostatní účastníci sa doteraz vo svojej praxi nestretli ani s jedným z týchto troch termínov, niektorí si mysleli, že je to slovná hračka alebo manipulácia pojmami a výrazmi.

Zástupcovia škôl, ktorí sa zúčastnili skupinových rozhovorov podelili s ďalšími zúčastnenými svoje skúsenosti z praxe vo vzťahu k zneužívaniu detí prostredníctvom informačných a komunikačných technológií. Uvedený je príklad, kedy študent na oficiálnych stránkach školy zanechal odkaz, ktorý smeruje na skupinu vytvorenú s cieľom zozbierať peniaze pre jednu študentku, aby sa okúpala. Škola o tom okamžite informovala matku dievčaťa, políciu a školskú inšpekciu. Reakcia polície a školskej inšpekcie v tomto prípade chýba, ale škola použila jediný vhodný trestný mechanizmus a začala disciplinárne konanie, ktoré sa skončilo vyrovnaním. Uvedená skupina sa údajne verejne ospravedlnila dievčaťu. Centrum pre sociálnu prácu nebolo v tomto prípade kontaktované.

Účastníci poznamenávajú, že sa stáva, že žiaci sa navzájom fotia na hodinách, kým odpovedajú, alebo dávajú nevhodné fotografie na sociálne siete. Vtedy sa zvyčajne zapojí školský tím na ochranu pred násilím, zneužívaním a zanedbávaním, a v spolupráci s rodičmi sa snažia riešiť aktuálny problém.

Pracovníci z Centra pre sociálnu prácu naznačujú, že školy väčšinou veľmi neskoro informujú centrum o akomkoľvek probléme, a preto neboli zaangažovaní v mnohých prípadoch. Niektorí uvádzajú príklady prípadov, kde konal aj orgán poručníctva v rámci svojich právomocí.

Jedno dievča kamarátka na výlete fotografovala mobilným telefónom, keď sa chystala na sprchovanie, a neskôr jej fotky boli polepené po celom meste. Aj keď to bolo zamýšľané ako vtíp, neskôr to prešlo do vážnych rozmerov. Odborný tím z centra pracoval s rodinami, podporu poskytli aj školský poradca a psychológ, organizované boli rodičovské stretnutia. S inými orgánmi nespupracovali.

Šestnásťročné dievča, ktoré predtým spolužiaci urážali a fyzicky trestali zrejme z dôvodu jej sexuálnej orientácie, posielalo neskôr prostredníctvom sociálnej siete Facebook všetkým urážlivé správy. Podľa posúdenia odborných pracovníkov, takýto postup predstavuje vzburu obeť šikanovania. Poradenská práca bola vykonaná s celou triedou a tiež zvlášť s dievčaťom a jej rodičmi.

V študentských domovoch, ako hovoria, sa ich deti často pýtajú na radu, ale okrem príkladu jedného domova, kedy ubytovaná dala heslo na profil svojmu chlapcovi a on to využil na urážanie jej kamarátok, neboli žiadne prípady elektronického násilia.

Ani v detských domovoch neboli zaznamenané závažnejšie formy digitálneho násilia. Účastníci fókusových skupín tvrdia, že existujú prípady, kedy užívatelia navzájom idú jedny druhým na profily na sociálnych sieťach. Príkladom je chlapec, ktorý z cudzieho profilu posielal iným hanlivé slová. V takýchto prípadoch zamestnanci domova sa najprv porozprávajú s deťmi a uvedú im sankcie v podobe časovo obmedzeného používania internetu.

Zástupcovia prokuratúry zdôrazňujú, že je veľký problém to, že je získavania dôkazov často nemožné, aj keď vedia o vykonanom elektronickom násilí. Ako príklad uvádzajú prípady, kedy deti dostávajú výhražné správy od rovesníkov, ktorí chcú od nich vynútiť peniaze. Existujú prípady falošných bômb, ktoré sú najčastejšie prihlasované z telefónov druhých ľudí. Jeden prípad zneužitia falošného profilu bol odovzdaný oddeleniu počítačovej kriminality. Prípad, kedy skupina mladistvých obťažovala rovesníkov, všetko to fotili, filmovali a dali na internet, bol riešený a sa snažil a určuje ich inštitucionálne opatrenia. Záujem detí je v konaní vyšetrovania, podľa názoru respondentov z prokuratúry, ohrozený, keď médiá pred vykonaním obhliadky zverejňujú podrobnosti a fotografie z miesta činu.

Zástupcovia polície citovali niekoľko príkladov elektronického násilia z vlastnej praxe. V prvom prípade sa dve dievčatá v spodnom prádle fotografovali v byte jednej z nich. Keďže jedna fotografia zostala v telefóne, ich kamarátka, ktorá ju videla, ju zverejnila na internete. Správa o zverejnenej fotografii sa rýchlo rozšírila a dostala sa až k rodičom dievčaťa. Podľa zástupcov polície, bez ohľadu na to, že je reč o dievčati so slobodnejším správaním, dievča teraz trpí vážne dôsledky, pretože na každom kroku sa jej posmievajú a urážajú ju. Dievča, ktoré fotku zverejnilo, bude potrestané, a keď bolo poškodeným vysvetlené, že môžu podať súkromnú žalobu, boli nerozhodné. V inom prípade ide o snímku bitky na strednej škole, ktorú videlo celé mesto, a v ktorej sa bili dvaja študenti, a ďalších okolo 30 ich povzbudzovalo. Vzhľadom na to, že išlo o fyzickú konfrontáciu, bolo začaté priestupkové konanie. Riaditeľ školy ignoroval celý incident, vyhlasujúc, že on o ničom nevedel.

Ďalší príklad bola bitka na súkromné zábave, ktorú natočilo jedno dievča, a ostatní sa pozerali. Rodičia nechcú priznať, že nemajú dostatočnú kontrolu nad deťmi, a preto tieto prípady nie sú

brané vážne. Zástupcovia oddelení polície tvrdia, že majú dobrú spoluprácu s centrami pre sociálnu prácu. Ďalším vyšetrovaným príkladom je sexuálne zneužívanie postihnutých dvojčiat zo strany spolubývajúcich v domove, kde bývali, a toto nahlásila ich matka. Údajne ich spolubývajúci pri tom čine aj snímali. Prípado bol vyšetrovaný, a páchatelia boli odsúdení. Je zaujímavé, že študent, ktorý bol iniciátorom násilia, bol nominovaný na najlepšieho študenta.

Existuje tiež prípad dievčaťa, ktorá natáčala pohlavný akt so svojím priateľom, neskôr jej kamarátka zábery zverejnila a videla to celá škola a dedina. V ďalšom prípade sa žiaci piateho ročníka dvoch škôl dohodli na bitke prostredníctvom sociálnej siete. Učiteľ, ktorý mal vtedy dozor, zareagoval a prípad prihlásil polícii, ale vzhľadom na vek a trestnú (ne) zodpovednosť účastníkov bitky, správa o tomto prípade bola iba odovzdaná prokuratúre a centru sociálnej práce. Jeden zástupca polície spomenul prípad, keď maloletá osoba oznámila na Facebooku, že chce spáchať samovraždu. Polícia potom v spolupráci so školským poradcom, rodičmi a centrom sociálnej práce včas reagovali a zabránili tragédii.

Zavedené postupy pri riešení prípadov elektronického násilia majú prokuratúra, policajné oddelenia a stanice a centrá pre sociálnu prácu, a títo si navzájom delia informácie. Všetci zástupcovia týchto orgánov veria, že je vzájomná spolupráca úspešná a funguje dobre.

Ostatní účastníci skupinových rozhovorov, vrátane zástupcov študentských domovov, detských domovov pre deti bez rodičovskej starostlivosti, ústavov pre deti s postihnutím, samosprávne orgány autonómneho kraja, školy a školské správy uvádzajú, že neexistujú žiadne formálne mechanizmy spolupráce s ostatnými inštitúciami, pokiaľ ide o elektronické násilie. Každá inštitúcia sa v rámci svojich možností sama snaží riešiť potenciálny problém, a podľa vlastného odhadu a v súlade s potrebou do prípadu zapájajú aj ďalšie príslušné inštitúcie.

Všetci účastníci boli požiadaní, aby na základe svojich profesijných skúseností navrhli odporúčania v súvislosti s problémom zneužívania detí prostredníctvom informačných a komunikačných technológií s cieľom lepšie pochopenia a efektívnejšieho prístupu k problému a prevencii a ochrane detí pred možným zneužitím.

Odporúčania z policajných útvarov sú nasledovné:

- je nutné vykonať legislatívne zmeny, aby zneužívanie cez internet bolo klasifikované ako trestný čin a takto aj stíhané;
- zmeniť zákon tak, aby sa v prípade mladistvých znížila hranica trestnej zodpovednosti;
- potrebné sú aj personálne zmeny tak, aby na každom policajnom oddelení a stanici bolo pracovné miesto pre odborníka v počítačovej trestnej činnosti;
- modernizovať technické vybavenie.

Zástupca vedenia školy sa domnieva, že sú potrebné školenia a semináre pre riaditeľov, učiteľov, študentov a rodičov, ako aj neustála výmena informácií. Zmena zákona a právomocí nemôžu byť

predpokladom, že sa niečo bude diať, lež každá z príslušných inštitúcií v rámci svojich právomoci by mala intenzívne a nepretržite pracovať na prevencii digitálneho násilia.

Školy sa domnievajú, že systematizáciou by sa malo stvoriť pracovné miesto administrátora, ktorý by monitoroval školskú sieť a školil pracovníkov školy a študentov. Je tiež potrebné zaviesť informačné technológie ako povinný predmet na školách a významným príspevkom k celkovej práci školy pri prevencii digitálneho násilia by bol vedúci médiatéky¹³, ktorý by mali byť k dispozícii v každej škole.

Centra pre sociálnu prácu s cieľom lepšie chrániť deti na internete odporúčajú:

- prácu na prevencii a vzdelávaní všetkých účastníkov o ochranných mechanizmoch;
- organizovanie verejných stretnutí, podpora aktivity mladých;
- lepšiu medzi inštitucionálnu spoluprácu.

Návrhy *zástupcov vlády AK Vojvodiny* sú nasledovné:

- je nutné zabezpečiť silnejšie spojenie medzi všetkými zúčastnenými stranami;
- regulovať zákonom povinnosť zodpovedných osôb v súvislosti s konaním;
- vzdelávanie a prevencia majú podstatný význam, a v tomto zmysle by sa mali využiť existujúce zdroje (napr. informatici v škole by mali vysvetliť rodičom mechanizmy a programy na ochranu na internete);
- nájsť systémové riešenie na národnej úrovni, aby sa využili všetky pozitívne aspekty internetu na vzdelávacie účely.

Názorom *predstavitel'ov detských domovov* je, že by malo byť založené poradenské centrum pri miestnych samosprávach, a *zástupca prokuratúry* odporúča nasledovné:

- zníženie hranice trestnej zodpovednosti maloletých na 10 rokov,
- zmenú a dopĺnenie predpisov tak, aby sa konanie vykonávalo na základe úradnej povinnosti,
- stálu kontrolu práce a spôsob konania odborníkov pracujúcich s deťmi, aby bezpečne používali internet,
- potrebné vzdelávanie odborníkov a detí, ktorým by sa znížilo riziko zneužívania detí prostredníctvom informačných a komunikačných technológií.

Odporúčania *predstavitel'ov študentských domovov* pri prevencii násilia páchaného na deťoch cez internet sú:

- prepojenie všetkých relevantných inštitúcií;
- prijímanie zákonov, ktoré presne určujú postupy všetkých relevantných inštitúcií;

¹³ vedúci médiatéky je podobne ako knihovník v knižnici (pozn.prekl.)

- preventívna činnosti a neprestajné vzdelávanie rodičov, detí a učiteľov;
- zabezpečenie ochrany na internete v rámci informatiky, ktorá by mala byť povinný predmet;
- zlepšenie interdisciplinárnej spolupráce, špecifikácia expertov a inštitúcií zodpovedných za riešenie prípadov zneužívania detí na internete.

Inštitúcie pre deti s postihnutím vidia riešenie v preventívnej práci, neustálom vzdelávaní a prísnejšej výchove.

Zástupcovia organizácií občianskej spoločnosti zaoberajúcich sa prevenciou zneužívania detí prostredníctvom IKT

Rozhovor s predstaviteľmi organizácie občianskej spoločnosti (OOS), ktorá sa zaoberá prevenciou zneužívania detí prostredníctvom IKT na účely tohto výskumu bol urobený s dvoma koordinátorkami¹⁴ pre prevenciu násilia a zneužívania v *Centre pre prevenciu deviantného správania mladých ľudí Target z Nového Sadu*. Centrum pre prevenciu Target bolo založené v roku 2008 a zaoberá sa prevenciou násilia a zneužívania detí a mladých ľudí. Od roku 2010 sa Centrum zvlášť zaoberá násilím pomocou IKT, ktorý koordinátorky určujú ako novú formu násilia. V tejto organizácii sa nachádza aj kancelária novosadskej *Poradne na pomoc rodičom a deťom v bezpečnom používaní internetu*. Poradňa je otvorené začiatkom roka 2012 a je prvou svojho druhu v Srbsku. Popri poskytovaní odbornej pomoci širokej populácii, vzdelávania a poradenstva, Poradňa je plánovaná aj ako spojovací článok medzi všetkými inštitúciami, ktoré sa zaoberajú problémom tzv. virtuálneho násilia.¹⁵

Respondentky tvrdia, že je ich organizácia jediná v AK Vojvodine, ktorá sa špecializuje na činnosť v oblasti násilia páchaného na deťoch pomocou IKT a jedna z mála organizácií tohto druhu na území Srbskej republiky. Po piatich rokoch a početných aktivitách v školách, a to predovšetkým vzdelávacích, informačných a výskumných v Novom Sade a ďalej na území Vojvodiny a Srbskej republiky, Centrum je známe ako referenčná organizácia, ktorá sa zaoberá problematikou prevencie virtuálneho násilia na deťoch.¹⁶ Okrem prieskumu urobeného medzi žiakmi základných škôl a viac ako 500 dielní pre deti, rodičov a odborníkov, ktorí pracujú s deťmi po celom Srbsku, Centrum išlo ešte o krok ďalej a akreditovalo seminár v ZUOV¹⁷

¹⁴**Biljana Kikić Grujić** (39), koordinátorka programu, vyštudovaný právnik, kriminalista, v organizácii pôsobí päť rokov, od jeho založenia. Jej zástupkyňa **Ivana Šobić** (26) je vyštudovaná psychologička, do organizácie prišla pred necelými dvoma rokmi. Rozhovor bol urobený 8. februára 2013 priestoroch Centra Target, Trgmladenaca br.7, Nový Sad.

¹⁵Ako synonymá sa pre tento druh násilia, ktorý zahŕňa použitie počítača, mobilných telefónov a ďalších moderných spôsobov komunikácie s prístupom na internet, používajú aj elektronické alebo digitálne násilie, cyber násilie alebo cyber zneužívanie, atď.

¹⁶Z partnerov, ktorí podporovali ich aktivity, okrem mesta Nový Sad, sa nachádzajú Odbor školstva autonómneho kraja, samospráva a národné spoločenstvá, medzinárodné organizácie „Zachráňme deti“ (*Save the Children*) a UNICEF, ale aj Ministerstvo školstva, vedy a technologického rozvoja, Ministerstvo vnútra a SBPOK (Služba pre boj s organizovaným kriminálom) a Ministerstvo telekomunikácií a informačnej spoločnosti Srbskej republiky.

¹⁷Ústav pre zlepšovanie vzdelania a výchovy.

„Násilie a zneužívanie detí prostredníctvom IKT“, ktorý je určený na použitie psychologicko-pedagogickým službám a tímom za prevenciu násilia, ktoré existujú v školách, učiteľom a riaditeľom.

*Zneužívanie detí prostredníctvom IKT respondentky definujú takto: každý druh a forma trestnej činnosti, ktorá existuje v reálnom svete, tak ako všetko dobré a zlé, čo existuje v skutočnom svete aj vo virtuálnom svete. Sem patrí k zneužívanie detí prostredníctvom rôznych foriem zneužitia IKT (napr. on-line zvädzania, pedofília, rôzne skupiny a združenia, zneužívanie detí v pornografii na internete, prístup k nedovolenému a škodlivému obsahu, vrstovnicke násilie, obchodovanie s deťmi cez internet, atď.) *Ľuďom najčastejšie nie je jasné ako niekto môže vykonávať akýkoľvek druh zneužívania prostredníctvom internetu, takže im je potrebné vysvetliť, že internet je iba prostriedok pre tých, ktorí sa snažia zneužiť deti, a internet je proste jednoduchší a rýchlejší spôsob, ako získať dieťa. Ako napríklad uvádzajú pedofíliu, pretože sa o nej najčastejšie hovorí na verejnosti, a ktorá existovala aj pred príchodom/zavedením internetu.**

Internet (násilníkom) poskytuje istotu, ľahký prístup k obeti a možnosť falošnej identity.¹⁸

Ako kľúčovú otázku v tejto súvislosti respondentky vidia zvyšovanie povedomia nielen u detí, ale aj u rodičov o tom, ako sa dieťa vo svojej izbe pri počítači môže stať obeťou. Rodičia nerozmyšľajú o tom, že ich deti majú na sociálnych sieťach aj niekoľko stoviek priateľov, a že existuje možnosť, že sa niekto z nich falošne predstavuje, a je veľmi ťažké s istotou povedať, či je niečia identita skutočná alebo falošná. V „domácich“ podmienkach nie je možné overiť si, či je pravdivý udávaný vek alebo pohlavie, a keď sa príde do fázy overovania, vtedy sa už jedná o potenciálnej obeti. *To je to, čo si najmä deti neuvedomujú: že ísť na stretnutie s niekým s predpokladom, že sa zoznámate s vrstovníkom, s ktorým ste sa „kamarátili“ cez internet, podľa respondentiek, „by ich mohlo stáť život“.*

Podľa respondentiek, povedomie o tomto je veľmi nízke ako u detí, tak aj u učiteľov, rodičov a širokej verejnosti. Dôvodom je skutočnosť, že rozšírenie používania internetu deťmi v našej spoločnosti začalo iba

Ak sa pýtate na internet, rodičia aj deti hneď dajú rovnakú odpoveď: internet sa rovná Facebook, a účel internetu vidia v komunikácii prostredníctvom sociálnych sietí.

v posledných približne 15 rokoch (v posledných niekoľkých rokoch zaznamenalo rozšírenie), a to predovšetkým v dôsledku rastúcej globálnej popularity sociálnych sietí.

Počas vzdelávacích aktivít, účastníčky rozhovoru, rodičom a deťom poukazujú na to, že sociálne siete ako také majú výnimočne užitočné a zaujímavé charakteristiky, ale iba ak sa používajú

¹⁸Respondentky uvádzajú, že sa pedofília na internete „odborne volá aj on-line zvädzanie alebo zvädzanie vo virtuálnom svete, pretože vy neviete, s kým komunikujete“. Pedofilov nazývajú predátormi a tvrdia, že „grooming, t.j. obdobie, ktoré je potrebné, aby sa od dieťaťa urobila obeť“ trvá jeden až dva roky.

správne a bezpečne. Avšak prístup ľudí v našej spoločnosti na tieto siete je nesprávny, pokiaľ ide o správnosť ich použitia a osobnú bezpečnosť užívateľov. Podmienky použitia sú podobné vo všetkých sieťach a prístupné pre všetkých užívateľov, ale vo viac ako 500 základných a stredných školách vo Vojvodine a Srbsku, ktoré Centrum „Target doteraz zahrnul vo svojej práci, ani jedno dieťa vo veku 11-19 rokov neprečítalo tieto podmienky použitia. Počas výskumu tohto Centra o

„Internet je dnes prirodzené prostredie dieťaťa,“ uvádzajú účastníčky rozhovoru. Deti sa dnes rodia s radom IKT a ich prednosti. Na druhej strane, rodičia si musia zvyknúť na to, hoci oni nemali od útleho veku kontakt s fenoménom všadeprítomných IKT. Rodičia po celom svete sú v situácii, že v neskorších rokoch „zažívajú prvú virtuálnu mladost“ a sami zisťujú, čo používanie IKT znamená. V technologicky vyspelých krajinách, kde tento jav skôr pochopili ako dôležitý pre rozvoj a ochranu detí, ako napr. v západoeurópskych krajinách, v rámci vzdelávacieho systému existuje rozvinutý systém vzdelávania učiteľov, rodičov a detí o správnom používaní IKT a možnostiach ochrany detí a ďalších užívateľov pred zneužitím touto cestou, kým toto v regióne Balkánu ešte stále nie je (v posledných rokoch Bulharsko veľa urobilo v rámci Safer Internet Centre).

násilí a zneužívání prostredníctvom IKT v novosadských základných školách 76 percent detí uviedlo, že zažili nejakú formu násilia na internete. Podmienky použitia sociálnych sietí, okrem iného, hovoria, že sieť nie je zodpovedná za zneužitie osobných údajov, fotografií, atď., že to, čo dáte na internet na internete navždy ostane. Súkromné účty týchto sietí sú osobné, ale sa nachádzajú v takzvanom „verejnom priestore“, a preto informácie, ktoré sa na nich objavujú a správanie v takom priestore, a to napriek tomu, že je „virtuálny“, podliehajú rovnakým pravidlám a možnostiam zneužívania a postihom ako v reálnom svete.

Právny a strategický rámec na riešenie problematiky ochrany detí pred zneužívaním prostredníctvom IKT v našej krajine respondentky označujú ako nedostatočný, pretože neuznáva tento konkrétny typ zneužívania detí, a preto v Srbsku neexistuje osobitná legislatíva zaoberajúca

sa ochranou deti pred zneužívaním prostredníctvom IKT. Trestný zákon má jeden paragraf, ktorý sa zmieňuje o prostriedkoch elektronickej komunikácie, ale iba v súvislosti s pornografiou, čo je iba jeden druh, spôsob a možnosť zneužívanie detí na internete. V decembri 2010 niekoľko republikových ministerstiev¹⁹ pod záštitou medzinárodnej organizácie „Zachráňme deti“ (Save the Children) zostavilo pracovnú skupinu odborníkov, ktorá pripravila Akčný plán na prevenciu a ochranu detí pred zneužívaním v pornografii. Podľa informácií účastníčok rozhovoru, okrem návrhu, nič iné nebolo urobené a o dokumente sa ďalej nehovorilo, a nebol ani prijatý.

Centrum spolupracuje aj s rodičmi, o ktorých tvrdia, že si nie sú vedomí fenoménu zneužívania detí prostredníctvom IKT a jeho dôsledkov bez ohľadu na to, či žijú v mestských alebo vidieckych oblastiach. Ak niečo aj počuli, to je väčšinou ad hoc v médiách o zatknutí v súvislosti s distribúciou detskej pornografie, a o čom sa „rozpráva deň-dva a to je všetko“. Pritom rodičia si neuvedomujú, čo taká „distribúcia“ znamená: podozriví pri tom používali IKT, resp. najprv zozbierali na internete fotografie. So želaním podeliť sa o svoju radosť z novonarodeného dieťaťa alebo pekne strávenej dovolenky s deťmi, rodičia fotografie z týchto udalostí dávajú na internete a sprístupňujú ich úplne neznámym osobám. Nepremýšľajú o tom, že je to rovnaké, ako keby neznáme osoby pozvali domov, aby im ukázali svoje osobné fotoalbumy, aby si z nich vybrali fotografie, ktoré sa im z akéhokoľvek dôvodu páčia a potom s nimi robili, čo chcú.

Činnosť Centra Target je zameraná na školské deti všetkých vekových kategórií: od piatej do ôsmej triedy základnej školy, študentov stredných škôl, a viac ako rok pracuje aj s deťmi v nižších ročníkoch základnej školy. Dôvodom je, že sa veková hranica detí, ktoré používajú sociálne siete, znižuje, a mali možnosť stretnúť sa s osemročnými deťmi v druhej triede na základnej škole, ktorí majú profily na týchto sieťach a podľa respondentiek „už veselo žijú virtuálny život“.

Deti nemajú dostatok životných skúseností, aby napr. zverejnenie fotografií na internete mohli vidieť ako (skutočný alebo potenciálny) problém, ale oveľa je znepokojujúcejšia skutočnosť, ak si toho nie sú vedomí ani rodičia a učitelia, ktorí by mali deti upozorniť na túto skutočnosť a pomôcť im ochrániť sa. Okrem tohto, obzvlášť znepokojujúca je skutočnosť, že počas ich práce veľký počet detí povedalo, že v prípade nejakého problému na internete, by o tom nepovedali rodičom z dvoch dôvodov: prvá reakcia rodičov by bola „vypnúť alebo odpojiť internet“ (t.j. zákaz) a druhým dôvodom je podľa slov detí „nesklamať rodičov“, nezradiť ich očakávania. Účastníčky rozhovoru si myslia, že je to veľký problém, ak deti z nejakého dôvodu nemajú slobodu obrátiť sa svojim rodičom, a cez nich aj zodpovedným orgánom v prípade, že majú (takýto) problém, pretože je nereálne očakávať, aby ich deti bez dôsledkov vedeli vyriešiť samé.

¹⁹Zodpovedných v oblasti školstva, zdravotníctva, sociálnej starostlivosti a vnútorných záležitostí. Centrum Target sa podieľa na tomto procese ako zástupca občianskej spoločnosti.

Úloha mimovládnych organizácií pri prevencii zneužívania detí prostredníctvom IKT respondentky vidia v usmerňovaní pozornosti verejnosti na spoločenské otázky a zdôrazňovaní, aby sa predovšetkým inštitúcie, týmito otázkami bavili vo väčšej miere alebo iným, z pohľadu ochrany práv detí, vhodnejším spôsobom. a niektoré iné, pokiaľ ide o ochranu práv detí cieľavedome. Okrem toho, že z tzv. tretieho sektora zvyčajne prichádzajú inovatívnejšie, kreatívnejšie prístupy, navonok menej významným, a preto na verejnosti obvykle opomínaným témam, mimovládne organizácie sú tie, ktoré majú činiteľom s rozhodovacími a zákonodarnými právomocami poukázať na to, že spoločnosť nielenže má nejaký problém, ale tiež to, že existuje (nejaký iný) spôsob, ako ho riešiť. Organizácií občianskej spoločnosti, ktoré sa špecializujú na určité témy a oblasti ponúkajú špecifické služby, ktoré určitým spôsobom dávajú príklad, ako sa niektoré konkrétne problémy môžu riešiť; v prípade otázok, ktoré majú širší spoločenský význam, treba k nim pristúpiť systematicky a tak, aby sa všetci zúčastnení – inštitucionálni a neinštitucionálni – podieľali na ich riešení, prevencii, ochrane zraniteľných sociálnych skupín, každý podľa svojej zodpovednosti a možností.

V súvislosti so zneužívaním detí prostredníctvom IKT je najdôležitejšie deťom a rodičom poukázať na existenciu tohto problému, ale predovšetkým z hľadiska ochrany. Najúčinnjší spôsob, ako to urobiť, je o tom hovoriť priamo s deťmi a rodičmi a dať im konkrétne informácie o tom, ako používať IKT bezpečne, ako sa chrániť a kam sa obrátiť, ak majú podozrenie na akéhokoľvek zneužívanie. Cieľom takéhoto prístupu je umožniť deťom a rodičom, aby si sami uvedomili, čo sa deje, keď používajú IKT a ako treba reagovať, a nie ich zastrašovať alebo vytvárať dojem, že sú oni sami na vine, že sa k nim zneužitie a násilie dostalo prostredníctvom niečoho, čo je len odnedávna súčasťou ich života.

Respondentky považujú za nesmierne dôležité, že sa deti v priebehu dielni otvárajú, kladú konkrétne otázky a delia sa o svoje skúsenosti v súvislosti s témou, čo v prípade starších detí najčastejšie majú do činenia so sexuálnym zneužívaním. Ako príklad špecifického postupu Centra v prípade zneužívania detí prostredníctvom IKT účastníčky rozhovoru uvádzajú príklad študenta druhého ročníka strednej školy, ktorý je príslušníkom LGBT komunity. Profil na sociálnej sieti mu napadli a neznáma osoba mu vpadla do konverzácie s priateľmi, a mladý muž, pôvodom z malej obce, počas dielne povedal, že sa zabije, ak mu centrum nepomôže. Okrem toho, že bolo zrejmé, že chlapec má problém týkajúci sa IKT, vyzeralo to, že to myslí vážne so svojimi zámerom kvôli uvedenej situácii spáchať samovraždu. Skupina z Centra sa niekoľko hodín s ním rozprávala, mladý muž chodil do Poradne, jeho profil „vrátil“ na internet, a medzitým bol oboznámený ako ochrániť svoje údaje na profile.

Podľa názoru respondentiek, pre neho bolo najdôležitejšie zistenie, že informácie, o ktorých nechce aby vedeli iní, nesmie dávať na internet alebo posielat' elektronickou poštou. Mladý muž na konci Centru poslal správu s poďakovaním, v ktorom tvrdil, že mu ľudia z Centra svojou prácou „zachránili život“, v čom oni vidia „zmysel tejto práce“: že sa na jednej strane niekto posilní tak, aby samostatne vedel spoznať problém, spôsoby jeho riešenia a zdroje podpory, ale aby sa robilo aj niečo, čo má širší význam a konkrétne výsledky.

Ďalším príkladom je, keď skupina detí na konci letných prázdnin na internete vytvorila skupinu s názvom „Tí, ktorí nenávidia (dievčenské meno)“. Dievča prišlo domov a povedalo rodičom, že už nechce ísť do školy, pretože ju „nenávidí celá škola“. Deti v tejto skupine dávali na internet rôzne montované fotografie a cenník sexuálnych služieb, ktoré toto šikanované dievča údajne ponúkalo. Jej rodičia sa obrátili na školu, ale škola nevedela, čo urobiť. Potom sa rodičia obrátili na políciu, aby oddelenie pre mladistvých prevzalo prípad a vyzvali Centrum Target, aby sa podieľalo na jeho riešení. Problém bol vyriešený po dvoch rozhovoroch s deťmi: identifikovaná je osoba, ktorá urobila skupinu na internete, s deťmi sa rozprávalo o samotnom čine, a najdôležitejšie je to, že im boli vysvetlené, aké sú dlhodobé dôsledky takéhoto správania. Skupina na internete bola potom zrušená, a psychologicko-vzdelávacia služba neskôr Centrum informovala, že sa deti ospravedlnil dievčaťu, ktorá bolo šikanované, pretože si neboli vedomí vplyvu svojho „vtipu“ na ňu.

Najmä v prípadoch vrstovníckeho šikanovania prostredníctvom IKT si respondentky myslia, že je najdôležitejšie pri práci s deťmi, a cez nich s rodičmi a učiteľmi vysvetliť, že v týchto prípadoch sú dôsledky toho, čo bolo zamýšľané ako vtip, môže mať dlhodobé a tragické následky, od zranených pocitov obete až do (pokusu) o samovraždu, čo sa v konečnom dôsledku rovnako môže stať aj násilníkom.

Keď hovoríme o násilí pomocou IKT najdôležitejšia je prevencia, resp. rozprávať sa o tom, naučiť sa ho rozpoznať, spôsoby, ako sa pred ním chrániť, a komu nahlásiť pred tým ako násilie bude spáchané, tým skôr pretože je to v našej krajine ešte stále relatívne novým jav. Preto sa o tom nebude hovoriť len keď to bude mať tragický koniec, resp. ako o niečom, na čo jednotlivci, inštitúcie ani spoločnosť nemôžu vplyvať.

Spolupráca s mimovládnyimi organizáciami tohto profilu s poskytovateľmi internetu je sporadická a zakladá sa na projektoch. Ako príklad uvádzajú aktivitu, počas ktorej Telenor prostredníctvom Ministerstva telekomunikácií a informačnej spoločnosti v 2009 podporil sériu seminárov v rámci tohto ministerstva „Klikni bezpečne“. Centrum vtedy robilo dielne vo vojvodinských školách, od tej doby nespolupracovali so žiadnym poskytovateľom služieb, pretože programy malých organizácií sú oveľa skromnejšie, a preto sú už pri konkurze v horšej východiskovej pozícii ako iní účastníci s väčšími vlastnými zdrojmi, ktoré môžu investovať do projektu.

Tento nedostatok porozumenia sa odráža v medziodvetvovej (ne) spolupráci. Dokonca aj organizácie občianskej spoločnosti, ktoré sú známe na základe svojej práce na nejakej téme, a ktoré sa

Najväčšími výzvami a prekážkami v práci neziskových organizácií ako Centra Target sú podľa pracovníčok centra „nedostatok pochopenia inštitúcií a spoločnosti pre problém, ktorý máme“. Pod tým chápajú to, že problém zneužívania detí prostredníctvom IKT už existuje v Srbsku, že sa najčastejšie zisťuje v školách, pretože tam deti trávajú najviac času, a že školy, ktoré sa rovnako ako rodičia, najčastejšie obracajú Centru, nevedia ako postupovať v prípadoch násillia prostredníctvom IKT. Pritom poukazujú na to, že nielen deti sú obeťami rôznych foriem násillia prostredníctvom IKT.

nepochybne venujú záujmom niektorej zraniteľnej sociálnej skupiny alebo témou, ktorou sa inštitúcie ne(dostatočne) bavia, čelia vážnym prekážky, keď ide o medziodvetvovú spoluprácu. Respondentky uvádzajú ako príklad otázka priestorov, ktoré mesto Nový Sad dalo na používanie Centru a problém pevnej linky, ktorá ani po roku práce Poradne nie je ešte stále zavedená, a je stále neisté, či bude pre užívateľov bezplatná.²⁰ Takýto prístup vyvoláva otázku udržateľnosti činností organizácií občianskej spoločnosti, ktoré sa ako Centrum, zaoberajú špecifickým spoločenským problémom, ale aj zmysluplnosť aktivít orgánov, ktoré (môžu) pracovať systematicky. Táto otázka je aktuálnejšia v prípade zneužívania detí prostredníctvom IKT, rovnako ako napr. v prípade iných foriem násilia alebo HIV a AIDS, keďže sa jedná o jav, ktorý „neprejde“ sám od seba, ale sa v prípade jeho zanedbávania stane presne opačné: jeho nepriaznivé účinky budú viditeľnejšie a ťažšie a na ich náprava bude vyžadovať oveľa viac spoločenských zdrojov, vtedy už bude neskoro na prevenciu.

Ministerstvo vedy, školstva a technologického rozvoja má v tomto procese kľúčovú úlohu, pretože je nevyhnutné tému ochrany pred elektronickým násilím a praktické školenie o tom zahrnúť do pravidelného vzdelávacieho programu v rámci predmetu a v oveľa väčšej miere, než je jedna vyučovacia jednotka, ktorá sa preberá v priebehu školského roka počas jednej vyučovacej hodiny, ako je to momentálne plánované. Predmet elektronického násilia na deťoch by mal byť zavedený ako povinný raz mesačne a tiež na triednických hodinách pre všetky vekové kategórie. Jediným riešením pre nepretržitú efektívnu prácu na ňom a jeho prevencia je neustále hovoriť o tejto téme s deťmi ale aj s rodičmi aj učiteľmi. V krajinách západnej Európy sa s rovnakou generáciou detí o elektronickom násilí hovorí počas každého školského roka, alebo tak dlho, ako deti chodia do školy, pretože tieto informácie je nutné niekoľkokrát opakovať spôsobom zodpovedajúcim ich veku, aby správne pochopil, o čo sa jedná, a naučili sa správne používať IKT tak, aby sa ochránili a požiadali o pomoc.

Neexistencia povedomia o závažnosti tohto problému vidí sa v tom, že príslušné orgány a ustanovizne, ako sú školy alebo centrá pre sociálnu prácu, nemajú ľudí špeciálne vyškolených pre prácu na prevencii násilia prostredníctvom IKT a ich obetí, a neexistencia spolupráce medzi týmito inštitúciami sa vidí aj na týchto prípadoch. Veľkým problémom je, že školský protokol na riešenie v prípadoch násilia elektronické násilie spomína a zaobchádza s ním spôsobom, ktorý vytvára dojem, že je to len jedna z (marginálnych a riedkych) foriem násilia páchaného na a medzi deťmi, a nie to, ktorému sú deti dnes potenciálne najviac vystavené.

V školskom kontexte účastníčky rozhovoru zvlášť spomínajú neuznávanie násilia prostredníctvom IKT a nečinnosť školských tímov, keď sa ono spácha. Čo sa týka predpisov, ktoré sa zaoberajú

²⁰Hoci sú v samom centre mesta, priestory sa nachádzajú v podkroví na štvrtom poschodí bez výťahu. Vchod z vonku do priestorov sa nachádza na konci dvoru. Poradňa je v kancelárii na samom konci chodby a vedie k nej niekoľko kľukatých chodieb bez denného svetla pretínaných schodmi. Problematika režijných nákladov za spomenuté priestory je stále nejasná, závisí od projektov.

touto témou, ako najväčší problém vidia neuplatňovanie príslušných právnych predpisov a dokumentov v praxi v dôsledku neuznávania problému, a to napriek skutočnosti, že na jednej strane, sa náš štát, a samým tým aj jeho inštitúcie a ustanovizne ako súčasť systému, ratifikáciou rôznych dohovorov a protokolov v oblasti práv detí zaviazali na ich uplatňovanie, a čo na druhej strane, nedostatok znalostí týchto dokumentov neospravedľuje nečinnosť zodpovedných. Navyše skúsenosti opýtaných zo škôl v Srbsku, ako krajiny, kde sa z pohľadu použitia rôznych IKT (počítače, mobilné telefóny, atď.) nasledujú najnovšie svetové trendy ukazujú, že veľký počet učiteľov elektronické násilie nad a medzi deťmi, ak ho vôbec rozoznávajú ako také, považujú za súkromnú záležitosť. Respondentky tvrdia, že na celkovo siedmich akreditovaných seminároch, ktoré robili pre učiteľov, až okolo 70 percent učiteľov nevidelo svoju zákonnú povinnosť reagovať na prípady elektronického násilia, a dokonca ani členovia školských tímov na boj proti násiliu nie sú schopní jasne identifikovať a odstupňovať jednotlivé druhy násilia uvedené v referenčnej príručke.

Pre zlepšenie v tejto oblasti a prevenciu javu zneužívania detí prostredníctvom IKT účastníčky rozhovoru ako kľúčové vidia príslušné inštitúcie zaoberajúce sa deťmi a ich ochranou (vzdelávacie, sociálne, zdravotné a políciu). Pri identifikácii a určení tohto javu v predpisoch, ktoré vyžadujú zvyšovanie úrovne povedomia o tomto probléme aj v rámci samotných inštitúcií, by špecifickými činnosťami boli prijatie príslušnej legislatívy a predpisov a ich aplikácia v praxi.

Kľúčovú úlohu v tomto procese majú aj médiá, ktoré by o tomto informovali „nie cez senzácie, keď sa niečo stane, ale poučne“. Je potrebné vymyslieť programy, ktoré sa zaoberajú násilím a zneužívaním detí prostredníctvom IKT, pretože verejnosť musí pochopiť, že ide o nový a zvláštny druh násilia. Verejnosť tiež musí pochopiť, že je za (ne) konanie v súvislosti s týmto typom násilia je zodpovedná celá spoločnosť, ale aj každý jednotlivec, a preto je „povinnosťou každého z nás vzdelávať sa, aby sme ochránili najprv sami seba“, svoju rodinu a najbližších a potom ďalších.

Mediálne pokrytie prípadov zneužívania detí prostredníctvom IKT

Deti, násilie, internet a médiá

Médiá sú väčšinou účastníkov tohto výskumu, od stredoškôľakov, ich rodičov, zástupcov občianskej spoločnosti, až do odborníkov, ktorí pracujú s deťmi, považované za dôležitý faktor v informovaní a vzdelávaní verejnosti o zneužívaní detí prostredníctvom IKT. Z ich odpovedí v predchádzajúcich kapitolách, je zrejmé, že mladí ľudia a ich rodičia ale aj odborníci rôznych profilov internet nepovažujú za médium v klasickom slova zmysle, nevnímajú ho rovnakým spôsobom, ako tzv. tradičné tlačené a elektronické médiá, ako sú noviny a časopisy, rozhlas a televízia. Ich odpovede ukazujú, že sú si vedomí toho, že internet svojou povahou (je schopný) kombinuje spôsoby fungovania všetkých známych typov médií, a vďaka tomu má akýsi kumulatívny potenciál vplyvu na svojich užívateľov. Z odpovedí mladých ľudí a dospelých, ktorí sa podieľali na tejto štúdií, v súlade s ich vekom a životnými skúsenosťami, je zrejmé, že vedľa

rozpoznať a jasne identifikovať dobré a zlé strany mediálneho potenciálu internetu. Avšak v kontexte médií a ich informovaní o zneužívaní detí prostredníctvom IKT je pre tento výskum výnimočne dôležitý ich názor, že deti a mladí ľudia počítač vnímajú v prvom rade ako internet a - vo všeobecnosti veľmi nekriticky - ako zábavu, ktorá im je touto cestou k dispozícii.

Analýzy mediálneho spravodajstva v Srbsku o rôznych druhoch násilia páchaného na deťoch²¹ sa zhodujú v tom, že médiá, hoci veľmi rady prinášajú správy o spoločenských javoch a problémoch týkajúcich sa detí a porušovania ich práv, to je zvyčajne robia spôsobom, ktorý - prinajmenšom - nie je v súlade s etickými zásadami Kódexu novinárov Srbska. Dôvody pre to treba hľadať predovšetkým v podmienkach trhovej ekonomiky, v ktorej, jednoducho povedané, zárobky médií závisí od nákladu a sledovanosti. Výber tém a spôsob ich profesionálneho spracovania, rovnako ako aj správy, ktoré sa takýmto spôsobom práce verejnosti posielajú, sú za takýchto podmienok až na druhom mieste.

Analýza mediálnych správ o zneužívaní detí prostredníctvom IKT v médiách v Srbsku počas roku 2012, ktorá nasleduje v tejto kapitole, ukázala, že sa médiá v našej krajine témou elektronického alebo digitálneho násilia páchaného na deťoch v roku 2012 prvýkrát intenzívne zaoberali koncom decembra po tom, ako boli zverejnené výsledky výskumu o zastúpenie tohto fenoménu v základných a stredných školách.²² Informácie o tomto druhu násilia na deťoch v médiách sa najčastejšie môžu nájsť len nepriamo, v kontexte informovania o inej forme násilia, ako vrstovníckeho, sexuálneho, domáceho násilia alebo obchodovania s ľuďmi.

Prístup k mediálne „neviditeľnému“

Hlavnou výskumnou otázkou, ktorá je základom analýzy mediálneho obsahu v tomto výskume je: aký druh správ verejnosť dostáva v súvislosti so zneužívaním detí prostredníctvom IKT a elektronického násilia na nich? Z metodologického hľadiska je dôležité zdôrazniť, že analýza bola zameraná predovšetkým na pojem, ktorú analyzovaný obsah stvára a na (explicitných a implicitných) správach, ktoré sú odoslané verejnosti, viac než na formu a spôsob, akým boli odoslané, médium, prostredníctvom ktorého prišli na verejnosť a územie, na ktorom boli distribuované. Pri budovaní stanoviska v súvislosti s rozsahom a podrobnosťou obsahovej analýzy pre účely tejto štúdie, pokúšali sme sa, aby sa na správy v korpuse hľadalo takpovediac očami širšej a laickej verejnosti, ktorá nevie nič o zneužívaní detí prostredníctvom IKT, ani nerozmýšľa o ideologickej úrovni mediálneho dialógu.

²¹Ako napr. analýzy v rámci regionálneho projektu boja proti sexuálnemu zneužívaniu a vykorisťovaniu detí „Pandorina skrinka“, dostupnej na www.pandorasbox.rs, ktorá sa zaoberá spravodajstvom tlačených médií v Srbsku na túto tému v rokoch 2009-2011 a monitorovaním tlačených médií na tému násilia voči deťom v škole, ktorú v priebehu druhej polovice roka 2012 a analýzy, ktorú vypracovali spoločne UNICEF a UNS.

²²Prieskum spoločne urobili UNICEF Srbsko, Ministerstvo školstva, vedy a technologického rozvoja Srbskej republiky a nadácia Telenor. Prvé výsledky tohto výskumu boli prezentované na konferencii v Belehrade 13. decembra 2012.

Prístup k výberu výskumného, tzn. správ v médiách, bol tiež neobvyklý. Počiatočný výber bol urobený z tlačových výstrižkov inštitúcie Ombudsmana autonómneho kraja²³, ale po predbežnom náhlade do jeho obsah bolo rozhodnuté rozšíriť korpus aj na bázu výstrižkov dostupných na už spomínanej stránke projektu „Pandorina skrinka“. Tento prístup bol preferovaný pretože sa pri prvom prezeraní zbierky výstrižkov zistilo, že násilie na deťoch prostredníctvom IKT v správach médií často nie je ich hlavnou témou, skôr sa nachádza „v tieni“ ďalších foriem násilia páchaného na deťoch, o čom už bola reč. *Širšia báza predstavuje 203 článkov z médií zverejnených v roku 2012 z oboch uvedených zdrojov, ktoré sa týkajú rôznych typov násilia na deťoch, z ktorých sa do užšieho výberu dostalo 110 článkov, ktoré sa nejakým spôsobom týkajú (aj) elektronického alebo digitálneho násilia.*²⁴ Relatívna tematická jednotnosť (širšieho a užšieho) výberu pre potreby tohto výskumu je zaručená tým, že najmä v prípade elektronických médií²⁵ boli použité písané texty publikované na ich internetových stránkach, vo výnimočných prípadoch, s cieľom objasniť, aj prepisy rozhlasových a televíznych programov, zvyčajne tie, v ktorých boli zaznamenané výroky rôznych zúčastnených strán. *Výber zahŕňal celkom 38 tlačených a elektronických médií²⁶ s rôznymi úrovňami pokrytia a nákladu, a podľa profilu od tzv. seriózných, cez polo-bulvár, až do bulvárnych médií.*²⁷

Všetky správy v médiách boli analyzované pomocou špeciálneho číselníka, ktorý predstavuje štandardný kódex pre obsahovú analýzu tlačených médií s prihliadnutím na tému práce. Uvedený číselník obsahuje tri skupiny údajov zo správ médií, ktoré poskytujú platnú kvantitatívno-kvalitatívnu analýzu ich technických a obsahových aspektov týkajúcich sa tejto štúdie (napr. rubrika, v ktorej bola správa zaradená, či bol na prvej strane a s podpisom, oblasť života, ktorej sa táto téma týka, najčastejšie používané slová a výrazy, druhy násilia a osoby v ňom uvedené, rovnako ako kvalita samotného textu z hľadiska objektívnosti a najlepšieho záujmu dieťaťa).

Očividné a „medzi riadkami“

To, čo je na prvý pohľad očividné pri skúmaní širšieho výberu, je to, že sa o nejakom druhu zneužívania, či násilia na deťoch, obvykle sexuálneho, v médiách v Srbsku hovorí aspoň raz každé dva až tri dni (203 článkov v roku 2012), zatiaľ čo sa o zneužívaní detí prostredníctvom IKT píše v priemere aspoň raz za tri dni (110 článkov v roku 2012). Články o násilí páchanom na deťoch nachádzajú svoje miesto v dokonca 30 rôznych rubrikách, a viac ako 73% článkov (149 z 203) je vydávaných ako rozšírená správa alebo krátky text v čiernej kronike. Autorstvo takmer

²³Ďalšie správy v médiách pre potreby tohto výskumu zabezpečila z tlačených a elektronických médií podľa kľúčového slova „zneužívanie detí na internete“ agentúra na monitoring a analýzu mediálneho obsahu „Ninamedia“.

²⁴Prostredníctvom internetu, mobilného telefónu alebo iných elektronických prostriedkov komunikácie.

²⁵Rozhlas, televízia a internetové portály.

²⁶Zoznam médií vo výbere (v abecednom poradí): 24 hodín, Akter, Alo, B92, Blic, City Magazine, Danas, Dnevnik, FoNet, Glas Javnosti, Informer, Kopernikus, Kurir, Mondo, Narodne novine Niš, Nezavisne novine, Novi magazin, Novine novosadske, Novosti, Personal magazin, Politika, Pravda, Press, Radio 021, Rádio Beograd 1, Roditelj & dete, RTS, RTV, San, S media, Studio B, Telegraf.rs, Trojka, Večernje novosti, Vestionline, Vreme a YU Eko.

²⁷V zmysle v akom to na strane č. 95 uvádza Prodanović vo Valić-Nedeljković, D. ur. (2011) „Media Discourse of Poverty and Social Exclusion“. Filozofická fakulta. Nový Sad.

78% z týchto článkov je netransparentné (t.j. 152 článkov je bez podpisu, podpísaných iniciálkami alebo ako redakcia, alebo je uvedené, že správa bola prevzatá z iného zdroja), a 70 z nich (vyššie 34%) bolo avizovaných na titulnej strane. Pri hľadaní kľúčových slov o elektronickom násilí páchanom na deťoch články sa väčšinou nachádzajú s podtitulkami ako „práva detí“ (30%, t.j. 33 zo 110), „zneužívanie detí na internete“ (18%, t.j. 20 zo 110) a „násilie v rodine“ (3%, t.j. 4 zo 110), ako aj „vzdelávanie“, „sociálne otázky“, „rovnoprávnosť pohlaví“, „osoby so zdravotným postihnutím“, atď.

Druhy násilia, ktoré sa v správach v širšom výbere najčastejšie spomínajú, sú nasledujúce:

Tabuľka 6. Druhy násilia v článkoch médií v širšom výbere

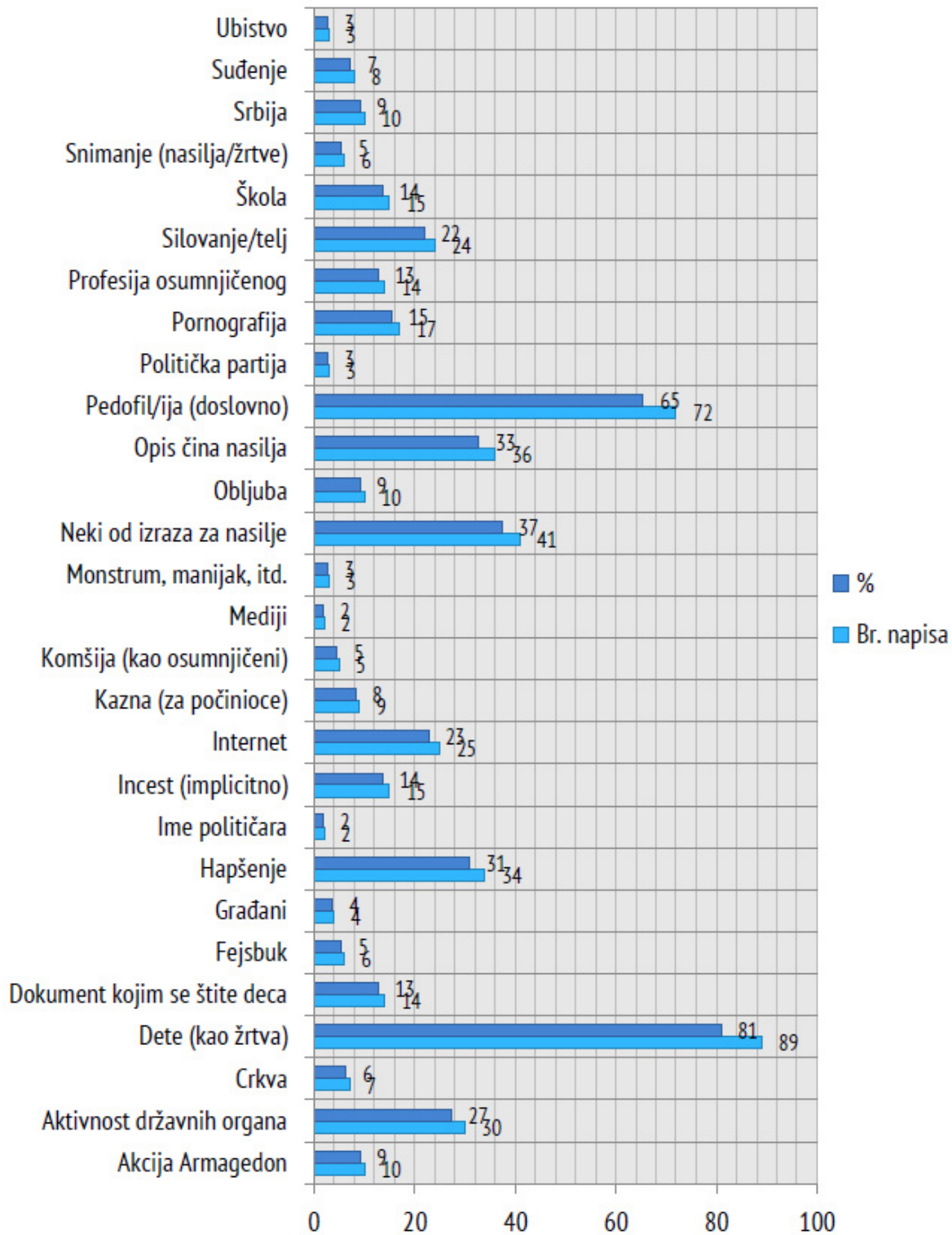
Vrstovnícke	33	16	Správy	28	14
Pedofília	167	82	Video/film	45	22
Násilie v rodine	16	8	Pomocou počítača	110	55
Incest²⁸	25	12	Ostatné*	65	32

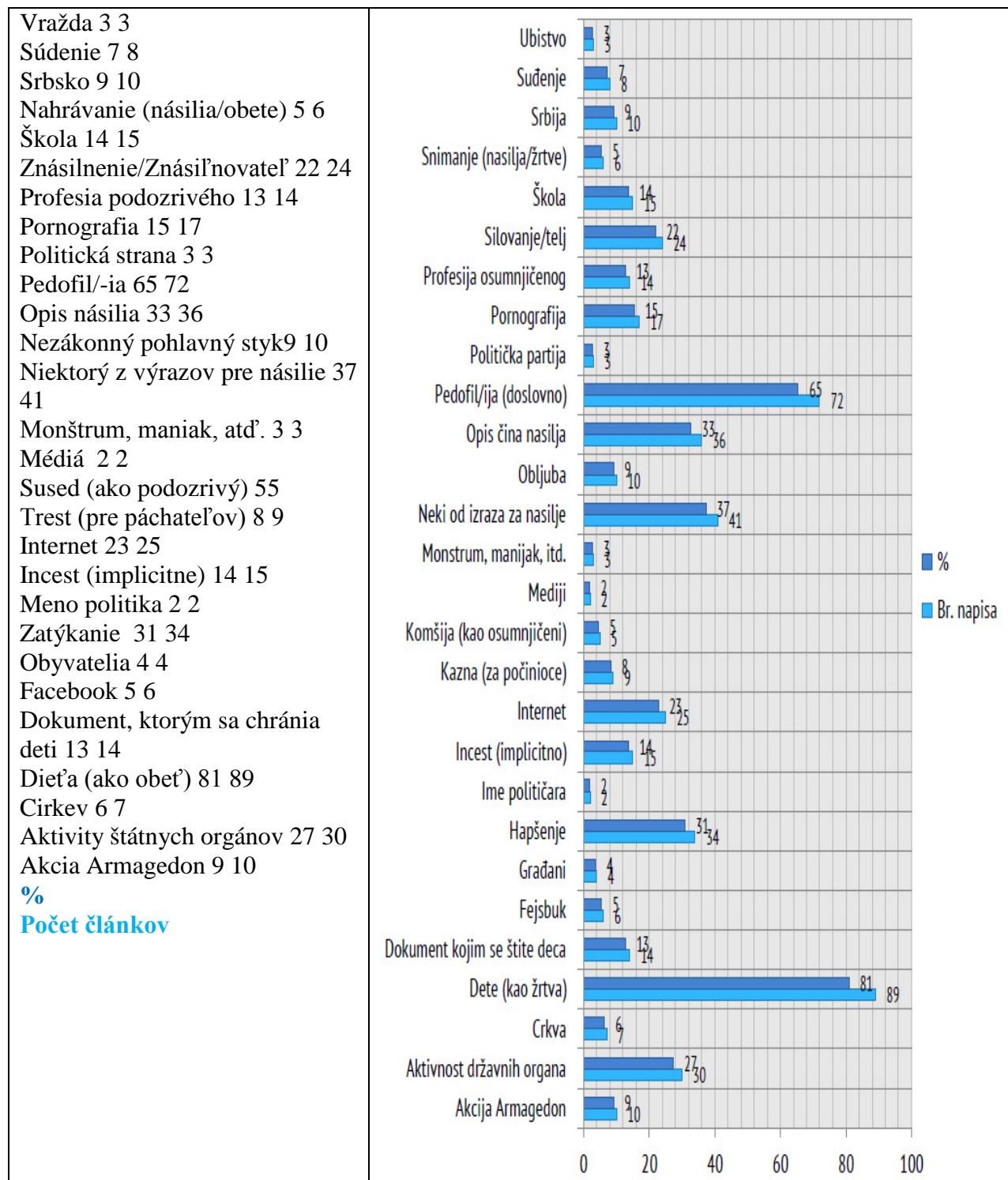
* (Fotografie, obchod s ľuďmi, rôzne predmety a spôsoby zneužívania detí, ktoré nemožno zaradiť do hore uvedených kategórií.)

Analyzujúc frekvenciu jednotlivých slov alebo opisov (činností) zastúpených v titulkoch článkov v širšom výbere už na prvý pohľad je zrejmé, ktorý druh násilia na deťoch bol v srbských médiách najviac zastúpený v roku 2012:

Graf 1. Najčastejšie zastúpené slová a opisy (činností) v titulkoch článkov médií v úzkom výbere

²⁸Páchatelia sú výlučne muži.

Z titulkov článkov o násilí na deťoch na základe údajov z grafu č.1 vyplýva záver, že sú v médiách vo výbere tlače deti prezentované predovšetkým ako obeť pedofílie, tzn. sexuálneho násilia alebo pornografie, z ktorých je najčastejšie znásilnenie alebo nezákonný pohlavný styk. Internet a Facebook sú v tom kontexte zdanlivo iba vedľajšie prostriedky. Avšak, neskoršou

analýzou obsahu samotných článkov bolo zistené, že násilníci internet a mobilné telefóny najčastejšie používajú dvomi spôsobmi: aby sa dostali k svojim obetiam, alebo aby ich už po jednom spáchanom násilí aj ďalej držali v strachu a poslušnosti.

Rôzne výrazy pre násilie (napr. nezákonný pohlavný styk, vydieranie, zneužitia, napadnutie, únosu, atď.) sa najčastejšie používajú pri snahe použiť objektívny, politicky korektný jazyk alebo citácie právnych predpisov týkajúcich sa trestných činov, za ktoré je alebo bude podozrivý stíhaný orgánmi činnými v trestnom konaní. *Podozriví sú najčastejšie hneď považovaní za násilníkov, za osoby, ktoré jednoznačne spáchali trestný čin, pre ktorý sú len podozriví,²⁹ v ich predvedení sa najčastejšie zúčastňujú štátne orgány, a to najmä tým, že ich zatknú a privedú na výsluch pred vyšetrojúceho sudcu.*

Elektronické násilie pod mediálnou lupou

Analyzujúc iba úzky výber, v ktorom je 110 článkov, ktoré sa akýmkoľvek spôsobom bavia (aj) elektronickým, resp. digitálnym násilím, a ktorý zahŕňa používanie počítačov a mobilných telefónov, sa ukázalo, že páchatelia tejto formy násilia, resp. páchatelia násilia vo vybraných článkoch, s výnimkou vrstovnickeho násilia medzi deťmi a mládežou, sú bez výnimky dospelí muži, často vo veku ranej dospelosti až do začiatku 70. rokov. V jedinom zaznamenanom prípade, keď páchatelkami boli ženy, išlo o stredoškolačky, ktoré svoju spolužiačku cez Facebook nalákali k nim do bytu a potom ju fyzicky napadli a robili jej zle.

Ako obeť domáceho násilia tohto druhu násilia sa vo všetkých článkoch obvykle všeobecne uvádzajú deti. Dievčatá sa ako obeť spomínajú v 25% (t.j. 28) článkov a chlapci v 20% (t.j. 22) článkov, a až 91% obetí sú staršie deti vo veku 6-10 rokov a mládež vo veku 11-15 rokov. Viac či menej explicitné odkazy na detský vek v článkoch sú uvedené v nasledujúcej tabuľke:

Tabuľka 7. Vek detí v článkoch

6	23	36	64	11
5	21	33	58	10

Aj keď sa vyslovene spomínajú iba v 34% (t.j. 37) článkov ako najčastejší nepriami účastníci v prípadoch elektronického násilia na deťoch, rodičia sa v nich z pochopiteľných dôvodov vždy nachádzajú. Dojem, ktorý je na základe článkov stvorený o rodičoch, je, že sa cítia bezmocní, že ich takto vnímajú aj ostatní, a dokonca sa hanbia za to, čo sa deje s ich deťmi. Deti sa im zriedka zdôverujú, a ak tak urobia, rodičia sa zvyčajne okamžite obrátia na políciu, a to najmä pokiaľ ide o násilie medzi vrstovníkmi. Avšak v prípade sexuálneho násilia, ktoré je „hanbou“ pre rodinu,

²⁹A ktorého vykonanie treba ešte len dokázať – či sa to páči niekomu alebo nie - v súlade s platnými zásadami o ľudských právach a predpismi.

ale zo svojej podstaty je pre médiá veľmi atraktívnou témou, z článkov sa vidí, že sú mužskí príbuzní, dokonca aj otcovia často násilníci, zatiaľ čo sú matky v takýchto prípadoch prezentované ako bezmocné druhotné obeť, a dokonca aj spoluúčastníčky pri násilí, hoci aj kvôli oneskorenej reakcii naň. Vo väčšine článkov je zrejmé, že v rodinách, kde dochádza k násiliu, je viac ako jedno dieťa, takže ostatné deti spolu s rodičmi a príbuznými žijú v domácnosti a stávajú sa sekundárnymi obeťami. Je dôležité si uvedomiť, že uvedenie mena rodiča alebo príbuzného dieťaťa, ktoré zažilo násilie, v médiách, je najčastejší spôsob, ktorým sa odhalí identita dieťaťa / alebo jeho celej rodiny, a čo ich kvôli veci, kvôli ktorej sa ocitli v médiách, ešte dodatočne stigmatizuje najmä v malých obciach.

Nepriami účastníci, ktorý sa v súvislosti so zneužívaním detí prostredníctvom IKT najčastejšie spomínajú v médiách, sú uvedení v nasledujúcej tabuľke:

Tabuľka 8. Nepriami účastníci v článkoch

Vrstovníci	42	38	Prokuratúra	18	16
Škola	40	36	Súd	42	38
Polícia	84	76	Médiá	14	13
CSP *	6	5	Ostatní **	65	59
Zdravotné zariadenia	9	8	*Centrum pre sociálnu prácu		

** Rôzne iné štátne inštitúcie, medzinárodné a miestne organizácie a firmy, jednotlivci (najmä verejní činitelia v oblasti verejnej správy na rôznych úrovniach), ako aj zástupcovia miestnej komunity (napr. vydesení susedia, statoční občania, šokovaní príbuzní, všetci, ktorí na nejaký spôsob majú v správach úlohu „hlasu ľudu“).

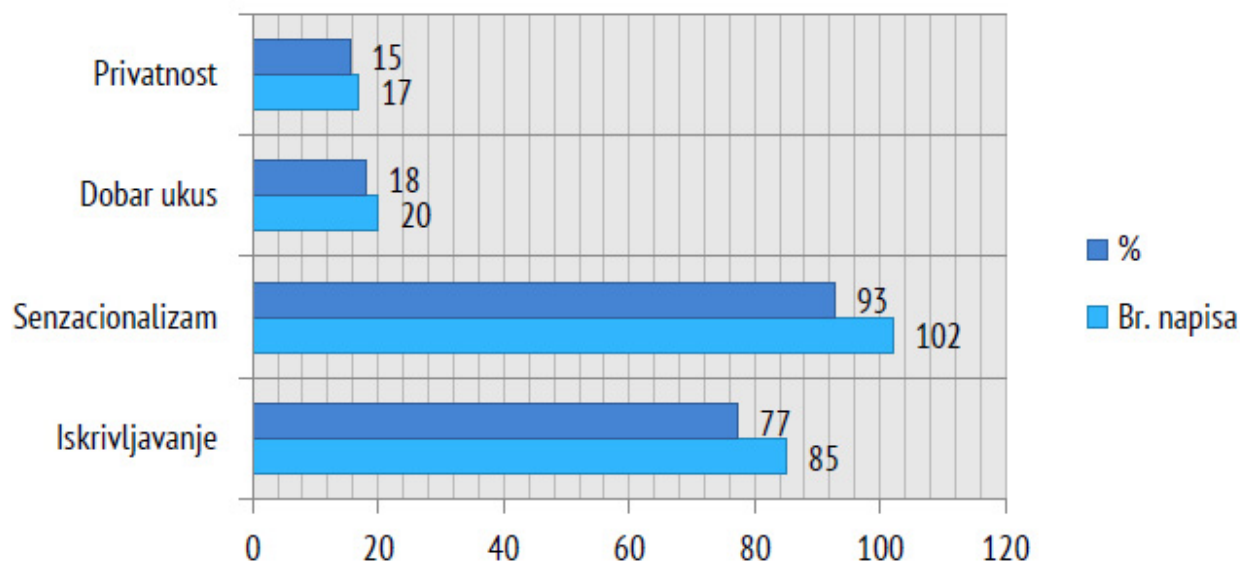
Polícia sa najčastejšie spomína kvôli povahe činu, pretože obeť sa zvyčajne najprv zo všetkých obracajú na políciu žiadajúc ochranu, ako aj kvôli skutočnosti, že vo vybraných článkoch sa elektronické násilie spomína v prípadoch, kde existuje podozrenie z pedofílie³⁰, čo ukazujú aj údaje v tabuľke č.8 vyššie. Súdny sú často spomínané v súvislosti s prebiehajúcim vyšetrovaním, zhromažďovaním dôkazov, súdením, odsúdením a prehodnocovaním trestu odsúdeným, a prokuratúry v kontexte kvalifikácie (kriminálneho) činu, o ktorom bude neskôr prebiehať súdny proces. Skutočnosť, že sa iní nepriami účastníci veľmi často spomínajú v súvislosti s elektronickým násilím páchanom na deťoch ukazuje, že sú si vedomí spoločenského významu tejto témy, ktorá sa týka porušovania práv jednej z najohrozenejších sociálnych skupín. V závislosti od toho o koho sa jedná, nepriami účastníci rôznymi spôsobmi využívajú médiá na svoje vlastné ciele. Je zrejmé, že účastníci na pozíciách väčšej spoločenskej moci, aj keď zdanlivo „vedľajšie postavy“, sú si vedomí rôznych úrovní vplyvu médií a túto príležitosť využívajú, aby sa verejnosti zobrazili v priaznivom svetle. Na druhej strane, spoločensky slabší účastníci, aj keď zdanlivo rovnako „vedľajší“ vzhľadom na obeť a násilníkov, v podstate bývajú iba využití: či už

³⁰V zmysle §185, §185a a §815B Trestného zákona Srbskej republiky.

médiami, aby bol príbeh o násilí zreteľnejší, alebo zo strany spomínaných vplyvných spoločenských účastníkov, ako faktory legitimizujúce ich postupy.

Vzhľadom na hore uvedené skutočnosti, údaje o kvalite spomenutých článkov ukázaných v nasledujúcom grafe č.2 ani v tomto výskume nie sú povzbudivé, pokiaľ ide o skutočné a potenciálne úlohy médií pri predchádzaní a potláčaní násilia na deťoch a mládeži, vrátane elektronického:

Graf 2. Dodržiavanie noriem a štandardov kvality článkov médií³¹

Súkromie 15 17

Dobry vkus 18 20

Senzáciechtivosť 93 102

Paródia 77 85

%

Počet článkov

Súkromie detí sa najčastejšie narušuje tak, že médiá zverejnia mená rodičov v spojení s podrobnosťami vyšetrovania, menom obce a v prípade mesta, názov mestskej časti, v ktorom sa prípad stal. Hoci podiel 15% článkov, ktoré porušujú túto zásadu, sa zdá malý, v žiadnom prípade nie je nepodstatný s ohľadom na dlhodobé dôsledky násilia na deťati, ktoré sa nevyhnutne negatívne odrážajú na jeho rodinu, priateľov a bezprostredné prostredie. Okrem novinárskej kódexov, ochrana maloletých v médiách v Srbsku a sankcionovanie ich zneužitia zo strany médií je regulované tromi zákonmi.³²

³¹Na základe Valić-Nedeljković, Dubravka. (2002). „Praktikum novinarstva“. Privredni pregled. Belehrad.

³²Zákon o verejnom informovaní (§41 a §42), Zákon o vysielaní (§68, odsek 5) a Zákon o reklame (§72 - §85).

Zásada rešpektovania dobrého vkusu je najčastejšie porušovaná zo strany médií opisovaním podrobností násilia páchanom na deťoch. Okrem toho, že napríklad podrobne popisujú pokus o znásilnenie dieťaťa, ktoré násilník najprv nalákal na internete, médiá vedia, najmä v prípade dievčat, prehnane detailným a údajne objektívnym opisom udalostí naznačiť, že dievčatá zverejňovaním svojich fotografií z dovolenky viac či menej vedome, a dokonca aj zámerne, vyprovokovali násilníka.

Z hľadiska senzácie chtivosti médií najväčšiu mediálnu výzvu predstavuje samotná povaha násilia páchaného na deťoch, a to najmä pokiaľ ide o trestné činy proti sexuálnej slobode maloletých. Tieto činy sú v absolútnom rozpore so základnými princípmi rešpektovania ľudských práv a na ich existenciu treba poukazovať v každej spoločnosti. Táto okolnosť médiám pomáha v tom zmysle, že ich zverejnenie okamžite vzbudzuje veľkú pozornosť verejnosti. Avšak médiá majú tiež povinnosť vziať do úvahy tzv. väčšie dobro, teda aby zverejnením informácií urobili čo najmenšiu vedľajšiu škodu, a predovšetkým ak by to znamenalo (dodatočne alebo opätovne) viktimizáciu zraniteľných sociálnych skupín, v tomto prípade detí. Okrem vyššie uvedených tém, vybrané články pre tento výskum predovšetkým senzacie chtivými robí ich jazyk a úbohý spôsob písania, ktorý účastníkov znižuje na obeť, páchatel'ov a pasívnych pozorovateľ'ov, ktorí živia na pokraji paniky v strede nepríjemnej udalosti, v ktorom jednotlivci nemajú žiadnu moc na temnou stránkou ľudskej povahy. Miesto toho, aby vykonávali svoju primárnu povinnosť a verejnosť informovali a vzdelávali poskytujúc jasné, objektívne, presné a overené informácie, posilňujú a podporujú tak každého užívateľa a užívateľku mediálneho obsahu jednotlivo, aby pozitívne prispievali k potláčaniu násilia na deťoch, informujúc senzacie chtivým spôsobom médiá robia presne opačné.

Okrem vyššie spomínaného, skresľovanie posolstva vybraných mediálnych správ sa vidí aj v tom, že sa vo verejnosti vytvára tzv. morálna panika. Pri čítaní týchto článkov sa zdá, že násilníci číhajúci na deti na každom kroku. Kým na jednej strane sa skrývajú na internete a čakajú na príležitosť, podľa vybraných správ, naivných mladých chlapcov a vôbec nie naivné tínedžerky zvädzajú cez Facebook alebo mobilný telefón, nalákajú ich na schôdzku a potom sa ich zmocnia, rodičia v ich blaženej nevedomosti a bezmocnosti čakajú na niekoho iného, aby urobil niečo tu a teraz. Aj keď súdiac podľa novinových titulok sa zdá, že príslušné orgány to aj robia a dokonca rýchlo a efektívne, *z ani jedného článku ani po niekoľkých prečítaniach nie je jasné, ako a komu násilie páchané na deťoch prihlásiť, ako vyzerá konanie proti podozrivým zo spáchania (elektronického) násilia na deťoch od začiatku do konca.*

Spoza virtuálneho zrkadla

Účastníci fókusovej skupiny v rámci tohto výskumu považujú médiá za dôležitý faktor pri formovaní povedomia verejnosti o problematike zneužívania detí prostredníctvom IKT a elektronického násilia proti nim. *Informačná a vzdelávacia kapacita médií je uznaná za potenciálne veľkú a dôležitú, ale počas rozhovorov v skupine s ľútosťou a dokonca rezignáciou bolo skonštatované, že v médiách v Srbsku sú v súčasnosti prevládajú zábavné programy,*

ktorých kvalitu vo veľkej miere diktuje trhová orientácia médií. Za týchto podmienok je médiám oveľa ťažšie dôsledne dodržiavať zásady profesijnej etiky, rovnako ako tie z oblasti ľudských práv. Avšak to nemôže byť ospravedlnením, keď informujú o témach týkajúcich sa hrubého porušenia práv najzraniteľnejších sociálnych skupín, ako sú deti a mládež.

Analýza informovania médií v Srbsku o zneužívaní detí prostredníctvom IKT v roku 2012 ukázala, že sa správa na túto tému v niektorom z médií objaví v priemere raz za tri dni. Vzhľadom na význam témy a jej dôsledkov na deti a celú spoločnosť, ako aj na skutočnosť potvrdenú v mnohých štúdiách, že mediálne správy sa zvyčajne dotýkajú iba špičky ľadovca veľkých sociálnych problémov, sa tento údaj zdá byť znepokojujúcim. Ak však vezmeme do úvahy, že tieto správy, takmer so všetkými prvkami senzácie chtivosti a značne skreslených správ, sú obvykle publikované ako dlhšie správy alebo krátke texty s netransparentným autorstvom v čiernej kronike, vyvstáva otázka, či náhodou nie je čas na to, aby sa všetci, ktorí sa dnes v Srbsku a v regióne zaoberajú deťmi, opýtali, čo sa vlastne skrýva pod povrchom?

Médiá v Srbsku počas roku 2012 o elektronickom násilí voči deťom informovali ako o niečom, čo má čo do činenia predovšetkým s trestnými činmi proti sexuálnej slobode zahrňajúcimi maloletých, detskou pornografiou a sexuálnym násilím páchaným na deťoch, a toto všetko automaticky nazývali pedofíliou. Z analyzovaných článkov je zrejmé, že osoby, ktoré boli neskôr podozrivé alebo usvedčené z tohto trestného činu, internet alebo mobilné telefóny používali na grooming (t.j. nábor a prípravu detí na neskoršie sexuálne motivované stretnutie s nimi), na obťažovanie a zneužívanie detí, vrátane sextingu (t.j. zobrazovanie obrázkov alebo videí explicitného obsahu), a tiež aj na internetové šikanovanie (t.j. urážanie alebo obťažovanie cez IKT) s cieľom zastrašiť obeť po tom, čo sa dopustili násilia proti nim, a s cieľom, aby ich ďalej držali v poslušnosti a opakovane zneužívali. Internetové šikanovanie je vo vybraných médiách zaznamenané v niekoľkých prípadoch vrstovníckeho násilia.

Násilníkmi v správach o elektronickom násilí s elementmi sexuálneho sú výhradne dospelí muži. Toto zistenie sa zhoduje s údajmi z tejto štúdie získaných z policajných oddelení a Osobitného oddelenia pre boj proti počítačovej kriminalite. Popri podozrivých za násilie, kľúčovými účastníkmi v týchto článkoch sú deti a mladí ľudia a ich rodičia, zvyčajne predstavení ako pasívne obeť násilníka, ktoré sú k tomu často vzájomne odcudzení, a ktorí nádej na ochranu pred elektronickým a s ním súvisiacim násilím páchanom na deťoch vidia len v štáte. Na druhej strane sú orgány predstavené ako silní a aktívni chrániči, ktorí zatýkajú, predvádzajú a stíhajú podozrivé osôb, a predkladajú svoje stanoviská k uvedeným postupom, o situácii a budúcich aktivitách v tejto oblasti. Občas sa dá z nejakej správy predvídať, ale nie celkom jednoznačne prísť k záveru, skutočnosť, že sa napríklad, zatknutí a zadržaní pre podozrenie z týrania detí akéhokoľvek druhu po zadržaní a vypočúvaní v priebehu súdneho konania bránia na slobode. Tiež ostáva nejasné, aký druh pomoci a ochrany v priebehu tohto obdobia je k dispozícii deťom, ktoré sa stali obeťami násilia, ich rodičom a rodinám.

Dokonca aj články z výberu, ktoré boli ohodnotené ako úplne korektné vo všetkých kritériách ich kvality, sa vyznačujú výraznou kritikou, porazenectvom a stváraním pocitu bezmocnosti všetkých zúčastnených, individuálnych a inštitucionálnych, vo vzťahu k problému, ktorým sa zaoberajú, čo je v rozpore s tým, čo od médií očakávajú skôr menovaní účastníci tohto výskumu, ktorí sú zároveň aj tzv. konzumentmi mediálneho obsahu. Titulok jedného článku o stretnutí, na ktorom je v polovici decembra 2012 predstavený prvý výskum o digitálnom násilí medzi žiakmi základných a stredných škôl v Belehrade, tvrdí, že srbské školy sú bezpečnejšie a nebezpečenstvo číha na deti na internete. V kontexte celého výskumu, rovnako ako jeho časti o mediálnom informovaní o zneužívaní detí prostredníctvom IKT, existuje niekoľko postrehov a otázok.

Republika Srbsko je jednou z prvých šiestich demograficky najstarších krajín na svete, v ktorej iba niečo viac ako 50% domácností vlastní počítač. Deti a rodičia, ktorí sa zúčastnili ohniskovej skupiny počas tohto výskumu, tvrdia, že mladí ľudia sú oveľa viac počítačovo gramotní, ako ich rodičia. Skutočnosť, že používatelia počítačov sú stále mladší a viac zbehlejší v ich používaní v porovnaní so (staršími) dospelými, potvrdzujú aj odborníci, s ktorými sme sa rozprávali, a čo je logické vzhľadom na demografické údaje. To všetko vedie k záveru, že sú staršie generácie spotrebiteľia tzv. tradičných médií, a mladšie tých súčasných/modernejších. *V posledných rokoch je deťom, mladým ľuďom a ich rodičom v Srbsku prostredníctvom rôznych kanálov, vrátane štátnych orgánov, k dispozícii iba niekoľko stránok s informáciami o tom, ako chrániť deti pri používaní internetu, a internetových stránok, prostredníctvom ktorých je možné priamo hlásiť prípady zneužívania a násilia na deťoch na internete.* Na nich sú k dispozícii rôzne informácie, ktoré, rovnako ako predtým spomenuté bezpečnejšie školy, v súvislosti s (elektronickým) násilím na deťoch **nevysvetľujú dve kľúčové ako: ako nahlásiť násilie a ako vyzerá postup po tom?** S týmto na mysli, neprekvapuje údaj z tejto štúdie, že v AP Vojvodina počas rokov 2011 a 2012 zaznamenali celkovo 14 prípadov zneužívania detí prostredníctvom IKT, zatiaľ čo na území celého Srbska, podľa údajov republikového ministerstva vnútra uvedených v médiách,³³ počas roku 2012 kvôli „zneužívaniu detí na výrobu pornografického materiálu a distribúciu tohto obsahu cez internet“³⁴ zatkli 15 ľudí, a bolo podaných „34 trestných obvinení proti 63 osobám. Medzi najčastejšie obeť pedofilov sú deti na sociálnej sieti Facebook“.³⁵ Z hľadiska (očakávanej) informačnej a vzdelávacej úlohy médií, oznamovacie sú zistenia výskumu o spôsobe a do akej miery médiá v Srbsku v roku 2012 tieto informácie sprostredkovali verejnosti sociálno-funkčne úplne nekonštruktívnym alebo senzácie chtivým a skresleným spôsobom.

V krajine, kde prvou asociáciou na médiá je vo väčšine prípadov stále novosť, a ktorá na európskej úrovni vedie v počte hodín, ktoré jej obyvatelia trávia sledovaním televízie, v ani jednom vybranom článku nie je vysvetlené nasledujúce: násilie akéhokoľvek druhu, vrátane toho

³³Zdroj: http://www.b92.net/info/vesti/tema.php?yyyy=2013&mm=02&nav_id=683708 (navštívené 1. marca 2013)

³⁴Tamtiež.

³⁵Tamtiež.

na deťoch je najlepšie najprv prihlásiť polícii. Tá potom informuje prokuratúru, ktorá ďalej kontaktuje centrum pre sociálnu prácu a súd. Súd vedie vyšetrovanie a Centrum pre sociálnu prácu vedie rozhovory s mladistvými páchatel'ami, obeťami násilia, rodičmi, atď. Svoje závery a stanovisko centrum potom podáva na súd a ďalším dotknutým inštitúciám a ustanovizniám, ktoré pre súd zberajú dôkazy(polícia, poliklinika, atď.). Súd potom všetky dôkazy vracia prokuratúre, ktorá na základe nich kvalifikuje (trestný) čin násilia. Ďalej ide predmet na súdne konanie na vyššom súde, ktoré môže trvať dlhšiu dobu, a počas nej je podozrivý zvyčajne stíhaný na slobode.

Čo (nie) je prenesené verejnosti?

Informujúc o zneužívaní detí prostredníctvom IKT v roku 2012 médiá v Srbsku zobrazili sociálnu realitu, v ktorej sa jednotliví účastníci stretajú s týmto fenoménom, ale sa podrobnejšie nezaoberali jeho príčinami, ani sa v podstate nebavili jeho dôsledkami. O tomto jave písali správy, skôr ako o ňom hovorili alebo informovali verejnosť o jeho prírode, čo znamená, že sa ním bavili väčšinou až keď prišlo k spáchaniu násilia na dieťati. Týmto prispeli k tomu, že sa verejnosti poukáže na existenciu tohto javu a vysvetlí bežná prax pri trestaní páchatel'ov násilia na deťoch. Na druhej strane, ich prístup k spracovaniu tejto témy vo verejnosti posilňuje dojem, že jedinci môžu sami urobiť veľmi málo a nemôžu prispievať k prevencii (elektronického) násilia páchaného na deťoch bez systematickej podpory štátnych orgánov, čo nie je pravda. To, čo sa nemôže vidieť ani medzi riadkami, je, že všetci účastníci, individuálni, kolektívni alebo inštitucionálni, každý vo svojej vlastnej doméne, predsa len môžu urobiť niečo (viac).

Z mediálnych správ o elektronickom násilí na deťoch analyzovaných pre potreby tohto výskumu aj ďalej ostáva nejasné *kedy* a *ako*?

Záver

Právny rámec

Žiaden právny akt alebo strategický dokument na medzinárodnej alebo národnej úrovni analyzovaný v tomto výskume nerozpoznáva ani nedefinuje zneužívanie detí prostredníctvom IKT ako osobitnú formu zneužívania, násilia a /alebo ubližovania deťom. Počítačové systémy a IKT sa v medzinárodných a vnútroštátnych predpisoch spomínajú iba ako prostriedok alebo spôsob sexuálneho zneužívania detí. Preto neprekvapujú údaje z tejto štúdie, že zodpovedné výkonné orgány k tejto téme pristupujú predovšetkým z kriminologického pohľadu, a pri postupovaní v súvislosti s týmto problémom sú viac zamerané na potrestanie páchatel'ov trestného činu zneužívania detí, ktorí pri tom použili IKT a potláčanie tohto javu potom, čo k nemu došlo, skôr ako na jeho prevenciu informovaním detí a dospelých, a ich vzdelávaním, ako správne používať IKT a o zodpovedajúcej preventívnej ochrane.

Ďalším problémom je, že sa napríklad v Stratégii pre rozvoj informačnej spoločnosti v Srbskej republike do roku 2020 *deti vôbec nespomínajú, resp. nie sú vyčlenené ako obzvlášť zraniteľná skupina v súvislosti so zneužívaním pomocou IKT*. Na druhej strane Národná stratégia na prevenciu a ochranu detí pred násilím a Národný akčný plán pre deti na obdobie do roku 2015 *uvádzajú, že deti sú chránené pred všetkými formami zneužívania, zanedbávania, vykorisťovania a násilia, ale sa v nich výslovne neuvádza zneužívanie detí prostredníctvom IKT ako nová forma násilia*, ktoré je podľa účastníkov výskumu, a potvrdzujú to aj údaje z iných štúdií, v poslednom desaťročí v expanzii.

S ohľadom na túto skutočnosť, kontext, v ktorom sa v medzinárodných a vnútroštátnych predpisoch analyzovaných počas tohto výskumu spomína zneužívanie detí prostredníctvom IKT³⁶ v najväčšej miere sa vzťahuje na pojmy grooming a sexting v zmysle, v ktorom sú použité v tejto štúdii. Internetové šikanovanie, ktoré je čoraz bežnejšie vrstovnicke násilie prostredníctvom IKT medzi deťmi a mladými, a o ktorom hovorila väčšina účastníkov tohto výskumu, žiadnym spôsobom nie je uznané ako zvláštny druh zneužívania detí prostredníctvom IKT. Tento typ elektronického násilia je dôležité právne identifikovať a definovať z dvoch dôvodov: aby sa mohlo pracovať na systematickom informovaní a vzdelávaní detí a mládeže a jeho prevencii v školskom systéme, a tiež aby sa jeho priamym a nepriamym obetiam mohla poskytnúť adekvátne pomoc a ochrana.

Úloha a činnosť štátnych orgánov

Údaje o počte hlásených, zamietnutých a riešených prípadov zneužívania detí prostredníctvom IKT získaných z policajných útvarov na území AK Vojvodiny a Osobitného oddelenia pre boj proti počítačovej kriminalite pri Vyššej prokuratúre v Belehrade naznačujú, že tento jav, s výnimkou trestných činov proti sexuálnej slobode v kontexte detskej pornografie, v našej spoločnosti ešte stále nie je uznaný ako osobitný druh zneužívania detí. Orgány sa v týchto prípadoch najčastejšie odvolávajú na §185 b Trestného zákona Srbskej republiky.

Na základe údajov získaných z Osobitného oddelenia pre boj proti počítačovej kriminalite vyberáme dve dôležité skutočnosti: *podozriví zo spáchania takýchto činov Srbska sú výhradne dospelí muži, väčšinou v stredných alebo starších rokoch, z ktorých väčšina žije v mestských oblastiach a vo veľkých mestách, často v Belehrade alebo vo Vojvodine.*

Odpovede Osobitnej prokuratúry pre počítačovú kriminalitu poukazujú na to, že sa pojem zneužívania detí prostredníctvom IKT výhradne spája s trestným činom proti sexuálnej slobode, resp. detskej pornografie. Preto je aj postup príslušných štátnych orgánov obmedzený na stíhanie podozrivých, čo tieto orgány interpretujú ako preventívne opatrenie. Avšak Osobitná prokuratúra sa domnieva, že generálna prevencia v týchto prípadoch nie je účinná v prvom rade kvôli nízkym trestom pre páchatel'ov.

³⁶Napr. v Dohovore Rady Európy o počítačovej kriminalite a Trestnom zákone Republiky Srbsko.

Osobitná prokuratúra spoluprácu s ďalšími aktérmi (najmä so štátnymi orgánmi, poskytovateľmi internetových služieb a ďalšími odborníkmi) hodnotí ako veľmi dobrú. Spolupráca prebieha v súlade so Zákonom o trestnom konaní: príslušný prokurátor „zhromažďuje“ ostatné orgány v rámci vyšetrovania, a ostatní účastníci s ním spolupracujú v rámci svojich právomocí, a pretože sa jedná o zákonnú povinnosť.

Odporúčania Osobitnej prokuratúry na zlepšenie ochrany detí pred zneužívaním prostredníctvom IKT sú vyučovanie detí vo vzdelávacom systéme o bezpečnom používaní internetu, účinnejšia úloha médií pri zviditeľňovaní tejto problematiky pre verejnosť a sprísnenie postihov za vykonanie tohto druhu trestných činov.

Poskytovatelia internetu a distribútori mobilných telefonických služieb

Poskytovatelia internetových služieb a distribútori mobilných telefonických služieb svoju úlohu pri ochrane detí pred zneužívaním prostredníctvom IKT vidia cez prizmu trhu, na základe vzťahov medzi poskytovateľmi služieb a spotrebiteľmi. Na dotazník z tohto výskumu odpovedalo iba 25 percent poskytovateľov, ktorým bol poslaný, čo tiež hovorí o tom, do akej miery majú (ne) záujem o otázku zlepšenia ochrany detí v tejto oblasti. Z ich odpovedí možno vyvodit' záver, že deti väčšinou nevnímajú ako zvláštnu a konkrétnu skupinu spotrebiteľov vystavených značnému riziku zo zneužívania prostredníctvom technológií a /alebo služieb, ktoré oni ponúkajú.

Poskytovatelia sa domnievajú, že ochranou detí pred zneužívaním prostredníctvom IKT by sa mali v prvom rade zaoberať štátne inštitúcie, a to predovšetkým v oblasti legislatívy, a svoju úlohu v tomto kontexte vidia vo vzdelávacích aktivitách a kampaniach.

Väčšina poskytovateľov sa vo svojej práci nezaoberala touto problematikou, ani v tomto smere nezaviedli určité konkrétne opatrenia. Z ich odpovedí je zrejmé, že znalosť právnych povinností poskytovateľov týchto spoločností je tiež otázna, rovnako ako znalosť možných nástrojov a metód na ochranu detí pred zneužívaním prostredníctvom IKT. Aj v prípadoch, keď existujú, väčšina etických kódexov poskytovateľov služieb zneužívanie detí prostredníctvom IKT nepovažuje za samostatný problém, ani tento jav nepatrí medzi prioritné problémy v ich činnosti, čo nie je prekvapujúce vzhľadom na to, že sa podľa slov poskytovateľov zriedka stretávajú s prípadmi zneužívania detí prostredníctvom IKT. Ak ich zodpovedné orgány pri vyšetrovaní kontaktujú, o výsledku konania, pre ktoré poskytli informácie, sa poskytovatelia služieb najčastejšie dozvedia z médií. Kým sporadická spolupráca s orgánmi štátnej správy existuje, komunikácia a spolupráca s mimovládnyimi organizáciami je prakticky nulová.

Názory detí a mládeže

Počítač a internet, ktoré deti a mladí ľudia často vidia ako jedno a identifikujú ich so sociálnymi sieťami ako je Facebook, sú neoddeliteľnou súčasťou ich života už od útleho veku. Internetové

pripojenie im je cez ich počítače k dispozícii každý deň aj niekoľko hodín, a nemožnosť prístupu na internet je vnímaná a používaná rodičmi ako trest alebo disciplinárne opatrenie.

Deti a mladí ľudia sú si väčšinou vedomí, že uvádzanie osobných údajov a zverejňovanie fotografií na internete je nebezpečné, rovnako ako stretnutie sa s niekým, koho spoznali na internete, ale nie sú si plne vedomí toho, akým všetkým druhom zneužívania môžu byť vystavení a akým spôsobom. Povedomie o týchto rizikách rastie s vekom detí. Aj, keď niektorí z nich zažili nepríjemnosti na internete, väčšina detí a mladých ľudí nepozná efektívne spôsoby, ktorými sa môžu chrániť pri používaní internetu.

Väčšina detí a mladých ľudí by nerešpektovalo dohodu s rodičmi o obmedzení alebo zákaze používania internetu a porušili by ju pri prvej príležitosti, obzvlášť znepokojujúce je, že len málo z nich sa rozpráva s rodičmi o bezpečnom používaní internetu. Dôvodom je predovšetkým skutočnosť, že rodičia sú na rozdiel od ich detí oveľa menej informovaní a zruční v používaní internetu, ale aj výsledný nedostatok záujmu a nízka úroveň povedomia rodičov o tom, ako vyzerá „virtuálny život“ ich detí.

Názory rodičov

Okrem súhlasu so všetkými vyššie uvedenými názormi detí a mladých ľudí o bezpečnosti pri používaní internetu, väčšina rodičov počítač a internet vníma ako veľmi negatívny jav v živote ich detí. Zatiaľ čo len v jednej škole rodičia poukázali na možnosť elektronického učenia ako pozitívnu stránku internetu, väčšina internetu vníma ako (lacný a nespoľahlivý) zdroj informácií, ktorý deťom berie veľa času, odcudzuje ich navzájom od seba a znižuje ich schopnosť vyjadrovať sa verbálne, stvára ich závislými na počítačoch, fyzicky neaktívnymi, a tým ohrozuje ich zdravie.

Rodičia rovnako ako deti poukazujú na frekvenciu vrstovničkeho násillia prostredníctvom internetu a jeho dôsledky. Okrem toho, že tvrdia, že dôverujú svojim deťom, väčšina rodičov si myslí, že len rozhovorom a podporou môže uchrániť svoje deti od nepríjemností a nebezpečenstva, ktorému sú vystavené na internete. Napriek tomu, že mnohí z nich vedú, že existujú rôzne filtre na sledovanie obsahu na internete, väčšina rodičov ich nevyužíva, a len niekoľkí sú si vedomí špecifických možností ochrany alebo ich aj používajú.

Odborníci, ktorí sa zaoberajú deťmi

Odborníci, ktorí pracujú s deťmi, zneužívanie detí prostredníctvom IKT definujú ako formu zneužívania detí prostredníctvom počítača alebo internetu. K zneužívaniu prichádza kvôli detskej naivite a nevedomosti, a páchatelmi môžu byť dospelí alebo vrstovníci. Súdiac podľa príkladov násillia, s ktorými sme sa stretávali vo svojej práci, vrstovničke násillie prostredníctvom IKT je bežný jav medzi deťmi a mladými. Hlavným problémom v súvislosti s týmto javom je nedostatok pochopenia pre pojem zneužívania detí prostredníctvom IKT v spoločnosti, a

skutočnosť, že zákon nedefinuje jasne, ako zaobchádzať a stíhať prípady zneužívania detí prostredníctvom IKT.

Všetci odborníci vidia svoju úlohu v rozsahu svojej práce (napr. školy vo vzdelávacej práci, centrá pre sociálnu prácu v poradenstve, atď.), ale veria, že k tomuto problému by sa malo pristupovať systematicky a zaviesť formálne mechanizmy pre spoluprácu s ďalšími inštitúciami, pokiaľ ide o výskyt elektronického násillia.

Okrem prepojenia všetkých relevantných inštitúcií s cieľom podporiť spoluprácu a preventívne pracovať prostredníctvom výmeny informácií, odborníci, ktorí pracujú s deťmi, sa zhodujú, že je potrebné pracovať na vzdelávaní detí, mládeže, rodičov, odborníkov a verejnosti o povahe fenoménu zneužívania detí prostredníctvom IKT a mechanizmoch na ochranu pred ním. V súčasných právnych predpisoch je potrebné uznať tento jav ako samostatný a špecifický druh zneužívania a násillia na deťoch a stanoviť presné postupy na riešenie prípadov zneužívania detí prostredníctvom IKT, a niektorí predstavitelia orgánov stíhania, a to najmä vo vzťahu k vrstovníckemu násilliu cez internet, navrhujú zníženie hranice trestnej zodpovednosti mladistvých na 10 rokov.

Organizácie občianskej spoločnosti

Zástupkyne mimovládnej organizácie zameranej na riešenie problému zneužívania detí prostredníctvom IKT potvrdili zistenia a údaje získané od ostatných účastníkov výskumu. *Fenomén zneužívania detí prostredníctvom IKT vnímajú ako oveľa častejší, a preto aj oveľa nebezpečnejší jav ako je zneužívanie a násillie na deťoch v reálnom živote.* Počítač, internet, sociálne siete a zábava sú dnes takmer synonymom, pretože internet je dnes prírodné prostredie dieťaťa. Okrem toho, že prostredníctvom počítača a internetu násillníci majú ľahšie a rýchlejšie prístup k deťom, virtuálny priestor im poskytuje určitú bezpečnosť z dôvodu možnosti falošného predstavovania.

Právny a strategický rámec v Srbsku v súvislosti s ochranou detí pred zneužívaním prostredníctvom IKT je nedostatočný, pretože žiadny predpis nedefinuje tento druh zneužívania detí ako samostatný a špecifický jav, hoci v roku 2010 bola vytvorená pracovná skupina na úrovni republiky, ktorej úlohou bolo vypracovať národnú stratégiu a akčný plán týkajúci sa ochrany detí pred zneužívaním na internete.

Z hľadiska prevencie je dôležité upozorniť odbornú i laickú verejnosť na to, že zneužívanie detí prostredníctvom IKT je spoločenský problém, ktorý bude mať väčšiu dynamiku, ak sa k nemu nepostaví systematicky, ako aj na to, že je dôležité, aby sa na jeho riešení zúčastňovali a spolupracovali všetky aktéri. Príslušné inštitúcie a orgány stále nemajú (dost) pracovníkov vyškolených na prácu s obeťami a prevenciu násillia pomocou IKT, čo sa odráža v nedostatku uznania tohto problému ako špecifickej forme násillia. Príslušné tímy v školách preto najčastejšie ne (efektívne) reagujú, keď sa niečo stane, zatiaľ čo iné inštitúcie ani nepoznajú alebo

neuznávajú predpisy, na základe ktorých sú povinné reagovať, a konanie na ich základe nevidia ako svoju zákonnú povinnosť.

Kľúčovou otázkou v tejto súvislosti je nielen zvyšovanie povedomia detí a mládeže, ale aj ich rodičova samotných zodpovedných inštitúcií o tom, ako sa deti vo vlastnom dome pomocou počítača a internetu môžu stať obeťou násilníka. Okrem prijatia príslušnej legislatívy, ktorá by uznávala tento konkrétny typ zneužívania detí a poskytla právny rámec pre postup inštitucionálnych a iných subjektov, dôležitú úlohu zohrávajú v tomto procese aj médiá. Ministerstvo pre vedu, školstvo a technologický rozvoj má rozhodujúce miesto v tomto procese: kým v technologicky vyspelých krajinách vo vzdelávacom systéme existuje systém vzdelávania učiteľov, rodičov a detí o správnom používaní IKT a možnosťami ochrany, v regióne Balkánu takáto niečo stále chýba.

Médiá

Informujúc o zneužívaní detí prostredníctvom IKT v roku v 2012 médiá v Srbsku v podstate presne odrážali spoločenskú realitu, v ktorom jednotlivé subjekty čelia tomuto fenoménu, ale sa nezaoberali podrobnejšie jeho príčinami, ani sa v podstate nezaoberali riešením jeho dôsledkov. *Väčšina médií o tomto jave informovala senzácie chtivo po tom, ako bolo násilie spáchané.* Napriek tomu, že ju prevažne považovali za sekundárnu v kontexte trestných činov proti sexuálnej slobode, médiá predsa len dávali verejnosti do pozornosti existenciu zneužívania detí (prostredníctvom IKT) a bežnú prax štátnych orgánov zameranú predovšetkým na zadržiavanie, vedenie konania a potrestanie páchatel'ov. Takýto prístup (médií a zodpovedných orgánov) je však presne opačný ich preventívnej, informačnej a vzdelávacej úlohe, ktorú od nich očakávajú (dospelí) účastníci výskumu.

Médiá vo svojich správach poukázali na to, že úsilie jednotlivcov zamerané na prevenciu (elektronického) násilia na deťoch je bez systematickej podpory štátu „len kvapkou v mori“ v pomere k veľkosti a závažnosti problému. *Čo sa však nie je vidno ani medzi riadkami, je to, že všetci aktéri, individuálni, kolektívni alebo inštitucionálni, každý vo svojej vlastnej doméne, sú povinní niečo urobiť.* Z mediálnych správ o elektronickom násilí páchanom na deťoch, ktoré boli v tomto výskume analyzované, sa nevidí, kedy ani ako by sa to nakoniec mohlo stať.

Na základe výskumu a záverov, ku ktorým prišli účastníci fókusových skupín ombudsman autonómneho kraja dáva nasledujúce:

Odporúčania

Za účelom prevencie a boja proti zneužívaniu detí prostredníctvom IKT je potrebné zlepšiť existujúci právny rámec a do pozitívnych platných predpisov Srbskej republiky implementovať povinnosti vyplývajúce z ratifikovaných a zverejnených medzinárodných dohôd, ku ktorým náš štát pristúpil, a ktorými sa zneužívanie detí prostredníctvom IKT uznáva za špecifickú formu zneužívania detí, resp. ich vykorisťovania a násilia páchaného na deťoch a /alebo mladistvých.

Trestným zákonom Srbskej republiky internetové šikanovanie, grooming a sexting definovať ako trestný čin alebo čin, ktorý je protiprávny a obvinilý, stanovením vhodných trestov pre páchatel'ov týchto trestných činov.

Zákonom o základoch systému vzdelávania a výchovy stanoviť ako povinnosť zavedenie do celého systému vzdelávania pre všetky vekové kategórie povinný vyučovací predmet *informatika* a učebné osnovy, v ktorých by okrem zlepšenia vzdelania v oblasti počítačov a informatiky bola zahrnutá aj otázka správneho používania IKT a problematika ochrany detí pred zneužívaním prostredníctvom IKT.

Pri použití *Zákona o rodine* v konaniach, ktoré sa vedú súdnymi alebo správnymi orgánmi v sporoch na ochranu práv detí a sporoch o výkone alebo pozbavení rodičovských práv, pri posudzovaní sociálne neprijateľného správania rodičov, ako je zneužitie práv (napr. Ak dieťa používa k zlým praktikám), hrubé zanedbanie povinností a nedbanlivosť, brať do úvahy, či rodič urobil všetko v súvislosti s ochranou detí pred zneužívaním prostredníctvom IKT.

Ustanovenia *Zákona o sociálnej ochrane*, v časti týkajúcej sa oprávnení centra pre sociálnu prácu doplniť o povinnosť centra pre sociálnu prácu *v prípade každej pochybnosti o zneužívaní detí prostredníctvom IKT*, ktorá bola vzbudená v procese hodnotenia potreby poskytovania služby sociálnej ochrany, *podozrenie nahlásiť zodpovedným orgánom*.

Uplatňujúc *Zákon o sociálnej ochrane* je potrebné, aby centrum pre sociálnu prácu v každom prípade podozrenia na zneužívanie detí prostredníctvom IKT začne postup posúdenia potrieb a sily užívateľa a stupeň rizika jeho ohrozenia, a aby v súlade so zákonom, ak je to potrebné, naplánoval poskytovanie služieb sociálnej ochrany.

Je potrebné, aby centrum pre sociálnu prácu v rámci prijímania predpísaných opatrení, ako aj pri začínaní a účasti na súdnych a iných konaniach, brali ohľad na výkon rodičovských práv zo *Zákona o rodine*, z pohľadu spoločensky neprijateľného správania rodičov, ako je nedbalé plnenie práv a povinností rodičov .

Je potrebné, aby centrum pre sociálnu prácu, ktorá má znalosti o prípade zneužívania detí prostredníctvom IKT, v rámci pôsobnosti centra pre sociálnu prácu z §40 *Zákona o sociálnej ochrane*, ktorý definuje skupinu služieb sociálnej ochrany, poradensko-terapeutické služby a sociálno-vzdelávacie – intenzívne služby na podporu rodiny v kríze, poradenstvo a podpora rodičom, pestúnom a adoptívnym rodičom, atď., a v týchto prípadoch poskytuje školenia, poradenstvo, psychologicko-sociálnu terapiu, pre deti, ktoré sú obeťami zneužívania prostredníctvom IKT, ich rodičom a ďalším rodinným príslušníkom.

Monitorovať medzinárodné aktivity, a keď sa na to vytvoria podmienky v *Zákone o zdravotnej starostlivosti*, upraviť problematiku liečby detí závislých na internete, aby nedošlo k trvalému poškodeniu zdravia.

Zákonom o elektronických komunikáciách a Zákonom o ochrane spotrebiteľa stanoví povinnosť pre všetkých poskytovateľov internetových služieb a distribútorov mobilných telefonických služieb vo svojich etických kódexoch správania a ďalších vnútorných predpisoch upraviť problematiku ochrany detí pred zneužívaním prostredníctvom IKT, pretože v existujúcich zákonoch sú deti ako zraniteľná skupina „neviditeľné“.

Spolupráca

Za účelom prevencie a boja proti zneužívaniu detí prostredníctvom IKT, je potrebné, aby inštitucionálny, kolektívny a individuálny aktéri štátu, podnikov a občianskej spoločnosti vytvorili povinnú medzirezortnú spoluprácu. Prijímaním sekundárnej legislatívy by sa vyvinuli účinné mechanizmy pre spoluprácu medzi príslušnými aktérmi na vnútroštátnej, regionálnej úrovni a na úrovni lokálnej samosprávy.

Na základe ustálenej praxe inštitúcie musia rozvinúť realistický, efektívny, zmysluplný a udržateľný politický rámec a zaviesť vhodné akčné plány v tejto oblasti.

Je nutné zaistiť začlenenie detí do verejných diskusií pri rozhodovaní o otázkach dôležitých pre samotné deti, a týmto spôsobom aktívnou účasťou a poskytovaním konštruktívnych návrhov prispieť k realizácii práv a najlepšieho záujmu všetkých detí.

V súlade s Pravidlami o protokole postupu ustanovizne v reakcii na násilie, zneužívanie a zanedbávanie, je nevyhnutné, aby všetky základné a stredné školy, školy pre žiakov so zdravotným postihnutím, študentské domovy, detské domovy a centrá pre sociálnu pomoc vykonali nasledujúce:

- spolu so žiakmi definujú jasné pravidlá správania sa pri používaní internetu a mobilných telefónov v škole, zabezpečenie ich použiteľnosti a vykonávanie priebežnej kontroly detí s cieľom dodržiavania týchto pravidiel
- vypracujú dlhodobý plán a program na ochranu detí pred násilím, v ktorom budú zvlášť uvedené preventívne aktivity a opatrenia pri zasahovaní v prípade násillia na internete, rovnako ako jasne definované role pre všetky zúčastnené strany
- nainštalujú filtračné programy na každom počítači v zariadení, ktoré používajú deti, aby náhľadom do obsahu, ktorý deti navštevujú a obmedzením niektorých programov alebo času, zabezpečili ochranu detí pred akoukoľvek formou neprijemnosti pri používaní internetu.

Vzhľadom na nedostatok odborných znalostí v tejto oblasti je potrebné priebežné vzdelávanie odborníkov - zamestnancov v relevantných inštitúciách a organizáciách, ktoré sa zaoberajú deťmi, najprv s cieľom spoznávania zneužívania detí prostredníctvom IKT, a potom aj postupu pokiaľ ide o (primárny a ďalšie) obeť, páchatel'ov a ďalšie zúčastnené strany, v súlade s medzinárodným a vnútroštátnym právom a strategickými dokumentmi.

Je nutné potvrdiť úlohu učiteľov a profesora informatiky ako aj školských tímov pre boj proti násiliu v prevencii a boji proti zneužívaniu detí prostredníctvom IKT a pedagogicko-psychologických služieb v práci s obeťami a páchatel'ami (ak sú rovesníci), ako aj ich priateľmi a rodinami, čo by bolo predovšetkým úlohou ministerstva a provinčného úradu zodpovedného za vzdelávanie.

To je nutné určiť ako povinnosť školám, aby v rámci pravidelného vzdelávacieho systému poskytovali povinné vzdelávacie programy pre rodičov o ochrane detí pred zneužívaním prostredníctvom IKT a o správnom používaní IKT.

Ministerstvá školstva, spravodlivosti a informovania by mali prostredníctvom pravidelných prieskumov sledovať výskyt zneužívania detí prostredníctvom IKT a účinnosť zavádzania vhodných opatrení na všetkých úrovniach. Na základe získaných dát o rozsahu výskytu ministerstvo bude v spolupráci s verejnou službou vykonávať informačné kampane a vzdelávacie projekty zamerané na konkrétne cieľové skupiny (napr. deti z ohrozených sociálnych skupín, médiá, atď). Pre všetky činnosti je potrebné zabezpečiť dostatočné finančné prostriedky pre fungovanie vzdelávacích a ďalších inštitúcií, ktoré budú organizovať školenia.

Poskytovatelia internetových služieb a distribútori mobilných telefonických služieb

Za účelom prevencie a boja proti zneužívaniu detí prostredníctvom IKT zákon by mal zaväzovať spoločnosti, ktoré ponúkajú internetové a alebo mobilné telefonické služby, aby prijali interné dokumenty /pravidlá, ktoré by špecificky upravovali ochranu detí ako zraniteľnej sociálnej skupiny obzvlášť vystavenej riziku zneužívania prostredníctvom IKT, pretože táto otázka momentálne nie je regulovaná.

Poriadky prijaté podľa zákona by mali zahŕňať opatrenia a postupy, ktorých sa spoločnosť bude pridŕžať s cieľom ochrany detí pred zneužívaním prostredníctvom IKT a prevencie tohto javu vo vzťahu k užívateľom. Je potrebné zaviesť povinnosť spoločností, aby o tomto jave (najmä o jeho prevencii, spôsoboch ochrany užívateľov, nahlasovaní a trestaní páchatel'ov) informovali svojich užívateľov, najmä deti a ich rodičov. S cieľom zvýšiť povedomie verejnosti o tom, ako sa chrániť pred zneužívaním (detí) prostredníctvom IKT a podpory spoločensky zodpovedného spôsobu práce je potrebné, aby spoločnosti plánovali kampane pre širokú verejnosť, s osobitným dôrazom na návštevy škôl poskytovateľmi služieb a návštevy žiakov u poskytovateľov služieb.

Potrebné je predpismi nariadiť povinnosť založenia agentúry ako orgánu dohľadu kvôli pravidelnému monitorovaniu a kontrole týchto spoločností vo vzťahu k výskytu zneužívania detí prostredníctvom IKT. Táto otázka sa dá vyriešiť aj pridaním tejto úlohy niektorej z už existujúcich agentúr a regulačných orgánov.

Médiá

Za účelom prevencie a boja proti zneužívaniu detí pomocou IKT je potrebné definovať povinnosť vlády, aby nariadila verejnoprávnym médiám, aby časť ich programu bola zameraná na sociálne prospešné záležitosti, vrátane informácií o význame IKT na vzdelávacie účely, a povinnou periodickou témou by mala byť ochrana detí pred zneužívaním prostredníctvom IKT a jeho prevencia. Mediá by svoju vzdelávaciu a informačnú funkciu mohli naplniť v detských a školských programoch.

Aby verejnoprávne médiá ľahšie splnili túto úlohu, profesijné združenia by mali za povinnosť vzdelávať redaktorov a novinárov o tomto jave, a povzbudzovať ich, aby k tejto téme pristupovali informatívnym a vzdelávacím spôsobom. Úloha štátnych orgánov by bola v podpore médií a umožňovaní spolupráce s inými subjektmi v oblasti prevencie a boja proti zneužívaniu detí prostredníctvom IKT (v rámci kampaní, projektov, atď).

Úloha občianskej spoločnosti

Dôležitú úlohu v boji zneužívaniu prostredníctvom IKT môžu mať organizácie občianskej spoločnosti, najmä tie, ktoré sa v oblasti ochrany ľudských práv zaoberajú právami detí. Na jednej strane mobilita, flexibilita a schopnosť rýchlo reagovať na potreby spoločnosti, a na druhej strane skúsenosť vo verejných kampaniach, neformálnom vzdelávaní, odhaľovaní a hlásení príslušným orgánom rôzne formy násilia, zneužívania a vykorisťovania detí, robia tieto organizácie dôležitým spolupracovníkom v boji proti zneužívaniu prostredníctvom IKT. V snahe zabezpečiť, aby najmladší zažili bezstarostné detstvo, mimovládne organizácie by boj s týmto druhom zneužívania mali urobiť neoddeliteľnou súčasťou svojho programu.

CIP –Katalogizácia v publikáciách

Knižnica Matice srbskej, Nový Sad